Honoré de BALZAC

Eženi Grandė

POPULIARIOJI VAGOS KLASIKA

Honoré de BALZAC

Honoré de Balzac

Eženi Grandė

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
Antanas Šereika

Vilnius

UDK 840-3
Ba 346

H. de Balzac
EUGÉNIE GRANDET
Paris, Calmann-Lévy, 1926

© Vertimas į lietuvių kalbą,
Antanas Šereika, 1999
© Leidykla VAGA, 1999

ISBN 5-415-01369-5

MARI

Jūsų paveikslas yra gražiausias šio veikalo papuošalas, tad tebūnie jūsų vardas čia lyg palaiminta buko šakelė, nuskinta nežinia nuo kurio medžio, bet tikriausiai tikėjimo pašvęsta ir pamaldžių rankų atnaujinama, idant amžinai žaliuodama saugotų namus.

De Balzac

Kai kuriuose provincijos miestuose pasitaiko tokių namų, jog vien juos pamačius darosi liūdna, panašiai kaip apsilankius tamsiausiuose vienuolynuose, pilkiausiuose tyruose arba liūdniausiuose griuvėsiuose. Galimas daiktas, kad tokie namai turi daug ir vienuolyno tylumos, ir tyrų nykumos, ir išties yra kažkuo panašūs į tikrus griuvėsius; gyvenimo ir judėjimo juose taip maža, jog iš toliau atvykusiam žmogui gali pasirodyti, kad čia niekas ir negyvena, nebent jis sutinka blankų ir šaltą kokios merginos žvilgsnį, kai jos kone vienuoliška figūra staiga šmėsteli ties langu, pasigirdus naujo žmogaus žingsniams. Tokia melancholija dvelkia ir vieni Somiūro namai gale kalnuotos gatvės, kuri per miesto aukštumą veda į pilį. Ši siaura ir vingiuota gatvė dabar mažai lankoma, vasarą įkaitusi, žiemą šalta, vietomis tamsi, su visados švariu, sausu ir skambiu smulkaus akmens grindiniu ir tyliais namais, priklausančiais senajam miestui, virš kurių stūkso tvirtovės mūrai. Trijų šimtų metų senumo trobesiai, nors ir mediniai, yra dar tvirti, o savo įvairumu tokie originalūs, jog šia Somiūro dalimi patartina susidomėti senybių mėgėjams ir menininkams. Sunku praeiti pro šiuos namus, nepasigėrėjus storais ąžuoliniais sienojais, kurių galai, išpjaustinėti keistomis figūromis, juodu bareljefu vainikuoja daugumos jų pirmąjį aukštą. Čia skersinės sijos, dengtos skalynu, mėlynom juostom puošia palaikes namų sienas, apkepurėtas nuo metų naštos įlinkusio stogo, kurio sutrešusios malksnos susiraičiu-

sios nuo saulės ir lietaus. Ten palangės nusitrynusios, pajuodusios, jų grakštūs raižiniai dabar jau vos įžiūrimi, jos, rodos, vos išlaiko rudo molio puodą, iš kurio stiebiasi gvazdikų ar rožių keras, pasodintas kokios nors vargšės darbininkės. Dar toliau – didžiulėmis vinimis puoštos durys; jose mūsų protėvių dvasia išbraižė namų hieroglifus, kurių prasmė niekados nepaaiškės. Gal čia koks protestantas įrašė savo tikėjimo išpažinimą, o gal koks Lygos šalininkas iškeikė Henriką IV[1]. Kažkoks miesčionis išpjaustė čia savo *municipalinės bajorystės* herbus, savo pamirštą tarėjo laikų garbę. Čia visa Prancūzijos istorija. Greta sukiužiusio namelio bet kaip tinkuotomis sienomis, įamžinusiomis amatininko mentę, stovi bajoro rūmai, virš jų mūrinio vartų skliauto dar žymu, kad būta herbo, nudaužyto per įvairias revoliucijas, nuo 1789 metų audrinusias šalį. Šios gatvės pirmuosiuose aukštuose, skirtuose verslams, nėra nei krautuvėlių, nei didelių prekybos įmonių: viduramžių mėgėjai čia atrastų naiviai paprastą mūsų senolių parduotuvę. Tos žemos patalpos be vitrinų, be prekystalių, be stiklų yra plačios, tamsios, neišpuoštos nei viduje, nei iš lauko. Jų atviros dviejų dalių durys grubiai apkaustytos geležimi; viršutinė dalis iš vidaus pakeliama aukštyn, o prie apatinės pritaisytas spyruoklinis varpelis, ir toji pusė nuolat varstoma. Oras ir šviesa patenka į šitą savotišką drėgną landynę arba pro durų viršų, arba pro angą tarp skliauto, grindų ir mažos, aukštumo sulig palange, sienelės, prie kurios pritvirtintos stiprios langinės, rytais nuimamos, o vakarais vėl įstatomos ir priveržiamos geležiniais skląsčiais su kniedėmis. Ant šitos sienelės pirklys išdėlioja savo prekes. Čia niekas nesukčiauja. Kokia prekybos rūšis, tokie ir prekių pavyzdžiai: pora ar trejetas kubiliukų druskos ir menkių, keletas rietimų burinės drobės, virvės, palubėje ant sijų sukabinėti variniai indai, pa-

sieniu išdėstyti lankai statinėms ir keli rietimai gelumbės ant lentynų. Įeikite. Jaunyste spindinti, švari, raudonomis rankomis, balta skarele susirišusi mergaitė padeda savo mezginį, šaukia motiną arba tėvą, kuris ateina ir parduoda, ko pageidaujate, – abejingai, maloniai, įžūliai – nelygu jo būdas – vis tiek kokią prekę, ar už porą sū, ar už dvidešimt tūkstančių frankų. Pamatysite ąžuolinių lentų pirklį, kuris sėdi priedurėje ir suka nykštį aplink nykštį, kalbėdamasis su kaimynu; atrodo, kad jis nieko daugiau neturi parduoti, tik tuos menkus statinių šulus ir porą ar trejetą ryšuliukų lotų; bet iš tikrųjų uoste jo pilnas sandėlis aprūpina visus Anžu kubilius; vienos lentelės tikslumu jis žino, kiek išgali patiekti statinių, jei vynuogių derlius geras; saulė jį praturtina, liūtys sužlugdo; per vieną rytmetį statinės vynui kaina gali pakilti iki vienuolikos frankų arba nukristi iki šešių livrų. Šiame krašte, kaip ir Turenėje, nuo oro atmainų pareina prekybinis gyvenimas. Vynininkai, žemės savininkai, miško pirkliai, kubiliai, smuklininkai, laivininkai – visi jie tyko saulės spindulį; vakare guldami dreba, kad tik rytą nepamatytų, jog naktį šalnos būta; jie čia bijo lietaus, vėjo, sausros, čia nori drėgmės, kaitrų, ūkanų – nelygu ko kam reikalinga. Čia vyksta nuolatinė dangaus ir žemiškųjų reikalų dvikova. Barometras tai nuliūdina veidus, tai vėl juos nušviečia ir pralinksmina. Per visą šią gatvę, kitados buvusią Somiūro Didžiąją gatvę, žodžiai „auksinė dienelė!" skrenda nuo vienų durų prie kitų, ir kiekvienas sako kaimynui: „luidorais lyja!", žinodamas, ką jam neša saulės spindulys arba laiku užėjęs lietus. Šeštadieniais apie pietus, jei tik gražus oras, negausite nusipirkti nė už vieną sū pas tuos šauniuosius verteivas. Kiekvienas turi savo vynuogyną, savo ūkelį ir išvyksta porai dienų į kaimą. Viskas jų iš anksto apskaičiuojama – pirkimas, pardavimas, pelnas, prekybininkai dešimt

valandų iš dvylikos pramogauja, nuolat vieni kitus apkalbinėja, stebi, šnipinėja. Šeimininkė nespėja nusipirkti kurapkos – jau kaimynai klausia jos vyrą, ar gerai ta kurapka iškepė. Vos jauna mergina iškiš galvą pro langą – tuoj būriai dykinėjančių ją pamato. Kiekvieno sąžinė čia kaip ant delno, ir tie neįžvelgiami, tamsūs ir tylūs namai neturi jokių paslapčių. Gyvenama beveik visą laiką atvirame ore: kiekviena šeima susėda prie savo durų, čia ji pusryčiauja, čia pietauja, čia ir barasi. Niekas nepraeina gatve neištirtas. Užtat seniau, kai tik kas svetimas atvykdavo į provincijos miestą, iš jo būdavo šaipomasi prie kiekvienų durų. Iš čia kilę linksmi pasakojimai, iš čia ir Anžero gyventojai pravardžiuojami *plepiais*, nes jie ypač pasižymėjo tomis miesčioniškomis pajuokomis. Senoviniai rūmai dunkso kadaise bajorų gyventoje aukštutinėje senamiesčio gatvės dalyje. Niūrūs namai, kuriuose vyko šio pasakojimo nuotykiai, kaip tik ir yra vieni iš tokių rūmų – garbingi palaikai to amžiaus, kada ir daiktai, ir žmonės pasižymėjo paprastumu, kurio prancūzų papročiai kasdien vis labiau netenka. Pasisukinėję tos vaizdingos gatvės vingiais, kur menkiausi nelygumai žadina atsiminimus, o bendras įspūdis savaime nugramzdina į svajones, jūs pastebėsite sienoje tamsoką įdubą, kurios vidury slypi *pono Grandė namų* durys. Reikia susipažinti su pono Grandė biografija, tada lengviau bus suprasti šito provincijos posakio svarbą.

Ponas Grandė visame Somiūre buvo plačiai žinomas, tačiau tas, kas nėra bent trumpą laiką gyvenęs provincijoje, negalės suprasti nei tokio pagarsėjimo priežasčių, nei pasekmių. Ponas Grandė, kai kurių žmonių dar tebevadinamas tėtušiu Grandė (tokių senių skaičius yra jau gerokai sumažėjęs), 1789 metais buvo pasiturįs kubilius, mokąs skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Kai Prancūzijos respublika pradėjo šioje apygardoje pardavinėti Baž-

nyčios žemes, kubilius jau buvo keturiasdešimties metų ir ką tik vedęs turtingo miško medžiagos pirklio dukterį. Turėdamas savo grynuosius pinigus ir žmonos kraitį, iš viso du tūkstančius luidorų, Grandė išvyko į apygardos miestą ir ten už dviejų šimtų dublonų kyšį, kurį jo uošvis įbruko atšiauriam respublikonui, prižiūrinčiam nacionalizuotų turtų išpardavimą, teisėtai, nors ir ne visai teisingai, įsigijo pusvelčiui geriausius apylinkės vynuogynus, seną abatiją ir keletą fermų. Nelabai revoliucingi Somiūro gyventojai tėtušį Grandė palaikė drąsiu žmogumi, respublikonu, patriotu, linkusiu į naujas idėjas, o tuo tarpu kubilius paprasčiausiai linko tik į vynuogynus. Jis buvo išrinktas Somiūro apygardos valdybos nariu, ir jo taikinga įtaka pasireiškė ten tiek politiškai, tiek ir komerciškai. Politiniais sumetimais jis globojo senojo režimo žmones ir kiek galėdamas trukdė išparduoti emigrantų žemes; komerciniais sumetimais jis aprūpino respublikonų armijas vienu ar dviem tūkstančiais statinių baltojo vyno ir už tai pasiėmė puikias moterų vienuolynui priklausiusias pievas, kurios buvo numatytos parduoti paskiausiai. Konsulato metu šaunusis Grandė tapo meru, valdė išmintingai, bet dar geriau tvarkė vynuogynus; Imperijos laikais virto ponu Grandė. Napoleonas nemėgo respublikonų: vietoj pono Grandė, kadaise dėvėjusio raudoną kepuraitę, jis pastatė stambų dvarininką bajorą, būsimąjį Imperijos baroną. Ponas Grandė garbingą savivaldybės tarnybą paliko be jokio gailesčio. Miesto labui jis buvo įsakęs nutiesti puikius kelius, einančius į jo paties žemes. Už namus ir kitą nekilnojamąjį turtą, kuris aprašant buvo labai palankiai įvertintas, mokėjo ne per didžiausius mokesčius. Kai jis surūšiavo įvairius savo sklypus, jo vynuogynai, rūpestingai prižiūrimi, tapo *vietos galva* – tai techniškas terminas vadinti vynuogynams, iš kurių gaunamas pats gerasis vynas.

Už visa tai Grandė būtų galėjęs prašyti Garbės legiono kryžiaus. Tai ir įvyko 1806 metais. Ponas Grandė buvo tada penkiasdešimt septynerių metų amžiaus, o jo žmona maždaug trisdešimt šešerių. Vienintelė duktė, jų teisėtos meilės vaikas, buvo dešimties metų amžiaus. Apvaizda, be abejo, norėjo poną Grandė paguosti dėl jo tarnybinės nesėkmės, todėl tais metais vieną po kito jis paveldėjo tris palikimus: ponios Grandė motinos ponios de la Godinjer, mergautine pavarde de la Berteljer, paskui senojo pono de la Berteljero, ponios Grandė senelio, ir dar ponios Žantijė, senelės iš motinos pusės, – vadinasi, tris palikimus, kurių dydis niekam nebuvo žinomas. Šitų trijų senukų šykštumas buvo toks nepaprastas, jog jau iš seno jie krovė pinigus, trokšdami jais paslapčia gėrėtis. Senasis ponas de la Berteljeras pinigų apyvartą vadino eikvojimu, jam žiūrėti į auksą būdavo mieliau negu lupti palūkanas už paskolas. Apie pono Grandė santaupų dydį Somiūro miestas spėjo iš jo nekilnojamojo turto pajamų. Taip ponas Grandė gavo naujos mados bajorystę, kurios mūsų lygybės manija niekados nepanaikins: jis pasidarė *stambiausias* mokesčių mokėtojas visoje apygardoje. Valdė šimtą margų vynuogynų, kurie derlingais metais jam duodavo septynis ar aštuonis šimtus statinių vyno. Turėjo trylika fermų, seną abatiją, kur taupumo sumetimais užmūrijo langus, arkas ir vitražus, todėl jie ir išliko; be to, dar šimtą dvidešimt septynis margus pievų, kur augo trys tūkstančiai tuopų, pasodintų 1793 metais. Pagaliau jam priklausė ir namas, kuriame gyveno. Taip buvo skaičiuojamas jo turtas, matomas iš paviršiaus. Tikrąją jo kapitalo vertę neaiškiai galėjo nuvokti tik du asmenys: notaras ponas Kriušo, pono Grandė patikėtinis palūkanų indėlių reikalams, ir ponas de Grasenas, turtingiausias Somiūro bankininkas, su kuriuo iš vieno veikdamas, vynininkas slaptai imdavo savąją

pelno dalį. Nors senasis Kriušo ir ponas de Grasenas pasižymėjo tuo dideliu santūrumu, kuris provincijoje nutiesia kelią į pasitikėjimą ir turtą, vis dėlto jiedu abu ponui Grandė viešai rodė tokią didelę pagarbą, jog stebėtojai iš to jų pataikavimo galėjo spręsti ir apie buvusio mero turtų dydį. Joks žmogus Somiūre neabejojo, kad ponas Grandė turi ypatingą lobį – pilną slėptuvę luidorų – ir kad naktimis mėgaujasi su neišreiškiamu pasigėrėjimu žiūrėdamas į didelę aukso krūvą. Šykštuoliai turėjo savotiško pamato tuo tikėti, matydami šio žmogyno akis, kurios, rodos, ir spalvos toną buvo gavusios iš to geltono metalo. Jei žmogus įpratęs semti iš savo turtų didžiulį pelną, tai jo akys, taip pat kaip paleistuvio, lošiko ar karaliaus dvariškio akys, būtinai įgyja tam tikrų neaptariamų savybių, baikščių, gobšių ir slaptingų judesių, kurie nelieka nepastebėti kitų tokių pat žmonių. Toji slapta kalba sukuria savotišką aistrų masoneriją. Taigi ponas Grandė keldavo kitiems tokią pagarbą, į kurią turi teisę žmogus, niekad niekam nebuvęs skolingas; kuris, būdamas senas kubilius ir senas vynuogininkas, astronomo tikslumu įspėdavo, kada vynuogių derliui reikia pagaminti tūkstantį statinių ir kada tik penkis šimtus; kuris nepraleisdavo nė vienos spekuliacijos ir visados turėdavo parduoti statinių tada, kai statinė kainuodavo daugiau negu pati prekė; kuris galėdavo sukrauti visą vynuogių derlių savo rūsiuose ir palaukti progos, kada galės parduoti statinę vyno po du šimtus frankų, kai tuo tarpu smulkieji savininkai atiduoda ją už penkis luidorus. Jo garsusis 1811 metų derlius, išmintingai sukrautas ir pamažu išparduotas, davė jam daugiau kaip du šimtus keturiasdešimt tūkstančių livrų. Finansiškai kalbant, ponas Grandė buvo panašus į tigrą ir į smauglį: mokėdavo prigulti, susitraukti, ilgai įsižiūrėti savo grobį ir jį pulti; paskui atverdavo savo piniginės nasrus, prarydavo

tam tikrą kiekį ekiu ir ramiai atsiguldavo kaip virškinanti gyvatė – nejautri, šalta, metodiška. Kiekvienas, pamatęs jį einantį, pajusdavo susižavėjimą, sumišusį su pagarba ir siaubu. Kažin ar buvo bent vienas Somiūro gyventojas, nepatyręs mandagaus jo plieninių nagų drėkstelėjimo? Štai tam gerbiamasis ponas Kriušo parūpino pinigų ūkiui nusipirkti, bet už vienuolika procentų; kitam ponas de Grasenas diskontavo prekybinį vekselį, tačiau iš anksto atskaitęs pasibaisėtinus nuošimčius. Nedaug pasitaikydavo dienų, kad pono Grandė vardas nebūtų minimas turguje ar vakarais miestelėnų draugėje. Kai kam senojo vynininko turtai buvo patriotinio pasididžiavimo objektas. Ir ne vienas pirklys, ne vienas viešbučio šeimininkas sakė atvykėliams su tam tikru pasitenkinimu:

– Mes, pone, turime čia dvi ar tris įmones su milijoniniu kapitalu; tačiau ponas Grandė nė pats nebežino savo turtų dydžio!

1816 metais gabiausieji Somiūro skaičiuotojai šio žmogyno žemės turtus vertino maždaug keturiais milijonais; bet kadangi nuo 1793 iki 1817 metų kasmet iš savo žemių jis turėjęs gauti po šimtą tūkstančių frankų pelno, buvo galima spėti, kad grynais pinigais turįs sumą, beveik lygią jo nekilnojamojo turto vertei. Kai, sulošus bostono partiją ar pakalbėjus apie vynuogynus, šneka nukrypdavo apie poną Grandė, nuovokūs žmonės sakydavo: „Tėtušis Grandė?.. Tėtušis Grandė tikriausiai turi kokius penkis, o gal ir šešis milijonus".

– Jūs apsukresnis už mane: man niekad nepavyko sužinoti visos sumos, – atsakydavo ponas Kriušo ar ponas de Grasenas, jei jiems patiems tekdavo išgirsti šitaip kalbant.

Kai koks nors paryžietis imdavo pasakoti apie Rotšildus arba apie poną Lafitą[2], somiūriečiai klausdavo, ar jie tokie pat turtingi kaip ponas Grandė. Jei paryžietis jiems su pašaipa svies-

davo teigiamą atsakymą, jie pažvelgdavo vienas į kitą ir nepasitikėdami kraipydavo galvas. Tasai didžiulis turtas aukso apsiaustu pridengdavo visus šio žmogaus veiksmus. Kai kurie jo gyvenimo savotiškumai iš pradžių keldavo juoką ir pašaipas, bet dabar ir juokai, ir pašaipos išnyko. Ponas Grandė buvo neginčijamas autoritetas, net iki smulkmenų. Jo kalba, drabužiai, judesiai, jo akių primerkimas buvo įstatymas visam kraštui, nes kiekvienas, tyrinėjęs poną Grandė taip, kaip gamtininkas tiria gyvulių instinkto apraiškas, galėjo pažinti didžią ir nekalbią menkiausių jo judesių išmintį.

– Bus šalta žiema, – sakydavo žmonės, – tėtušis Grandė užsimovė kailines pirštines; reikia rinkti vynuoges.

– Tėtušis Grandė ima daug lentų statinėms, šiais metais bus vyno.

Ponas Grandė niekad nepirkdavo nei mėsos, nei duonos. Jo fermeriai kas savaitę prigabendavo jam pakankamai penėtų gaidžių, viščiukų, kiaušinių, sviesto ir duoklinių grūdų. Jis turėjo malūną, kurio nuomininkas, be nuomos mokesčio, privalėdavo dar atvykęs paimti sutartą kiekį grūdų, sumalti juos ir atvežti ponui Grandė sėlenas bei miltus. Didžioji Nanona, vienintelė jo tarnaitė, nors jau nebe jauna, kiekvieną šeštadienį pati visai šeimai kepdavo duoną. Ponas Grandė buvo susitaręs su savo daržų nuomininkais, kad aprūpintų jį daržovėmis. O vaisių jis pririnkdavo tokią daugybę, jog didelę jų dalį reikėdavo parduoti turguje. Kurui būdavo kertami žabai žalitvorėse arba naudojami seni apipuvę kelmai, surinkti laukų pakraščiuose, o jo fermeriai atveždavo tas malkas į miestą sukirstas, paslaugiai sukraudavo jas malkinėj ir susilaukdavo už tai jo padėkos. Vienintelės žinomos jo išlaidos buvo šventintai duonai, žmonos bei dukters drabužiams ir jų kėdėms bažnyčioje apmokėti, šviesai,

didžiosios Nanonos algai, kaistuvų taisymui, mokesčiams, trobesių remontui ir įmonių išlaikymo reikalams. Jis turėjo neseniai pirkęs šešis šimtus margų miško, kurį pavedė saugoti vieno kaimyno eiguliui, prižadėjęs jam už tai atlyginti. Tik šitą nuosavybę įsigijęs, jis ėmė valgyti medžioklės paukštieną. Grandė elgsena buvo labai paprasta. Kalbėdavo mažai. Mintis dažniausiai reikšdavo trumpais pamokomais sakiniais, kuriuos tardavo švelniu balsu. Nuo revoliucijos, tai yra nuo to laiko, kai kiti atkreipė į jį dėmesį, žmogynas pradėjo labai varginančiai mikčioti, kai tik jam tekdavo ilgai ir nuosekliai kalbėti ar ginčytis. Jo pašnekovas turėjo manyti, jog užkrentanti kalba, tos kalbos padrikumas, žodžių srautas, kuriame negalima sugauti minties, tariamas logikos trūkumas – viskas eina iš to, kad jis menko išsilavinimo, bet iš tikrųjų tai buvo tyčių darbas, ir visa tai tinkamai paaiškės iš šio pasakojimo įvykių. Kita vertus, keturi žodžiai, tikslūs kaip algebros formulės, jam paprastai padėdavo suvokti ir išspręsti visas gyvenimo ir prekybos painiavas: „Nežinau. Negaliu. Nenoriu. Pažiūrėsim". Jis niekad nesakydavo nei taip, nei ne ir nieko nerašydavo. Kai su juo kas kalbėdavo, šaltai klausydavo, laikydamasis smakrą dešine ranka, atrėmęs dešinę alkūnę į kairį delną, ir apie visą reikalą susidarydavo savo nuomonę, kurios niekad nekeisdavo. Ilgai svarstydavo menkiausią prekybinį sandėrį. Kai po gudraus pasikalbėjimo jo pašnekovas, manydamas laikąs jį rankose, atskleisdavo jam savo ketinimus, jis atsakydavo:

– Aš nieko negaliu nuspręsti nepasitaręs su žmona.

Žmona, užguita iki kvaišumo, versle jam būdavo patogiausia priedanga. Jis niekad neidavo į svečius, pats nenorėdavo nei svečių priimti, nei kviesti pietų; niekad nekeldavo triukšmo ir taupė, rodės, viską, net judesius. Svetur nieko nepaliesdavo, ne-

paprastai gerbdamas nuosavybę. Kad ir švelnų turėjo balsą, kad ir apdairios buvo laikysenos, vis dėlto prasiskverbdavo ir kubiliaus kalba, ir kubiliaus įpročiai, ypač namie, kai jis mažiau varžydavosi negu kitur. Grandė buvo penkių pėdų vyras, kresnas, keturkampis, plačių pečių, dvylikos colių storumo blauzdomis, gumbuotų sąnarių; jo veidas buvo apskritas, tamsus, rauplėtas; smakras – tiesus, lūpos – be jokio išlenkimo, dantys – balti, akių išraiška rami ir plėšri, tokia, kokią liaudis priskiria basiliskui; kakta, išvagota skersinių raukšlių, turėjo ir būdingų iškilimų; gelsvi, žilstą plaukai buvo lyg auksas, sumišęs su sidabru, – taip sakydavo kai kurie jauni žmonės, dar nepatyrę, ką reiškia šaipytis iš pono Grandė. Nosies galas buvo storas, ant jo augo mėlynomis gyslelėmis išvagotas gumbas, kurį prastuomenė ne be pagrindo laiko klastingumo ženklu. Tame veide atsispindėjo pavojingas gudrumas, šaltas rūpestingumas, egoizmas, kada visi žmogaus jausmai nukreipti į mėgavimąsi šykštumo vaisiais ir tik į vieną būtybę, šį tą jam reiškiančią, – į dukterį Eženi, vienintelę įpėdinę. Laikysena, elgsena, eisena – visa rodė pasitikėjimą savimi, išugdytą nuolatinės sėkmės. Ponas Grandė turėjo geležinį charakterį, nors iš paviršiaus atrodė geras ir švelnus. Visados vienodai apsirengęs, jis ir dabar pažiūrėti buvo toks pat kaip 1791 metais. Jo tvirti pusbačiai buvo suvarstyti odiniais raiščiais; bet kuriuo metų laiku mūvėjo veltas vilnones kojines, trumpas storo kaštoninio milo kelnes su sidabrinėmis sagtimis, vilkėjo visuomet tvarkingai užsegtą platų gelsvai ir juodai dryžuotą švarką ilgais skvernais, juodą kaklaraištį ir kvakerio skrybėlę. Viena pora pirštinių, stiprių kaip žandaro, jam tverdavo dvidešimt mėnesių, ir kad jos išliktų švarios, jis įprastu judesiu dėdavo jas ant savo skrybėlės krašto visad į tą pačią vietą. Somiūras apie šitą žmogų nieko daugiau nežinojo.

Tik šeši gyventojai turėjo teisę lankytis jo namuose. Pirmųjų trijų žymiausias buvo pono Kriušo brolėnas. Paskirtas Somiūro pirmosios instancijos teismo pirmininku, šis jaunas vyras tuoj prie pavardės Kriušo prisidėjo *de Bonfonas* ir stengėsi, kad Bonfonas išstumtų Kriušo. Jis jau ir pasirašinėdavo: K. de Bonfonas. Bylininkas, neapdairiai pavadinęs jį ponu Kriušo, per teismo posėdį greitai pastebėdavo savo žioplystę. Teisėjas palaikydavo tuos, kurie jį vadindavo ponu pirmininku, tačiau maloniausiai šypsodavosi tiems pataikūnams, kurie jam sakydavo: „Pone de Bonfonai". Ponas pirmininkas buvo trisdešimt trejų metų amžiaus, turėjo Bonfono (*Boni Fontis*) dvarą, duodantį septynis tūkstančius livrų metinių pajamų, ir laukė palikimo po savo dėdės notaro ir po kito dėdės, abato Kriušo, Sen Marten de Tūro kapitulos dignitoriaus; abu jie buvo laikomi gana turtingais žmonėmis. Tie trys Kriušo, palaikomi geroko skaičiaus giminaičių, susirišę su dvidešimčia miesto šeimų, sudarė vieną partiją kaip kadaise Florencijoje Medičiai; kaip ir Medičiai, turėjo jie ir savo Pacus[3]. Ponia de Grasen, kurios sūnui buvo dvidešimt treji metai, labai uoliai lankydavosi pas ponią Grandė lošti kortomis ir tikėjosi, kad jos brangusis Adolfas ves panelę Eženi. Bankininkas ponas de Grasenas, nuolat pasitarnaujantis senajam šykštuoliui, stipriai rėmė žmonos manevrus ir visados laiku atvykdavo į mūšio lauką. Šie trys de Grasenai taip pat turėjo savų šalininkų, savų giminaičių, savų ištikimų sąjungininkų. Iš Kriušo pusės abatas, visos giminės Taleranas[4], kuriam puikiai padėdavo brolis notaras, karštai kovojo su bankininko žmona dėl pozicijų ir mėgino išsaugoti gausųjį palikimą savo brolėnui, teismo pirmininkui. Ponų Kriušo ir de Grasenų slaptos varžytynės dėl Eženi Grandė labai domino Somiūro visuomenę. Ar panelė Grandė ištekės už pono pirmininko, ar už po-

no Adolfo de Graseno? Vieni sakydavo, kad ponas Grandė neatiduosiąs dukters nei vienam, nei antram. Buvęs kubilius, sakė jie, ambicijų apsėstas, susigausiąs žentą kokį Prancūzijos perą, kurį trys šimtai tūkstančių livrų metinių pajamų priversią taikytis su visomis Grandė statinėmis. Kiti atkirsdavo, kad ir ponas, ir ponia de Grasenai esą aukštos kilmės, labai turtingi, kad Adolfas labai mielas jaunikis ir kad tokios vedybos turėtų patenkinti žmogų be jokios kilmės, žmogų, kurį visas Somiūras yra matęs su drožtuvu rankoje ir kuris, be to, kadaise dėvėjęs raudoną kepuraitę[5] – kokio dar šaunesnio žento jis begalįs norėti, nebent paties popiežiaus sūnėno! Išmaningiausieji nurodydavo, kad ponas Kriušo de Bonfonas galįs Grandė namuose lankytis bet kuriuo metu, o jo varžovą priimą tik sekmadieniais. Vieni tvirtindavo, kad ponia de Grasen esanti labiau susidraugavusi su Grandė šeimos moterimis negu ponai Kriušo ir galinti joms įteigti tokių minčių, kurios anksčiau ar vėliau padėsiančios jai laimėti. Kiti atkirsdavo, kad abatas Kriušo esąs vylingiausias žmogus pasaulyje ir kad jeigu moteriškė stojanti į kovą su vienuoliu, tai jėgos esančios lygios.

– Jiedu kits kito verti kaip šyvis su sarčiu, – kalbėjo kažkuris Somiūro aštrialiežuvis.

Daugiau nutuokią senieji vietos gyventojai manė, jog ponai Grandė esą pernelyg atsargūs, jie neišleisią turtų iš savo šeimos rankų, ir panelė Eženi – Somiūro Grandė – ištekėsianti už Paryžiaus Grandė, turtingo vyno urmininko sūnaus. Į tai kriušotininkai ir graseninininkai atsakydavo:

– Pirmiausia, abu broliai per trisdešimt metų nėra matęsi nė poros kartų. Be to, ponas Paryžiaus Grandė iš savo sūnaus labai daug tikisi. Jis pats yra vienos Paryžiaus apygardos pirmininkas, deputatas, nacionalinės gvardijos pulkininkas, komer-

cinio tribunolo teisėjas; jis nepripažįsta Somiūro Grandė ir iš Napoleono malonės tikisi susigiminiuoti su kuria nors kunigaikščių šeima.

Ir ko tik neprišnekėdavo apie tą paveldėtoją, apie kurią sklido kalbos per dvidešimt mylių aplinkui ir netgi diližanuose nuo Anžero iki Blua! 1811 metų pradžioje kriušotininkai laimėjo aiškią persvarą prieš grasenininkus. Jaunajam markizui de Fruafonui prireikė pinigų, ir jis sumanė paleisti savo turtą – pasiskelbė parduodąs Fruafono dvarą, garsų savo parku, žavia pilimi, fermomis, upėmis, tvenkiniais, miškais, vertą trijų milijonų. Notaras Kriušo, pirmininkas Kriušo, abatas Kriušo, šalininkų padedami, gebėjo išsirūpinti, kad tas dvaras nebūtų išparduotas mažomis dalimis. Notaras sudarė su jaunuoju markizu auksinę pirkimo ir pardavimo sutartį, įtikinęs jį, kad pardavinėdamas dalimis, jis, dar nesurinkęs pinigų, jau turėtų kelti begalę ieškinio bylų paskiriems pirkėjams; todėl geriau esą parduoti ponui Grandė, žmogui pasiturinčiam ir galinčiam sumokėti už dvarą grynais. Taip gražusis Fruafono markizas buvo pastūmėtas į pono Grandė ryklę; visam Somiūrui labai stebintis, Grandė atliko formalumus ir atskaitęs procentus už jį sumokėjo grynais. Ta naujiena nuskambėjo net Nante ir Orleane. Ponas Grandė nuvažiavo apžiūrėti pilies, pasinaudojęs dykomis grįžtančio ūkininko vežimėliu. Metęs šeimininko žvilgsnį į naująją nuosavybę, parvažiavo į Somiūrą būdamas tikras, jog investavo kapitalą iš penkių procentų, ir džiaugėsi jam kilusia puikia mintimi išplėsti Fruafono markizatą, prijungiant prie jo visas savo žemes. Paskui, norėdamas vėl pripildyti beveik ištuštėjusį iždą, nutarė iškirsti savo miškus ir paversti pinigu savo pievose užaugintas tuopas.

Dabar lengva suprasti visą šitų žodžių reikšmę: „pono Grandė namai" – blankūs, šalti, tylūs namai, pastatyti miesto aukštumoje, apgriuvusių tvirtovės mūrų užuovėjoj. Dvi kolonos ir skliautas, sudarą durų angą, buvo kaip ir pats namas statyti iš tufo, savotiško baltojo akmens, randamo Luaros pakrantėse ir tokio minkšto, jog vidutiniškai jis išsilaiko vos porą šimtų metų. Tufas buvo visaip iškorijęs ir išpurėjęs nuo oro permainų, durų arka ir kolonos atrodė it iš sutrupėjusių akmenų, būdingų prancūzų architektūrai, ir kiek panėšėjo į kalėjimo prieangį. Viršum skliauto tįsojo ilgas kieto tašyto akmens bareljefas, vaizduojąs keturis metų laikus – jau sudūlėjusias ir visai pajuodusias figūras. Šio bareljefo viršuje kyšojo atbraila, ant kurios stiebėsi keletas atsitiktinai čia patekusių augalų: geltonos skidūnės, vilnažolės, vijokliai, gyslotis ir jau aukštoka vyšnaitė. Tamsūs, perdžiūvę, pažiūrėti visai sutrešę, iš visų pusių supleišėję masyvaus ąžuolo vartai buvo stipriai suveržti sraigtais, sudarančiais simetriškas figūras. Mažesniųjų vartų viduryje buvo nedidelis keturkampis langelis, išpintas tankiais surūdijusiais virbais; su jais, taip sakant, derėjo plaktukas, prikabintas už grandies ir daužomas į didžiulės vinies išsiviepusią galvą. Tas plaktukas buvo pailgas, tos rūšies, kur mūsų seneliai vadindavo žakmarais, ir atrodė panašus į storą šauktuką; atidžiai žiūrinėdamas senybių tyrinėtojas būtų pastebėjęs, jog jame kadaise būta labai juokingo veido žymių, tik labai išdilusių nuo ilgo vartojimo. Pro virbų langelį, kuris per pilietinius karus buvo skirtas draugams pažinti, smalsuoliai galėdavo matyti tamsaus ir pažaliavusio skliauto gilumoje keletą susmukusių pakopų į sodą, kurį vaizdingai supo storos sienos, rasojančios, kiaurai persunktos drėgmės ir apžėlusios vargiais krūmokšniais. Tai buvo miesto tvirtovės sienos, virš kurių matei kelių kaimynų sodus. Apati-

niame namų aukšte svarbiausias kambarys – *salė*, kurios durys buvo po įvažiuojamųjų vartų skliautu. Nedaug kas supranta, kokią reikšmę turi salė Anžu, Turenės ir Beri sričių miesteliuose. Salė yra prieškambaris, svetainė, kabinetas, buduaras, valgomasis – viskas kartu; ji šeimyninio gyvenimo scena, bendras židinys; čia du kartus per metus ateidavo kirpėjas ponui Grandė plaukų kirpti; čia lankydavosi fermeriai, klebonas, paprefekčio pavaduotojas, malūnininko bernas. Šito kambario abu langai buvo į gatvę, grindys medinės; sienos nuo viršaus iki apačios dengtos medžio paneliais, pilkai dažytais, su antikiniais papuošimais; lubos irgi pilkai dažytų plikų rąstų, o jų tarpai užkaišioti pageltusiomis pakulomis. Perlamutro arabeskomis inkrustuotas senas varinis laikrodis puošė nedailiai tašyto baltojo akmens židinį; ant židinio stovėjo žalsvas veidrodis; jo kraštai buvo įstrižai nupjauti, kad matytum storį, ir spindėjo šviesos ruoželiu išilgai gotiškų rėmų su įmuštais aukso ruoželiais. Du paauksinto vario sietynai puošė židinio kampus ir turėjo dvigubą paskirtį: kai nuimdavo rozetes, į kurias įstatomos žvakės ir kurių didžioji šaka remiasi į melsvo marmuro papėdę, pagražintą senu variu, ta papėdė būdavo žvakide kasdieniniam naudojimui. Senoviškos formos kėdės buvo aptrauktos siuvinėtu audiniu su Lafonteno pasakėčių vaizdais, bet tą reikėjo iš anksto žinoti, jei norėjai suprasti jų siužetus, – taip sunku buvo įžiūrėti išblukusias spalvas ir adymo dygsniais sužalotas figūras. Keturiose salės kertėse stovėjo kampinės spintos, savotiškos indaujos, su apskretusiomis etažerėmis iš kraštų. Prie sienos tarp langų buvo pastatytas senas inkrustuotas lošiamasis staliukas, jo viršuje – šachmatų lenta. Viršum staliuko kabojo pailgas barometras juodu apvadu, išgražintas paauksinto medžio juostelėmis, kur musių buvo taip nepadoriai paišdykauta, jog paauk-

sinimas kėlė abejonių. Ant sienos priešais židinį du pastelės portretai vaizdavo ponios Grandė senelį, poną de la Berteljerą, Prancūzijos gvardijos leitenantą, ir velionę ponią Žantijė piemenaitės drabužiais. Ant abiejų langų buvo raudono grodeturo užuolaidos, perrištos šilkiniais raiščiais su spurgais. Ši prabangi puošmena, taip mažai tesiderinanti su Grandė įpročiais, buvo įsigyta kartu su namais, lygiai kaip ir veidrodis, laikrodis, siuvinėtu audiniu aptraukti baldai ir kampinės raudonmedžio spintos. Prie lango, netoli durų, stovėjo šiaudinė kėdė, po jos kojomis buvo padėklai, kad ponia Grandė galėtų matyti praeivius. Visą lango nišą turėjo užėmęs išblukusio vyšnios medžio darbinis staliukas, o čia pat šalia stovėjo mažas Eženi Grandė krėslas. Nuo balandžio iki lapkričio mėnesio šioje vietoje jau penkiolika metų ramiai slinko motinos ir dukters visos darbo dienos. Lapkričio mėnesio pirmąją dieną jos galėdavo įsikurti žiemojimo vietoje prie židinio. Tiktai nuo tos dienos Grandė leisdavo kūrenti salėje židinį ir liepdavo gesinti jį trisdešimt pirmąją kovo, nepaisydamas, ar pavasaris ankstyvas, ar jau pirmieji rudens šalčiai užeina! Kojų šildytuvas, pridėtas virtuvėje žarijų, kurių apsukriai ištaikydavo didžioji Nanona, padėdavo poniai ir panelei Grandė praleisti vėsiausius balandžio ir spalio mėnesių rytmečius bei vakarus. Motina ir duktė tvarkydavo visus šeimos baltinius ir taip sąžiningai atiduodavo savo dienas šitam tikram amatininkių triūsui, jog Eženi, norėdama išsiuvinėti motinai apykaklę, turėdavo vaginėti valandas nuo miego ir apgaudinėti tėvą, kad galėtų naudotis šviesa. Jau nuo seno šykštuolis išdavinėdavo žvakes dukrai ir didžiajai Nanonai taip pat, kaip rytais išdavinėdavo duoną ir kitus tai dienai būtinus maisto produktus.

Didžioji Nanona buvo gal vienintelis žmogiškas padaras, galįs pakęsti pono despotizmą. Visas miestas jos pavydėjo ponams

Grandė. Didžioji Nanona, taip praminta dėl savo penkių pėdų ir aštuonių colių ūgio, priklausė Grandė šeimai jau trisdešimt penkeri metai. Nors gaudavo algos tik šešiasdešimt livrų, tačiau buvo laikoma turtingiausia Somiūro tarnaite. Tos šešios dešimtys livrų, kraunamų per trisdešimt penkerius metus, jai leido neseniai padėti keturis tūkstančius livrų pas poną Kriušo ir taip apsirūpinti renta iki gyvos galvos. Tasai ilgo ir atkaklaus didžiosios Nanonos taupymo vaisius atrodė milžiniškas. Kiekviena tarnaitė, matydama, kad vargšė šešiasdešimtmetė turi senatvėje užtikrintą duoną, jai pavydėjo, tik negalvojo apie žiaurią vergystę, per kurią ta duona buvo įgyta. Būdama dvidešimt dvejų metų, vargšė mergina niekur negalėjo gauti vietos – toks atstumiąs rodėsi jos veidas; iš tikrųjų šitoks įspūdis buvo visai neteisingas: jos veidu visi būtų labai grožėjęsi, jei jis būtų priklausęs kokiam nors gvardijos grenadieriui; bet viskas, sakoma, turi būti savo vietoje. Priversta palikti gaisro ištiktą fermą, kur buvo karvių šėrike, ji atėjo į Somiūrą ir ėmė ieškotis tarnybos, drąsinama tokio tvirto ryžto, kuriam nebaisūs jokie sunkumai. Tuo metu ponas Grandė ketino vesti ir todėl norėjo sutvarkyti savo namų ūkį. Jis nužiūrėjo šią merginą, varinėjamą nuo vienų durų prie kitų. Būdamas kubilius, įvertino kūno jėgą ir atspėjo naudą, kurios galėtų susilaukti iš to moteriškosios lyties heraklio, tvirtai stovinčio ant kojų lyg šešiasdešimtmetis ąžuolas ant savo šaknų, su plačiom strėnom, kertuota nugara, krovinių vežiko rankom; be to, tarnaitės sąžiningumas buvo toks nepaperkamas kaip kad jos nepalytėta nekaltybė. Nei karpos, dabinusios šį kareivišką veidą, nei plytinė jo spalva, nei gyslotos rankos, nei skarmalai neišgąsdino kubiliaus, kuris tada tebebuvo tokio amžiaus, kai dar virpa širdis. Jis aprengė, apavė, pavalgydino vargšę merginą, davė jai algą ir darbą ir elgėsi su ja

ne per daug šiurkščiai. Taip priimta, didžioji Nanona slaptomis verkė iš džiaugsmo ir nuoširdžiai prisirišo prie kubiliaus, kuris, beje, išnaudojo ją it baudžiauninkę. Nanona dirbdavo viską: virdavo valgį, gamindavo šarmą, eidavo į Luarą baltinių skalbti ir juos parnešdavo ant savo pečių; ji keldavo auštant, guldavo vėlai; ruošdavo valgį visiems darbininkams vynuogių raškymo metu ir prižiūrėdavo vynuogių tikrintojus; kaip ištikimas šuo gindavo pono turtą; pagaliau, aklai ponu pasitikėdama, ji be murmėjimo paklusdavo paikiausioms jo užmačioms. Garsiaisiais 1811 metais, kai derliaus ėmimas pareikalavo negirdėtų pastangų, Grandė nusprendė padovanoti Nanonai savo seną laikrodį: tai buvo vienintelė jo dovana po dvidešimties jos tarnybos metų. Nors jis atiduodavo jai senus savo pusbačius (jie tikdavo jos kojai), bet kas trys mėnesiai gaunamų Grandė pusbačių neįmanoma laikyti dovana, nes jie būdavo labai sunešioti. Skurdas padarė šią vargšę merginą tokią šykščią, jog Grandė pagaliau ją pamilo, kaip pamilstamas šuo, ir Nanona leido uždėti antkaklį, prikalinėtą vinių, kurios jau jai nebedūrė! Jei Grandė per šykščiai teatriekdavo duonos, ji dėl to nesiskųsdavo; drauge linksmai kentė sveikos ir naudingos griežtos mitybos režimą, nes čia niekados niekas nesirgdavo.

Paskui Nanona tapo šeimos dalimi: ji juokdavosi, kai juokdavosi Grandė, nuliūsdavo, šaldavo, šildydavosi, dirbdavo kartu su juo. Kiek saldaus atpildo iš tokios lygybės! Niekados šeimininkas nepriekaištaudavo tarnaitei, jei ji po medžiu suvalgydavo persiką ar slyvą.

– Gerai, vaišinkis, Nanona, – sakydavo jis jai tais metais, kai šakos linkdavo nuo vaisių, kuriuos fermeriai turėdavo sušerti kiaulėms.

Kaimo merginai, temačiusiai jaunystėje tik žiaurumų, vargšei, kurią priglaudė tik iš gailesčio, dviprasmiškas tėtušio Grandė

juokas būdavo tikras saulės spindulys. Kita vertus, paprastoje Nanonos širdyje ir ankštoje galvoje tilpo ne daugiau kaip vienas jausmas ir viena mintis. Per trisdešimt penkerius metus ji vis save regėjo ateinančią prie pono Grandė dirbtuvės basą, nuskarusią ir nuolat girdėjo kubilių jai sakant: „Ko jūs norite, mergyte?" Ir jos dėkingumas visados būdavo gyvas. Mąstydamas kartais, kad šis varšgas padaras niekada nėra girdėjęs menkiausio meilaus žodelio, kad nėra pažinęs tų švelnių jausmų, kuriuos įkvepia moteris, ir kad vieną gražią dieną ji gali pasirodyti Dievo akivaizdoje tyra it Mergelė Marija, Grandė, gailesčio pagautas, sakydavo žiūrėdamas į ją:

– Vargšė Nanona!

Jo šūktelėjimą visados palydėdavo nenusakomas žvilgsnis, kuriuo senoji tarnaitė pažvelgdavo į jį. Retkarčiais kartojami tie žodžiai jau nuo seno sukūrė nepertraukiamą draugystės grandinę, prie kurios kiekvienas šūktelėjimas pridėdavo vis naują grandį. Kažkoks siaubingas buvo tasai gailesys, kuris glūdėjo Grandė širdyje ir būdavo taip dėkingai senmergės priimamas. Šis žiaurus šykštuolio gailestingumas, keliąs begalinį smagumą buvusio kubiliaus širdyje, Nanonai atrodė aukščiausia laimė. Kas gi kitas taip pasakytų: „Vargšė Nanona!" Dievas pažins savo angelus iš jų balso skambesio ir jų slaptos pagailos.

Somiūre daugelyje šeimų su tarnais būdavo kur kas geriau elgiamasi, bet šeimininkai iš to neturėdavo jokio pasitenkinimo. Todėl žmonės sakydavo:

– Kuo kaži ponai Grandė įsiteikia savo didžiajai Nanonai, kad ji taip prie jų prisirišusi? Dėl jų net į ugnį šoktų!

Jos virtuvė su grotuotais langais į kiemą visados atrodydavo švari, išvalyta, šalta – tikra šykštuolio virtuvė, kur niekas neturėjo žūti be naudos. Suplovusi indus, sudėjusi pietų liku-

čius, užgesinusi ugnį, Nanona palikdavo virtuvę, atskirtą nuo salės koridoriumi, ir eidavo pas savo šeimininkus kanapių verpti. Vienos žvakės šeimai užtekdavo visam vakarui. Tarnaitė miegodavo koridoriaus gale, užkampyje, į kurį vos vos patekdavo silpnutė šviesa. Stipri sveikata leido jai be bėdos gyventi toje savotiškoje lindynėje, kurioje ji galėdavo išgirsti mažiausią brazdesį, nes šiuose namuose dieną naktį viešpataudavo gūdi tyla. Lyg sarginis policijos šuo ji turėdavo miegoti viena ausimi ir ilsėtis budėdama.

Kitų šio buto dalių aprašymai bus siejami su šitos istorijos įvykiais; bet jau iš prabėgom atvaizduotos salės, kur spindėjo visa šių namų prabanga, galima numanyti, kokie tušti buvo viršutiniai aukštai.

1819 metų lapkričio viduryje didžioji Nanona pavakare pirmą kartą pakūrė židinį. Ruduo buvo labai gražus. Ta diena buvo šventė, gerai žinoma ir kriušotininkams, ir grasenininkams. Todėl visas šešetas gerai apsiginklavusių priešininkų ruošėsi ateiti ir susitikti šioje salėje ir čia pasirungti šeimininkams rodomu draugiškumu. Rytą visas Somiūras matė, kaip ponia ir panelė Grandė, Nanonos lydimos, ėjo į parapijos bažnyčią Mišių, ir kiekvienas prisiminė, kad šiandien panelės Grandė gimimo diena. Tad notaras Kriušo, abatas Kriušo ir ponas K. de Bonfonas, apskaičiavę valandą, kada turėjo baigtis pietūs, skubėjo anksčiau už de Grasenus atvykti panelės Grandė pasveikinti. Visi trys nešė didžiules puokštes gėlių, priskintų mažyčiuose savo šiltadaržiuose. Gėlių puokštė, kurią ketino įteikti pirmininkas, buvo įmantriai perrišta balto šilko kaspinu su auksiniais kutais. Grandė savo įpročiu, kurio laikydavosi Eženi gimimo bei vardinių dieną, atėjo pas ją dar tebegulinčią ir iškilmingai įteikė savo tėvišką dovaną: jau trylika metų toji dovana buvo

vis kokia nors reta auksinė moneta. Ponia Grandė paprastai padovanodavo dukrai suknelę – žieminę ar vasarinę, pagal reikalą. Šios dvi suknelės ir aukso monetos, kurias ji gaudavo iš tėvo per Naujuosius metus ir per vardines, sudarė jos mažytes pajamas, apie šimtą ekiu, ir Grandė patiko, kad ji juos taupo. Argi tai ne tas pat, kas perdėti savo pinigus iš vienos dėžės į kitą ir, taip sakant, rūpestingai ugdyti savo įpėdinės šykštumą, juoba kad jis kartais paprašydavo ją duoti apyskaitą iš to savo lobio, kurį kadaise dar la Berteljerai didino, ir sakydavo jai:

– Tai bus tavo vestuvių *tuzinas*.

Tuzinu vadinamas tam tikras senovinis paprotys, kurio dar šventai laikomasi vienoj kitoj vidurinės Prancūzijos vietoje: Beri ar Anžu srityse, mergaitei tekant, jos arba jaunojo šeima turi padovanoti jai piniginę su dvylika arba dvylikasyk po dvylika, arba dvylika šimtų sidabrinių ar auksinių monetų – nelygu išgalės. Neturtingiausia piemenaitė netekėtų be savo tuzino, sudėto kad ir iš variokų. Isudene dar iki šiol tebepasakojama apie vienai turtingai įpėdinei įteiktą tuziną, sudėtą iš šimto keturiasdešimt keturių portugališkų auksinių. Popiežius Klemensas VII, Kotrynos Mediči dėdė, išleisdamas ją už Henriko II, padovanojo jai tuziną vertingiausių senoviškų aukso medalių.

Per pietus tėvas, labai nudžiugęs, kad Eženi su nauja suknele atrodo daug gražesnė, sušuko:

– Kad jau šiandien Eženi šventė, tai pakurkime židinį! Tai bus geras ženklas.

– Panelė šiais metais ištekės, tikrų tikriausiai, – tarė didžioji Nanona, nunešdama žąsies – kubilių fazano – likučius.

– Aš jai nematau Somiūre tinkamo jaunikio, – atsakė ponia Grandė, žiūrėdama į vyrą bailiu žvilgsniu, kuris, jei turėsime galvoje jos amžių, rodė, kad ji yra visiška vedybinio gyvenimo vergė, vaitojanti po savo jungu vargšė.

Grandė pažvelgė į dukrą ir linksmai sušuko:

– Šiandien mažytei dvidešimt treji metai, greitai reikės ja susirūpinti!

Eženi ir motina tylėdamos pasikeitė reikšmingais žvilgsniais.

Ponia Grandė buvo liesa moteris, išsekusi, geltona kaip aiva, nevikri, lėta, viena iš tų moterų, kurios, regis, ir yra sukurtos tam, kad būtų kankinamos. Ji buvo stambių kaulų, su stambia nosim, didele kakta, didelėmis akimis ir, pirmą kartą matant, atrodė panaši į tuos suvytusius vaisius, kurie nebeturi nei skonio, nei sulčių. Jos dantys buvo reti ir pajuodę, burna raukšlėta, smakras, kaip sakoma, panašus į kaliošą. Tai buvo iškilni moteris, tikra la Berteljer. Abatas Kriušo mokėjo rasti progą jai pasakyti, kad ji buvusi gana graži, ir vargšė tuo tikėjo. Angeliškas švelnumas, vaikų kankinamo vabalėlio nuolankumas, nepaprastas pamaldumas, nepajudinama dvasios pusiausvyra bei gera širdis žadindavo visų užuojautą ir pagarbą. Smulkioms išlaidoms vyras niekad jai neduodavo iš karto daugiau kaip šešis frankus. Nors pažiūrėti ir turtinga, ši moteris, ponui Grandė atnešusi per tris šimtus tūkstančių frankų kraičio ir palikimų, visados jausdavosi taip skaudžiai žeminama savo priklausomybės ir vergystės, prieš kurią sukilti neleisdavo jos sielos švelnumas, jog niekad vyro neprašydavo nė vieno sū, ir nedarydavo pastabų dėl aktų, kuriuos ponas Kriušo jai duodavo pasirašyti. Šitos moters elgseną valdė kvailas ir slaptas išdidumas bei dvasios kilnumas, kurio Grandė niekad neįvertino ir kurį nuolat pažeisdavo. Ponia Grandė paprastai vilkėdavo žalsvo levantino suknelę, kurią buvo papratusi dėvėti beveik ištisus metus; apsigaubdavo didele balta medvilnine skara, nešiodavo šiaudinę skrybėlę ir beveik visados būdavo pasirišusi juodos taftos prijuostę. Retai išeidama iš namų, nedaug sudėvėdavo batelių.

Na, ji niekad nieko sau nė negeisdavo. Grandė kartais pajusdavo sąžinės priekaištą prisiminęs, kad jau daug laiko prabėgo nuo tos dienos, kai žmonai davė šešis frankus; todėl, parduodamas metinį vynuogių derlių, išsiderėdavo dar priedą žmonos segtukams. Keturi ar penki luidorai, kuriuos padovanodavo olandas ar belgas, nupirkęs Grandė vynuogių derlių, būdavo patikimiausios ponios Grandė metinės pajamos. Bet, kai ji gaudavo tuos savo penkis luidorus, vyras jai dažnai sakydavo, lyg jų piniginė būtų buvusi bendra: „Ar negalėtum man paskolinti keletą sū?" Ir vargšė moteris, laiminga galėdama padaryti ką nors gera žmogui, kurį nuodėmklausys jai vaizduodavo kaip jos viešpatį ir valdovą, per žiemą grąžindavo jam keletą ekiu iš tų segtukams skirtų pinigų. Grandė, ištraukęs iš kišenės šimto sū monetą, skirtą smulkioms mėnesinėms išlaidoms – siūlams, adatoms ir dukters tualeto reikmenims pirkti, – kai užsisegdavo kišenėlę, niekad neužmiršdavo paklausti:

– O tau, motin, ar nereikėtų kiek?

– Mano drauge, – atsakydavo ponia Grandė, kupina motiniško orumo, – vėliau pažiūrėsim.

Nereikalingas kilnumas! Grandė jautėsi esąs labai dosnus savo žmonai. Argi filosofai, susidurią su Nanonomis, poniomis Grandė ar Eženi, nėra teisūs manydami, kad ironija yra pagrindinis Apvaizdos būdo bruožas?

Po šių pietų, per kuriuos pirmą kartą iškilo Eženi tekėjimo klausimas, Nanona nuėjo į pono Grandė kambarį atnešti butelio serbentinės ir grįždama vos nenukrito nuo laiptų.

– Žiople! – tarė jai šeimininkas. – Tu neturi griūti kaip bet kuri kita!

– Pone, kad ta jūsų laiptų pakopa vos laikosi.

– Jos teisybė, – tarė ponia Grandė. – Jau seniai reikėjo laiptus pataisyti. Vakar Eženi vos kojos neišniro.

– Palauk, – kreipėsi Grandė į Nanoną matydamas, kad ji visa išblyškusi, – kadangi šiandien Eženi gimimo diena ir tu vos nenugriuvai, tai išgerk stikliuką serbentinės, atsigausi.

– Dievaži, aš tikrai jo nusipelniau, – atsakė Nanona. – Kita būtų sukūlusi butelį, o aš geriau alkūnę išsinarinčiau, bet butelis vis tiek liks sveikas.

– Vargšė Nanona! – tarė Grandė, įpildamas jai serbentinės.

– Ar užsigavai? – paklausė Eženi, žiūrėdama į ją su užuojauta.

– Ne, susilaikiau atsirėmusi strėnomis.

– Na, gerai! Kadangi šiandien Eženi gimimo diena, – tarė Grandė, – einu, pataisysiu jums pakopą. Juk jūs nemokate statyti kojos į pakraštį ton vieton, kur ji dar tvirta.

Grandė paėmė žvakę, paliko žmoną, dukterį ir tarnaitę vien smarkiai liepsnojančio židinio šviesoje ir nuėjo į virtuvę lentų, vinių ir savo įrankių ieškoti.

– Gal jums padėti? – šūktelėjo jam Nanona girdėdama, kaip jis kaukši ant laiptų.

– Ne, ne! Tai man ne naujiena, – atsakė buvęs kubilius.

Kaip tik tuo metu, kai Grandė pats taisė kirvarpų suėstą laiptelį ir garsiai švilpavo prisimindamas jaunystės dienas, į duris pasibeldė Kriušo trejetas.

– Tai jūs, pone Kriušo? – paklausė Nanona, žiūrėdama pro virbų langelį.

– Taip, – atsakė pirmininkas.

Nanona atidarė duris, ir židinio šviesoje, kuri atsispindėjo skliautuose, trys Kriušo įžiūrėjo, pro kur įeiti į salę.

– O! Jūs ateinate sveikinti, – tarė jiems Nanona, pajutusi gėlių kvapą.

– Atleiskite, ponai, – sušuko Grandė, pažinęs draugų balsus, – aš tuojau! Nesu išpuikėlis, pats taisau savo laiptų pakopą.

– Taisykit, taisykit, pone Grandė! *Ir paskutinis vargšas savo namuose ponas,* – pamokomai atsiliepė pirmininkas, pats vienas juokdamasis iš savo užuominos, kurios kiti nesuprato.

Ponia ir panelė Grandė pakilo. Pirmininkas, naudodamasis tamsa, tarė Eženi:

– Leiskite, panele, šiandien, jūsų gimimo sukakties proga, palinkėti jums ilgų laimingų metų ir tokios pat geros sveikatos, kokia dabar džiaugiatės.

Jis įteikė didžiulę puokštę gėlių, sunkiai gaunamų Somiūre, paskui, spausdamas įpėdinės alkūnes, taip meiliai pabučiavo jai į abi kaklo puses, jog Eženi net susigėdo. Pirmininkas, panašus į ilgą surūdijusią vinį, manė tokiu būdu ją merginąs...

– Prašom būti kaip namie, – tarė įeidamas Grandė. – Kaip jūs puikiai prisimenate šeimos šventes, pone pirmininke!

– Su panele, – atsakė abatas Kriušo, laikydamas rankoje puokštę, – mano brolėnui visos dienos būtų šventadieniai.

Abatas pabučiavo Eženi ranką. Tuo tarpu notaras Kriušo paprasčiausiai pabučiavo mergaitę į abu skruostus ir tarė:

– Kaip greitai bėga mūsų dienos! Kas meteliai dvylika mėnesių.

Grandė, kuris nesiliaudavo kartojęs savo sąmojo, jeigu jis jam atrodydavo šmaikštus, statydamas žvakę priešais laikrodį, tarė:

– Kadangi šiandien Eženi šventė, uždekime žibintus!

Jis rūpestingai nuėmė žvakidės šakas, padėjo prie kiekvieno pamato rozetę, paėmė iš Nanonos rankų naują, popierium apvyniotu galu žvakę, įstatė į vietą, įtvirtino, uždžibino ir atsisėdo greta žmonos, žiūrėdamas čia į draugus, čia į dukterį ir į abi žvakes. Abatas Kriušo, mažas, putlus, riebus žmogelis su lygiu rudu pe-

ruku, senos kortininkės veidu, ištiesdamas kojas, rūpestingai apautas stipriais pusbačiais su sidabrinėmis sagtimis, paklausė:

– Ar de Grasenai dar neatėjo?

– Dar ne, – atsakė Grandė.

– Bet argi jie turi ateiti? – paklausė senasis notaras, susraukdamas veidą, akytą it samtis putom nugriebti.

– Aš manau, – atsakė ponia Grandė.

– Ar jau baigėte skinti vynuoges? – paklausė pirmininkas de Bonfonas.

– Visiškai! – atsakė jam senasis vynininkas, kildamas pasivaikščioti išilgai salę ir taip išdidžiai išpūsdamas krūtinę, kaip kad buvo ištartas žodis: „visiškai!"

Pro atdaras virtuvės duris jis tada pamatė didžiąją Nanoną, kuri sėdėjo prie židinio, užsidegusi žvakę ir pasiruošusi virtuvėje verpti, kad nereiktų maišytis iškilmėje.

– Nanona, – tarė jis, išeidamas į koridorių, – ar negalėtum užgesinti savo židinį, žvakę ir ateiti pas mus? Dievaži! Salė pakankamai didelė, mums visiems užteks vietos.

– Bet juk jūs turėsite rinktinių svečių, pone.

– Kuo tu blogesnė už juos? Ir jie iš to paties Adomo šonkaulio kaip ir tu.

Grandė grįžo pas pirmininką ir jį paklausė:

– Ar jau pardavėte derlių?

– Ne, žinote, noriu palaikyti. Jei vynas jau dabar geras, tai po dvejų metų bus dar geresnis. Žemių savininkai, kaip žinote, yra davę žodį laikytis sutartos kainos, ir šiais metais belgai nieko nelaimės. Jeigu jie ir išvyktų – tegu, sugrįš ir vėl!

– Taip, bet laikykimės tvirtai, – pasakė Grandė tokiu balsu, jog pirmininkas sudrebėjo.

„Ar tik jis neketina parduoti?" – pagalvojo Kriušo.

Tuo metu plaktukas subeldė – pranešė, kad ateina de Grasenų šeima, ir jų atvykimas nutraukė ponios Grandė pokalbį su abatu.

Ponia de Grasen buvo viena iš tų gyvų, apvalučių, rausvų moterėlių, kurios dėl provincijos gyvenimo uždarumo ir įpročių dorumo išlieka jaunos net iki keturiasdešimties metų. Jos atrodo lyg paskutinės vėlyvo rudens rožės, kurios pažiūrėti malonios, bet jų lapeliai dvelkia savotišku šalčiu ir jų kvapas jau silpnas. Ji vilkėdavo gana gražiai, drabužius parsisiųsdindavo iš Paryžiaus, duodavo toną visam Somiūrui ir savo namuose ruošdavo pobūvius. Jos vyras, buvęs imperatoriaus gvardijos karininkas, sunkiai sužeistas prie Austerlico ir išėjęs į atsargą, nors labai gerbė poną Grandė, tačiau tebesilaikė kariško statumo.

– Sveikas, Grandė, – tarė jis, paduodamas vynininkui ranką su tam tikru pranašumu, kuris visada prislėgdavo ponus Kriušo.

– Panele, – kreipėsi jis į Eženi, pasveikinęs ponią Grandė, – jūs visad graži ir visko pritekusi, nežinau iš tiesų, ko jums bebūtų galima palinkėti.

Po to jis įteikė tarno atneštą dėžutę, kurioje buvo Kapo šilojas, labai reta gėlė, neseniai atvežta į Europą.

Ponia de Grasen labai jausmingai pabučiavo Eženi, paspaudė jai ranką ir tarė:

– Adolfas apsiėmė įteikti jums mažą mano dovanėlę.

Aukštas šviesus jaunuolis, išblyškęs ir gležnutis, gražios elgsenos, pažiūrėti nedrąsus, tačiau Paryžiuje, kur buvo nuvykęs teisės studijuoti, mokėjęs išleisti aštuonis ar dešimt tūkstančių frankų be pragyvenimui skirtų lėšų, priėjo prie Eženi, pabučiavo ją į abu skruostus ir įteikė rankdarbiams dėžutę, kurioje visi reikmenys buvo paauksinto sidabro; tai buvo tikra turgavietės prekė, nors viršelis, ant kurio gotiškos E. G. raidės atrodė gana gerai išraižytos, galėjo sudaryti įspūdį, kad ir visas darbas yra

labai rūpestingas. Atvožusi dėžutę, Eženi pajuto netikėtą begalinį džiaugsmą, nuo kurio jaunos mergaitės paprastai rausta ir virpa. Ji nukreipė akis į tėvą, lyg norėdama sužinoti, ar jai leidžiama tą dovaną priimti, ir ponas Grandė pasakė „Imk, vaikuti!" tokiu tonu, kuris ir aktorių būtų išgarsinęs. Visi trys Kriušo apstulbo pastebėję, kad įpėdinė džiaugsmingai ir gyvai pažvelgė į Adolfą de Graseną, nes tokia brangenybė jai buvo neregėta.

Ponas de Grasenas pasiūlė Grandė šniaukščiamo tabako, pašniaukė ir pats, nusikratė dulkes, užbirusias ant Garbės legiono kaspino, prisegto prie jo mėlyno frako atlapo, paskui pasižiūrėjo į ponus Kriušo su tokia pat išraiška, kuri, rodos, sakyte sakė: „Nagi atremkite šitą smūgį!" Ponia de Grasen su dirbtiniu pašaipininkės nuoširdumu pažvelgė į mėlynus stiklo puodukus, kur buvo sumerktos ponų Kriušo puokštės, tarsi nuoširdžiai ieškodama, kur yra jų dovanos. Taip opiai susidėjus aplinkybėms, abatas Kriušo leido draugijai susėsti ratu priešais židinį, o pats senį Grandė nusivedė salės gilumon pasivaikščioti. Kai abu seniai atsidūrė lango angoj, toliausia nuo de Grasenų, kunigas tarė šykštuoliui į ausį:

– Tie žmonės mėto pinigus pro langą.

– Tai kas, jeigu pataiko į mano rūsį? – atsikirto vynininkas.

– Jūs turėtumėt iš ko padovanoti dukteriai ir auksines žirkles, jei tik panorėtumėt, – tarė abatas.

– Mano dovanos vertingesnės už žirkles, – atsakė Grandė.

„Tas mano brolėnas tikras kelmas! – galvojo abatas, žiūrėdamas į pirmininką ir matydamas, koks nepatrauklus jo tamsus veidus, o dar ir plaukai susitaršę. – Nejaugi jis negalėjo surasti kokio vertingo menkniekio?"

– Sudarysime jums partiją, ponia Grandė, – tarė ponia de Grasen.

– Bet juk esame susirinkę visi, galima prie dviejų stalų...

– Kadangi šiandien Eženi šventė, pažaiskite visi loto, – tarė tėtušis Grandė, – kartu žais ir abu vaikai.

Buvęs kubilius parodė į savo dukterį ir Adolfą. Jis pats niekad nelošdavo jokio lošimo.

– Nagi, paruošk stalus, Nanona.

– Mes jums padėsime, panele Nanona, – linksmai tarė ponia de Grasen, laiminga, kad taip pradžiugino Eženi.

– Aš niekad gyvenime nebuvau tokia patenkinta, – pasakė jai įpėdinė. – Niekur nebuvau mačiusi tokios grožybės.

– Tai Adolfas parvežė iš Paryžiaus, ir pats ją išrinko, – sušnibždėjo jai į ausį ponia de Grasen.

„Šnabždėk, šnabždėk savo pasakas, prakeikta intrigante! – sakė sau pirmininkas. – Jei kada tu ar tavo vyras turėsit teisme bylą, bus jums riesta".

Notaras sėdėjo kampe ir ramiai žiūrėjo į abatą, galvodamas: „Tegu sau pluša ponai de Grasenai, mano turtas drauge su brolio ir brolėno turtu siekia vienuolika šimtų tūkstančių frankų. De Grasenai daugių daugiausia gali turėti tik pusę mūsų turto, o be to, dar turi dukterį; tedovanoja jie, ką tik nori! Ir įpėdinė, ir dovanos – viskas vieną gražią dieną bus mūsų".

Pusę devintos vakaro buvo pastatyti du stalai. Gražiajai poniai de Grasen pavyko pasodinti savo sūnų šalia Eženi. Toji pažiūrėti visai paprasta scena iš tikrųjų buvo labai įdomi: jos aktoriai, laikydami rankose margas, skaičiais sužymėtas korteles ir mėlyno stiklo skrituliukus, rodėsi klausą, kaip krečia pokštus senis notaras, kuris neištraukdavo nė vieno skaitmens, nepadaręs kokios nors juokingos pastabos, bet iš tikrųjų visi jie galvojo apie pono Grandė milijonus. Senasis kubilius išdidžiai apžiūrinėjo ponios de Grasen rausvas plunksnas, jos naują apdarą, ka-

ringą bankininko galvą, Adolfą, pirmininką, abatą, notarą ir pats sau kalbėjo:

„Jie čia susirinkę tik dėl mano pinigų. Ateina nuobodžiauti dėl mano dukters. Che che! Mano duktė neteks nei vieniems, nei kitiems, ir visi šie ponai man tėra vien meškerė!"

Toji šeimyninė linksmybė senoje, pilkoje, pora žvakių menkai apšviestoje svetainėje, tasai juokas, kuriam pritarė didžiosios Nanonos ratelio dūzgimas ir kuris buvo nuoširdus tik Eženi ir jos motinos lūpose, tasai skurdumas šalia tokių didelių pajamų, toji jauna mergaitė, panaši į brangiuosius paukščius, kurie nežino savo kainos, tykoma, apsupta draugiškumo apraiškomis ir apgaudinėjama, – visa tai šitą sceną darė liūdnai komišką. Bet argi toji scena nevyksta visais laikais ir visose vietose? Tik čia ji vyko visų paprasčiausiai. Šioje dramoje pirmavo ir daugiausia joje reiškė pats Grandė, kuris, naudodamasis abiejų šeimų tariamu draugiškumu, lupo milžiniškas pajamas. Argi tai nebuvo vienintelis naujųjų laikų dievas, kurį žmonės tiki, – visagalis Pinigas, įsikūnijęs štai vienu pavidalu? Švelnieji gyvenimo jausmai čia buvo antroje vietoje; jie gaivino tik tris tyras širdis: Nanonos, Eženi ir jos motinos. Be to, kaip daug jos nežinojo dėl savo naivumo! Eženi su motina nieko nenutuokė apie Grandė turtus; gyvenimo reikalus jos vertino tik pagal savo menką supratimą, o pinigo nemokėjo nei niekinti, nei branginti, nes buvo pratusios išsiversti be jo. Tai buvo įdomios išimtys tarp šių žmonių, težinančių vien materialinį gyvenimą, nes jos turėjo ir slaptą jausmų gyvenimą, nors tie jausmai buvo visaip tremiami. Baisi žmogaus dalia! Visokia jo laimė eina tik iš nežinojimo. Tuo metu, kai ponia Grandė išlošė šešiolika sū – stambiausią laimikį, kada nors regėtą šitoje salėje – ir kai didžioji Nanona džiaugsmingai juokėsi matydama savo šeimininkę dedantis

į kišenę šitą stambią sumą, prie namų vartų kažkas plaktuku pasibeldė, ir taip smarkiai, jog moterys pašoko nuo kėdžių.

– Somiūro žmonės taip nesibeldžia, – pasakė notaras.

– Argi galima taip daužytis! – tarė Nanona. – Gal jie nori duris išlaužti?

– Koks gi ten velnias? – sušuko Grandė.

Nanona paėmė vieną žvakę ir Grandė lydima nuėjo atidaryti.

– Grandė! Grandė! – sušuko jo žmona ir, neaiškios baimės skatinama, puolė prie salės durų.

Visi lošėjai susižvalgė.

– O gal ir mums ten nueiti? – tarė ponas de Grasenas. – Man rodos, toks beldimasis ne prieš gera.

Ponas de Grasenas vos spėjo pamatyti jauną vyrą, lydimą diližanų kontoros nešėjo, kuris vilko du didžiulius lagaminus ir miegamuosius maišus. Grandė ūmai atsigręžė į žmoną ir tarė:

– Ponia Grandė, eikite prie savo loto. Leiskite man pasikalbėti su ponu.

Paskui jis greitai užtrenkė salės duris, o susijaudinę lošėjai vėl sėdo į savo vietas, bet nebelošė.

– Ar kas nors iš Somiūro, pone de Grasenai? – paklausė jo žmona.

– Ne, iš kitur atkeliavęs.

– Tikrai, – tarė notaras, išsitraukęs seną dviejų pirštų storumo laikrodį, panašų į olandišką vazą, – lygiai devynios valandos. Po šimts! Didžiosios kontoros diližanas niekad nevėluoja.

– Ar tasai ponas jaunas? – paklausė abatas Kriušo.

– Taip, – atsakė ponas de Grasenas. – Atsivežė mažiausia tris šimtus kilogramų bagažo.

– Nanona negrįžta, – pareiškė Eženi.

– Tai gali būti tik koks nors jūsų giminaitis, – tarė pirmininkas.

– Loškime toliau, – švelniai paragino ponia Grandė. – Iš balso supratau, kad ponas Grandė susierzinęs: gal jis bus nepatenkintas, kad kalbame apie jo reikalus.

– Panele, – kreipėsi Adolfas į savo kaimynę, – tai, be abejonės, jūsų pusbrolis Grandė, labai dailus vaikinas, kurį mačiau pobūvyje pas poną de Nusingeną.

Adolfas nebaigė: motina užmynė jam ant kojos; paskui, garsiai paprašiusi jį dviejų sū savo statymui, sušnibždėjo jam į ausį:

– Ar nenutilsi, mulki!

Tuo metu įėjo Grandė, bet didžiosios Nanonos su juo nebuvo. Girdėjai, kad ji ir nešėjas lipa laptais; paskui Grandė įėjo keleivis, jau kuris laikas tiek dirginęs visų smalsumą ir taip smarkiai jaudinęs vaizduotę, jog, jam atvykus į šituos namus ir netikėtai atsiradus tarp šių žmonių, susidarė toks įspūdis, lyg sraigė būtų įkritusi į avilį arba povas įleistas į tamsią kaimo vištidę.

– Sėskite prie ugnies, – tarė jam Grandė.

Prieš atsisėsdamas jaunasis svečias labai grakščiai pasveikino susirinkusiuosius. Vyrai pakilo ir atsakė mandagiai nusilenkdami, o moterys padarė iškilmingą reveransą.

– Gal sušalote, pone? – paklausė ponia Grandė. – Jūs turbūt atvykstate iš...

– Ak tos moterys! – tarė senasis vynininkas, pakėlęs akis nuo skaitomo laiško, kurį laikė rankoje. – Leiskite gi žmogui kvapą atgauti.

– Bet, tėveli, gal ponui ko nors reikia, – pasakė Eženi.

– Jis turi liežuvį, – griežtai atsakė vynininkas.

Toji scena nustebino vieną tik nepažįstamąjį; visi kiti buvo pripratę prie despotiškos žmogyno elgsenos. Vis dėlto po šitų dviejų klausimų ir atsakymų nepažįstamasis atsistojo, atgręžė nugarą į ugnį, pakėlė vieną koją bato pado pašildyti ir tarė Eženi:

– Dėkoju jums, pussesere, aš pietavau Tūre. Ir, – pridūrė žiūrėdamas į Grandė, – man nieko nereikia, aš net nesu pavargęs.

– Ar ponas atvykote iš sostinės? – paklausė ponia de Grasen.

Ponas Šarlis – taip vadinosi paryžiečio pono Grandė sūnus – išgirdęs, kad kreipiamasi į jį, paėmė mažytį lornetą, pasietą ant kaklo grandinėle, prisidėjo jį prie dešinės akies ir ėmė apžiūrinėti, kas buvo ant stalo, ir tuos, kurie ten sėdėjo, labai įžūliai nužvelgė ponią de Grasen ir viską pamatęs tarė jai:

– Taip, ponia. – Jūs lošiate loto, teta? – pridūrė jis. – Prašom tęsti lošimą, jis per daug įdomus, kad būtų galima jį nutraukti...

„Aš buvau tikra, kad tai brolėnas", – galvojo ponia de Grasen, žvilgčiodama į jį.

– Keturiasdešimt septyni! – sušuko senasis abatas. – Denkite, ponia de Grasen, juk tai jūsų skaičius!

Ponas de Grasenas uždėjo skritulėlį ant žmonos lakšto, nes ji pati, liūdno nujautimo pagauta, nebegalvodama apie loto, stebėjo čia paryžietį brolėną, čia Eženi. Kartkartėmis jaunoji įpėdinė slapčia pažvelgdavo į savo pusbrolį, ir bankininko žmona lengvai galėjo įžiūrėti jos nuostabos ar smalsumo *crescendo*.

Ponas Šarlis Grandė, gražus, jaunas, dvidešimt dvejų metų vyras, tą valandėlę buvo keista priešingybė šiems geriems provincialams, kuriuos jo aristokratiška laikysena jau gerokai piktino ir kurie jį stebėjo nusiteikę pasišaipyti. Čia reikia kai ką paaiškinti. Dvidešimt dvejų metų jaunuoliai tebėra dar taip arti vaikystės, jog leidžia sau vaikiškai elgtis. Todėl iš šimto jų tikriausiai atsirastų devyniasdešimt devyni, kurie pasielgtų taip pat kaip Šarlis Grandė. Prieš keletą dienų tėvas jam pasiūlė nuvykti keliems mėnesiams pas savo brolį į Somiūrą. Galbūt ponas Paryžiaus Grandė galvojo apie Eženi. Pirmą kartą vykdamas į provinciją, Šarlis sumanė ten pasirodyti kaip ypatingai

madingas ir pranašus vyras, apstulbinti visą apylinkę savo prabanga, įdiegti tenai Paryžiaus gyvenimo išmones. Žodžiu, Somiūre jis ketino ilgiau šveisti nagus negu Paryžiuje ir pasirodyti su savo itin įmantriais drabužiais, nors į juos elegantiški jauni vyrai kartais numoja ranka su atsainumu, kuriam vis tiek netrūksta grakštumo. Taigi Šarlis pasiėmė gražiausią Paryžiuje medžioklės eilutę, gražiausią šautuvą, gražiausią peilį su gražiausia makštimi. Pasiėmė ir savo nuostabiausių liemenių rinkinį: pilkų, baltų, juodų, blizgančio vabzdžio spalvos, auksinio atspalvio, su blizgučiais, raštuotų, dvikarčių, be apykaklės, su stačiom ir atlenktom apykaklėm, užsegamų iki viršaus, su auksinėmis sagomis. Pasiėmė įvairiausių tuo metu mėgstamų apykaklių ir kaklaraiščių. Atsivežė iš Biuisono dvi eilutes ir ploniausius marškinius. Pasiėmė savo puikiuosius auksinius tualeto reikmenis – motinos dovaną. Pasiėmė visus elegantiškus menkniekius, nepamiršęs ir mažyčių žavingo rašymo reikmenų, jam padovanotų meiliausios iš visų moterų, vienos kilmingos damos, kurią jis vadino Anete ir kuri šiuo metu su vyru nuobodžiaudama važinėjo po Škotiją kaip tam tikrų įtarimų auka, dėl kurių ji tuo tarpu turėjo išsižadėti savo laimės; pagaliau – daug gražaus popieriaus jai rašyt laiškams kas dvi savaitės. Žodžiu, tai buvo visas paryžietiškų niekelių krovinys – čia nuo rimbo, tinkančio dvikovai pradėti, iki puikių drožinėtų pistoletų jai užbaigti buvo visi padargai, kuriais jaunas dykūnas naudojasi gyvenimo dirvai įdirbti. Kadangi tėvas jam liepė kukliai keliauti vienam, jis atvyko diližanu, užėmęs pats vienas visą jo skyrių, visiškai patenkintas, kad nereikia niokoti puikios karietos, kurią užsakė, ketindamas pasitikti Anetę, kilmingą damą, kuri... ir t.t. ir su kuria ateinantį birželį jis turėjo pasimatyti Badeno kurorte. Šarlis pas savo dėdę tikėjosi rasti šimto žmonių

draugiją, medžioti su skalikais dėdės miškuose, žodžiu, gyventi tikrai taip, kaip pilyje tinka; jis nė nemanė rasti dėdę Somiūre, ketino tik pasiteirauti apie jį, pasiklausti kelio į Fruafoną; sužinojęs, kad jis mieste, tikėjosi pamatysiąs jį didžiuliuose rūmuose. Norėdamas tinkamai pasirodyti pas savo dėdę Somiūre ar Fruafone, jis apsivilko visų koketiškiausią, visų įmantriausią ir sykiu paprastą kelionės kostiumą, visų žavingiausią – šiuo žodžiu anais laikais būdavo nusakoma ypatingų daikto ar žmogaus tobulybių visuma. Tūre kirpėjas sušukavo jo gražius kaštoninius plaukus; tenai jis pasikeitė baltinius ir pasirišo juodo šilko kaklaraištį, taip pritaikytą prie apskritos apykaklės, jog ji maloniai ryškino jo baltą šypsantį veidą. Iki pusės užsegtas kelionės apsiaustas laikė aptempęs juosmenį ir leido matyti kašmyro liemenę be apykaklės, po kuria buvo kita, balta liemenė. Jo laikrodis, nerūpestingai, tartum atsitiktinai įmestas į kišenę, buvo trumpa aukso grandinėle prisegtas prie vienos kilpos. Pilkos kelnės – užsagstomos iš šonų, o juodu šilku siuvinėti raštai puošė siūles. Jis gražiai laikė lazdutę, ir jos auksinis raižytas bumbulas nėmaž nestelbė jo naujų pilkų pirštinių gražumo. Pagaliau ir jo skrybėlė buvo puikiausio skonio. Paryžietis, tik aukščiausiųjų sluoksnių paryžietis galėjo taip išsidabinti neatrodydamas juokingas ir suteikti savotišką elegantišką harmoniją visiems šiems niekučiams, pabrėžiantiems, beje, jauno vyro šaunumą, vyro, turinčio gražius pistoletus, taiklią ranką ir Anetę. Dabar, jei norite gerai suprasti ir somiūriečių, ir jaunojo paryžiečio nustebimą ir aiškiai suvokti, kaip skaidriai žėrėjo to keleivio puošmenys tarp pilkų salės šešėlių ir figūrų, kurios sudarė šeimos paveikslą, pabandykite įsivaizduoti ponus Kriušo. Visi trys jie šniaukštė tabaką ir jau seniai nebesirūpino nei kad nebūtų lašų panosėje, nei smulkių juodų dėmelių, kuriomis buvo

nusėtos jų pageltusių marškinių krūtinės ir susigarankščiavusios apykaklės su įjuodusiomis raukšlėmis. Jų minkšti kaklaraiščiai susivydavo virve tuojau pat, kai tik juos pasirišdavo. Kadangi marškinių turėjo labai daug, tai juos skalbdavo tik kas pusė metų, ir sudėti giliai spintose ilgainiui jie įgydavo pilką senumo spalvą. Visi trys jie puikiai derino blogą skonį su senoviškumu. Visų trijų veidai, murkšlini kaip ir jų palaikiai drabužiai, raukšlėti kaip ir jų kelnės, atrodė susidėvėję, sustirę ir susiraukę. Provincijoje paprastai apdaro nebepaisoma, drabužiai nebetvarkomi ir nebeatnaujinami, ten nejučiomis žmonės paliauja rengęsi kitų akims ir ima rūpintis, kiek kainuoja pora pirštinių; visa tai puikiai rodė ir ponų Kriušo apsileidimas. Baisėjimasis mada buvo vienintelis dalykas, kur graseninininkai ir kriušotininkai tobulai sutarė. Vos tik paryžietis ėmė lornetą, norėdamas apžiūrėti keistą salės įrengimą, lubų sijas, sienų atspalvį ir musių ten pritupėtus taškelius, kurių buvo tokia gausybė, jog būtų užtekę visiems *Metodiškosios Enciklopedijos* ir *Monitero* skyrybos ženklams sudėlioti, loto lošėjai tuoj pat kėlė nosį ir jį smalsiai stebėjo kaip kokią žirafą. Ponas de Grasenas ir jo sūnus, kuriems madingo vyro išvaizda nebuvo nepažįstama, vis dėlto prisidėjo prie savo kaimynų nuostabos, gal todėl, kad juos veikė nenusakoma bendro įspūdžio įtaka, o gal todėl, kad jie norėjo pabrėžti savo pritarimą, pašaipiai mirksėdami kraštiečiams: „Štai kaip *jie* atrodo Paryžiuje". Beje, visi galėjo stebėti Šarlį, kiek tik norėjo, nebijodami nepatikti namų šeimininkui. Grandė buvo įsigilinęs į ilgą laišką, kurį laikė rankoje; norėdamas jį perskaityti, jis paėmė nuo stalo vienintelį žibintą, nesirūpino nei savo svečiais, nei jų lošimu. Eženi tokios drabužių ir paties žmogaus tobulybės dar niekad nebuvo mačiusi, jos pusbrolis atrodė jai iš serafiškų dausų nusileidusi būtybė. Gardžiuodamasi ji

gėrė šių žvilgančių, taip dailiai sugarbanotų plaukų skleidžiamą kvapą. Beveik geidė paliesti švelnią jo puikių, plonyčių pirštinių odą. Pavydėjo Šarliui mažų rankų, veido spalvos, bruožų gaivumo ir švelnumo. Pagaliau, jei duodamas palyginimas gali pakankamai išreikšti įspūdį, kurį jaunas dabita padarė paprastai mergaitei, nuolat adančiai kojines ir lopančiai tėvo drabužius, gyvenančiai tarp šių suskretusių sienų, reginčiai šioje tylioje gatvėje ne daugiau kaip vieną praeivį per valandą, galima pasakyti, kad pusbrolio išvaizda sužadino jos širdyje tokią švelnią aistrą, kokią sukelia jaunam vyrui fantastinės Vestalio piešTos ir Findeno puikiai išraižytos moterų figūros[6] iliustruotuose anglų leidiniuose, tokios dailios, jog bijai papūsti į pergamentą, kad tik tos dangiškos vizijos nenuskristų. Šarlis išsitraukė iš kišenės nosinę, išsiuvinėtą kilmingosios damos, kuri keliavo po Škotiją. Išvydusi šį dailų darbelį, su meile atliktą tomis valandomis, kurios meilei buvo prarastos, Eženi pažvelgė į pusbrolį, norėdama sužinoti, ar iš tikrųjų jis juo pasinaudos. Šarlio elgsena, jo judesiai, būdas, kaip jis kilnojo savo lornetą, jo pabrėžiamas įžūlumas, jo panieka dėžutei, kuri neseniai tiek džiaugsmo buvo suteikusi turtingai įpėdinei ir kurią jis aiškiai laikė ar beverte, ar juokinga, – žodžiu, visa, kas piktino ponus Kriušo ir de Grasenus, jai taip patiko, jog prieš užmigdama ji tikriausiai dar ilgai svajos apie šį visų pusbrolių pažibą.

Skaičiai buvo traukiami labai lėtai, o netrukus loto visai sustojo. Įėjo didžioji Nanona ir garsiai tarė:

– Ponia, duokite man paklodžių to pono lovai pakloti.

Ponia Grandė išėjo paskui Nanoną. Tada ponia de Grasen tyliai pasakė:

– Imkime savo pinigus ir baikime loto.

Kiekvienas pasiėmė savo porą sū iš senos, sulankstytos, apdaužytos lėkštelės, kur buvo juos įdėję; paskui visi iš karto pakilo ir pasisuko židinio pusėn.

– Ar jau baigėte? – paklausė Grandė, neatitraukdamas akių nuo laiško.

– Taip, taip, – atsakė ponia de Grasen, sėsdamasi šalia Šarlio.

Eženi, pastūmėta vienos tų minčių, kurios pabunda jaunų mergaičių širdyje, kai pirmą kartą tenai įsižiebia jausmas, išėjo iš salės padėti motinai ir Nanonai. Jei apsukrus nuodėmklausys būtų ją paklausęs, ji, be abejonės, būtų jam prisipažinusi, kad negalvojo nei apie motiną, nei apie Nanoną, bet nenugalimas noras skatino ją apžiūrėti kambarį, pasirūpinti pusbrolio įkurdinimu, ką nors ten pastatyti, prižiūrėti, kad ko nepamirštų, viską numatyti, kad kambarys būtų kiek galint puošnesnis ir švaresnis. Eženi jautėsi viena galinti suprasti pusbrolio skonį ir mintis. Ir iš tikrųjų ji atėjo kaip tik laiku įrodyti motinai ir Nanonai, jog dar nieko nepadaryta, nors tos jau grįžo manydamos viską sutvarkiusios. Ji pakišo didžiajai Nanonai mintį pašildyti patalynę ant gorės su židinio žarijomis; pati seną stalą užtiesė staltiese ir pabrėžtinai prisakė Nanonai keisti ją kas rytą. Įtikino motiną, kad būtinai reikia gerai pakurti židinį, ir prikalbėjo Nanoną, kad nieko tėvui nesakiusi atneštų į priemenę didelį glėbį malkų. Pati nubėgo į salę suieškoti vienoje kertinėje spintoje seno lakuoto padėklo, gauto iš pono de la Berteljero palikimo, be to, paėmė iš ten šešiabriaunę krištolo stiklinę, nudilusį paauksintą šaukštelį, senovišką flakoną, ant kurio buvo išraižyti amūrai, ir didžiuodamasi visa tai pastatė ant židinio kampo. Per ketvirtį valandos jai kilo daugiau minčių negu per visą tą laiką, kurį lig tol buvo gyvenusi pasaulyje.

– Mama, – tarė ji, – mano pusbrolis niekuo gyvu negalės pakęsti taukinės žvakės kvapo. Gal nupirktume jam vaškinę?..

Ji nuskrido, lengva it paukštelė, paimti iš piniginės šimto sū, gautų savo mėnesinėms išlaidoms.

– Še, Nanona, – tarė ji, – bėk greitai.

– Bet ką pasakys tėvas?

Šį baisų priekaištą padarė ponia Grandė, matydama dukters rankose senojo Sevro porceliano cukrinę, Grandė parvežtą iš Fruafono pilies.

– Ir iš kurgi tu imsi cukraus? Ar pakvaišai?

– Mama, Nanona nupirks ne tik žvakę, bet ir cukraus.

– O tėvas?

– Argi būtų gražu, jei jo brolėnas negalėtų išgerti stiklinės pasaldinto vandens? Beje, jis to nė nepamatys.

– Tavo tėvas viską pamato, – atsakė ponia Grandė, linguodama galvą.

Nanona svyravo: ji pažinojo savo šeimininką.

– Eik gi, Nanona, juk šiandien mano šventė!

Nanona pratrūko smarkiai juoktis, pirmą kartą gyvenime išgirdusi savo jaunąją šeimininkę išdaigaujančią, ir pakluso. Tuo metu, kai Eženi ir motina stengėsi papuošti kambarį, pono Grandė skirtą brolėnui, ponia de Grasen ėmė visaip meilintis Šarliui ir kaip tik įmanydama stengėsi patraukti į save jo dėmesį.

– Jūs esate labai drąsus, pone, – kalbėjo ji, – jeigu palikote sostinės žiemos malonumus ir atvykote pagyventi Somiūre. Bet jei mes jūsų per daug neišgąsdinsime, pamatysite, kad ir čia galima rasti pramogų.

Ji šovė į Šarlį tikrą provincialės žvilgsnį, kuriame moterys iš įpratimo sukaupia tiek santūrumo ir atsargumo, jog jis sublizga apsalusiu geidulingumu lyg dvasininkų akys, kuriems kiekvie-

nas malonumas atrodo arba vagystė, arba paklydimas. Šarlis šitoje salėje jautėsi toks svetimas, taip toli nuo tos erdvios pilies ir to prabangaus gyvenimo, kurį tikėjosi rasiąs pas dėdę, jog, atidžiai įsižiūrėjęs į ponią de Grasen, pagaliau pamatė apiblukusį paryžiečių veidų atvaizdą. Jis maloniai priėmė savotišką jam skirtą paskatą, ir visai natūraliai užsimezgė pokalbis, kuriame ponia de Grasen pamažu žemino balsą, kaip ir pritiko jos nuoširdžių šnekų turiniui. Ir ji, ir Šarlis vienodai jautė būtinybę išlieti širdį. Tad po kelių minučių koketiško pliauškimo ir rimto juokavimo apsukri provincialė, įsitikinusi, kad niekas jos kalbos nenugirs, nes kiti šnekėjosi apie vyno pardavimą, labiausiai rūpimą visiems somiūriečiams, galėjo jam pasakyti:

– Pone, jei teiksitės padaryti mums garbę ir mus aplankyti, tai, suprantama, mano vyrui bus taip pat malonu kaip ir man. Mūsų salonas vienintelis Somiūre, kur rasite susibūrusius stambiuosius prekybininkus ir bajoriją: mes priklausome dviem draugijom, mėgstančiom susirinkti tik pas mus, nes čia linksma. Mano vyras – aš tai sakau didžiuodamasi – yra lygiai gerbiamas ir vienų, ir kitų. Taigi mes pasistengsime, kad jūs šiame krašte nenuobodžiautumėte. Jei būsite pas vieną poną Grandė, Dievulėliau, kuo jūs pavirsite! Jūsų dėdė – šykštuolis, jis galvoja vien apie vynuogių sodinimą, jūsų dėdienė – davatka, nesugebanti sumegzti dviejų minčių, o jūsų pusseserė – kvailutė, neišauklėta, prie žmonių elgtis nemoka, bekraitė, ji leidžia gyvenimą adydama skarmalus.

„Ji labai maloni, toji moterėlė", – pagalvojo Šarlis Grandė, atsakydamas į pataikaujamą ponios de Grasen meilinimąsi.

– Man atrodo, žmonele, kad tu viena nori pasiglemžti poną Grandė, – juokdamasis pasakė storas ir augalotas bankininkas.

Šiai pastabai notaras ir pirmininkas pritarė daugiau ar mažiau kandžiais žodeliais; tačiau abatas pasižiūrėjo į juos gudriu žvilgsniu, paėmė žiupsnelį tabako ir, siųsdamas ratu savo tabakinę, išreiškė jų bendrą mintį:

– Kas gi labiau už ponią de Grasen sugebėtų gražiai priimti poną Somiūre?

– Ak taip! Kaipgi jūs tai suprantate, pone abate? – paklausė ponas de Grasenas.

– Aš tai suprantu, pone, pačia palankiausia prasme jums, poniai, Somiūro miestui ir ponui, – atsakė apsukrusis senis, pasigręžęs į Šarlį.

Abatas Kriušo gebėjo įspėti Šarlio ir ponios de Grasen pasikalbėjimo turinį, nors atrodė visai nekreipiąs į juos dėmesio.

– Pone, – tarė pagaliau Adolfas Šarliui, stengdamasis atrodyti visai nesivaržąs, – nežinau, ar dar mane bent kiek prisimenate; aš turėjau malonumo būti su jumis *vis-à-vis* viename pobūvyje pas poną baroną de Nusingeną, ir...

– Puikiausiai, pone, puikiausiai, – atsakė Šarlis, nustebęs, kad virto visų susidomėjimo objektu.

– Ar šis ponas jūsų sūnus? – paklausė jis ponią de Grasen.

Abatas klastingai pažvelgė į motiną.

– Taip, pone, – atsakė ji.

– Tai jūs dar visai jaunas gyvenote Paryžiuje? – kalbėjo toliau Šarlis, kreipdamasis į Adolfą.

– Ką gi padaryti, pone! – tarė abatas. – Mes juos siunčiame į Babiloną vos nujunkytus.

Ponia de Grasen pasižiūrėjo į abatą nuostabiai giliu ir klausiamu žvilgsniu.

– Reikia vykti į provinciją, – varė toliau jis, – jei nori rasti moterų, kurios, būdamos trisdešimt su viršum metų, taip gra-

žiai atrodo kaip štai ponia, nors turi sūnų, kuris greitai įsigis teisės mokslų licenciatą. Man atrodo, kad aš vėl pergyvenu tą dieną, kai jauni vyrai ir damos pasistodavo ant kėdžių, norėdami pamatyti jus, ponia, šokančią pobūvyje, – pridūrė abatas, grįžtelėjęs į savo moteriškosios lyties priešininką. – Man atrodo, kad jūsų pasisekimais džiaugėmės tik vakar...

„O! senas niekšas! – pamąstė ponia de Grasen. – Nejaugi jis mane būtų supratęs?"

„Atrodo, kad Somiūre turėsiu didelį pasisekimą", – pagalvojo Šarlis, atsisegiojęs švarką, užsikišęs ranką už liemenės ir žvelgdamas tolyn į erdves, pamėgdžiodamas lordo Bairono pozą Čantri paveiksle.[7]

Kad tėvas Grandė nesidomi svečiais ar, tikriau, kad jis, skaitydamas laišką, labai susirūpino, puikiai pastebėjo ir notaras, ir pirmininkas, jie bandė įspėti laiško turinį iš vos sugaunamų judesių žmogyno veide, į kurį stipriai švietė žvakė. Vynininkui sunkiai sekėsi išlaikyti įprastinį savo veido ramumą. Pagaliau kiekvienas galės įsivaizduoti, kaip turėjo žmogynas vaidinti skaitydamas tokį baisų laišką:

„Mano broli, štai greitai jau sukaks dvidešimt treji metai nuo to laiko, kai mes matėmės. Paskutinį kartą buvome susitikę per mano vestuves, po to, abu kits kitu patenkinti, išsiskyrėme. Tikrai, aš niekuo gyvu negalėjau numatyti, kad kada nors tu liksi vienintelė parama mūsų šeimai, kurios gerove anuomet taip džiaugeisi. Kai savo rankose laikysi šį laišką, manęs jau nebebus. Užimdamas tokią padėtį visuomenėje, nenorėjau išgyventi bankroto gėdos. Iki paskutinės akimirkos laikiausi ant bedugnės krašto, vis dar tikėdamasis išsikapstyti. Tačiau reikia kristi į ją. Kai subankrutavo mano biržos makleris ir de Rogenas, mano notaras, dingo paskutiniai mano ištekliai, ir man nebeliko nieko. Be galo skaudu, kad esu skolingas apie keturis milijonus, o užmokėti tegaliu vos dvidešimt penkis nuošimčius skolos. Mano vynai,

sukrauti sandėliuose, šiuo metu pragaištingai pinga, kadangi jūsų vynuogių derliai dideli ir puikūs. Po trijų dienų Paryžius pasakys: „Ponas Grandė buvo sukčius!" Aš, garbingas žmogus, gulėsiu susuptas į negarbės drobulę. Būsiu išplėšęs iš savo sūnaus ir jo vardą, kurį suteršiau, ir jo motinos turtą. Jis nieko apie tai nežino, nelaimingas vaikelis, kurį aš dievinu. Mes meiliai atsisveikinome. Laimė, jis nežinojo, kad tuo atsisveikinimu nubangavo paskutinė mano gyvenimo banga. Ar jis nekeiks manęs kada nors? Mano broli, mano broli! Baisus yra vaikų prakeikimas! Dėl mūsų prakeikimo jie gali kreiptis aukščiau, bet jų prakeikimas – neatšaukiamas. Grandė, tu mano vyresnysis brolis, tu turi mane užtarti: padaryk, kad Šarlis nė vieno kartaus žodžio nemestų ant mano kapo! Mano broli, jei rašyčiau tau savo krauju ir ašaromis, juose nebūtų tiek skausmo, kiek jo išliejau šiame laiške; aš verkčiau, netekčiau kraujo, numirčiau, nebekentėčiau; o dabar kenčiu ir sausomis akimis žiūriu į mirtį. Tad štai, tu dabar Šarlio tėvas! Jis neturi giminių iš motinos pusės, tu žinai kodėl. Kodėl aš nenusilenkiau visuomenės prietarams? Kodėl nusilenkiau meilei? Kam vedžiau to didelio pono pavainikę dukrą? Šarlis nebeturi šeimos. O, mano nelaimingas sūnau! Mano sūnau! Klausyk, Grandė, aš neatvykau tavęs maldauti savo reikalu; be to, tavo turtai galbūt nėra tokie dideli, kad jų užtektų trijų milijonų užstatui, bet maldauju dėl sūnaus! Žinok, mano broli, kad, galvodamas apie tave, su malda tiesiu rankas. Grandė, mirdamas pavedu tau Šarlį. Tik dabar be skausmo žiūriu į savo pistoletus galvodamas, kad tu pavaduosi jam tėvą. Jis mane labai mylėjo, mano Šarlis; aš jam buvau labai geras, niekad neprieštaraudavau; jis nekeiks manęs. Be to, tu pats pamatysi, jis švelnus, panašus į motiną, nepridarys tau nesmagumų. Vargšas vaikelis! Įpratęs prabangiai gyventi, nepažįsta nepriteklių, kokių mudu turėjom kitados ragauti dėl savo neturto... Ir štai jis sužlugdytas, vienišas! Taip, visi draugai nuo jo pasitrauks, ir aš būsiu jo pažeminimo priežastis. Ak, norėčiau turėti pakankamai tvirtą ranką, kad vienu smūgiu galėčiau jį nusiųsti į dan-

gų pas motiną. Beprotybė! Grįžtu prie savo nelaimės, prie Šarlio nelaimės. Taigi aš išsiunčiau jį pas tave, kad tu tinkamai jam praneštum ir apie mano mirtį, ir apie jo laukiančią dalią. Būk jam tėvas, bet geras tėvas. Neišplėšk jo staiga iš nerūpestingo gyvenimo; tuo jį nužudytum. Aš atsiklaupęs jo prašau, kad atsisakytų pinigų, kurių jis, kaip savo motinos įpėdinis, galėtų iš manęs reikalauti. Bet tai nereikalingas maldavimas: jis garbingas ir puikiai supras, kad neturi prisidėti prie mano kreditorių. Patark jam laiku atsisakyti mano palikimo. Atskleisk sunkias gyvenimo sąlygas, kuriomis jį palieku, ir jei jis ir toliau mane mylės, įtikink jį mano vardu, kad dar ne viskas žuvę. Taip, darbas išgelbėjo mudu, darbas gali ir jam grąžinti turtą, kurį iš jo pagrobiau; ir jeigu jis paklausys tėvo, kuris dėl jo norėtų akimirkai išeiti iš kapo, tegul išvažiuoja, tegul vyksta į Indiją! Mano broli, Šarlis garbingas ir drąsus vaikinas: tu jam duosi prekių, o jis greičiau sutiktų mirti, negu liktų tau neatsilyginęs, ką pradžiai jam paskolinsi; juk tu jam paskolinsi, Grandė! Kitaip pats sukeltum savo sąžinę prieš save. O! Jei mano vaikas nesulauktų iš tavęs nei pagalbos, nei meilės, aš amžinai maldaučiau Dievą, kad atkeršytų tau už žiaurumą. Jei būčiau galėjęs išgelbėti nors kai ką iš savo vertybių, turėčiau visišką teisę jam perduoti bent dalį motinos palikimo; tačiau mokėjimai mėnesio pabaigoj surijo visas mano lėšas. Aš nenorėčiau mirti, nebūdamas tikras dėl savo vaiko likimo, norėčiau pajusti šventą pažadą iš karšto tavo rankos paspaudimo, kuris mane sušildytų; bet man trūksta laiko. Kol Šarlis kelionėje, turiu sutvarkyti savo balansą. Kaip visą gyvenimą dariau viską sąžiningai, taip ir dabar norėčiau įrašyti, kad mano krachas įvyko nėmaž ne dėl mano kaltės ar sukčiavimo. Argi tai ne rūpinimasis Šarliu? Sudieu, mano broli. Telydi visad tave Dievo palaima už tą kilnią globą, kurią tau pavedu ir kurios tu, neabejoju, imsiesi. Už tave nepaliaujamai melsis balsas tame pasaulyje, į kurį vieną dieną visi mes turėsime nueiti ir kuriame aš jau esu.

Viktoras Anžas Gijomas Grandė"

– Tai šnekučiuojatės? – prabilo tėtušis Grandė, rūpestingai sulankstydamas laišką pirmykščiais lenkimais ir įsidėdamas į liemenės kišenę.

Jis pažvelgė į brolėną nusižeminusiu ir bailiu žvilgsniu, kuriuo slėpė savo susijaudinimą ir apskaičiavimus.

– Ar sušilote?

– Puikiausiai, mielas dėde.

– Na, o kurgi mūsų moterys? – tarė dėdė, jau užmiršęs, kad pas jį nakvoja brolėnas.

Tuo metu įėjo Eženi ir ponia Grandė.

– Ar viršuje jau viskas paruošta? – paklausė jas žmogynas, vėl nurimdamas.

– Taip, tėveli.

– Na, brolėne, jei esate pavargęs, Nanona jus nuves į jūsų kambarį. Po šimts, tai nebus dabitų apartamentai! Bet atleiskite vargšams vynininkams, kurie kišenėje neturi nė vieno sū. Mokesčiai suryja mums viską.

– Nenorime būti nesupratingi, Grandė, – tarė bankininkas. – Jūs gal pageidausite paplepėti su brolėnu, tai linkime jums labos nakties. Iki rytojaus!

Po tų žodžių susirinkusieji pakilo ir kiekvienas savaip nusilenkė. Senasis notaras nuėjo prie durų pasiimti savo žibinto ir jį žiebdamas pasisiūlė palydėti de Grasenus. Ponia de Grasen nebuvo numačiusi, kad vakarotuvės baigsis pirma laiko, ir jos tarnas dar nebuvo atėjęs.

– Gal malonėsite, ponia, suteikti man garbę ir priimti mano ranką? – kreipėsi abatas Kriušo į ponią de Grasen.

– Ačiū, pone abate. Turiu sūnų, – atsakė ji sausai.

– Su manim ponios negali susikompromituoti, – pridūrė abatas.

– Duok gi ranką ponui Kriušo, – tarė jai vyras.

Abatas gana sparčiai nusivedė gražiąją damą, nes norėjo atsidurti visų priešakyje.

– Jis labai šaunus, tasai jaunas vyras, ponia, – tarė jis, spausdamas jos ranką. – Dabar tai jau šaukštai popiet! Reiks jums atsisveikinti su panele Grandė – Eženi teks paryžiečiui. Jei tik tasai brolėnas nėra įsimylėjęs kokios paryžietės, jūsų Adolfas susidurs su varžovu, pačiu...

– Liaukitės, pone abate. Tas vaikinas greitai pastebės, kad Eženi kvailutė, be jokio gyvumo. Ar į ją įsižiūrėjote? Šįvakar ji buvo nugeltusi kaip aiva.

– Jūs turbūt atkreipėte į tai brolėno dėmesį?

– Aš visai nesivaržiau...

– Jūs visada sėskitės šalia Eženi, ponia, ir jums nedaug tereikės kalbėti tam vaikinui apie jo pusseserę: pats mokės palyginti ir...

– Pirmiausia, jis pažadėjo ateiti pas mane poryt pietų.

– Ech! Jei jūs norėtumėt, ponia... – tarė abatas.

– Ir ko gi, jūsų manymu, aš turėčiau norėti, pone abate? Ar tik tamsta neketini man duoti blogų patarimų? Aš, ačiū Dievui, sulaukiau trisdešimt devynerių metų amžiaus, nesutepusi savo gero vardo, ne tam, kad dabar susikompromituočiau, jei čia net būtų veikiama dėl Didžiojo Mogolo imperijos. Mudu abu jau esame tokio amžiaus, kad nutuokiame, kaip ropės raunamos. Iš tikrųjų jūsų mintys visai netinka kunigui. Fi! Tai verta Fobla.[8]

– Tai jūs esate skaičiusi *Fobla?*

– Ne, pone abate, aš norėjau pasakyti *Pavojingų ryšių* [9].

– A! Ši knyga kur kas dorovingesnė, – atsakė juokdamasis abatas. – Bet jūs mane laikote tokiu pat nedorėliu kaip ir kokį šių laikų jaunuolį! Aš tik norėjau jums...

– Gal išdrįsite sakyti, kad nenorėjote man patarti žemų dalykų? Argi tai neaišku? Jei tasai vaikinas – jis labai šaunus, sutin-

ku – imtų man meilintis, tai jis nebegalvotų apie savo pusseserę. Paryžiuje, aš žinau, kai kurios geros motinos šitaip pasiaukoja dėl savo dukterų laimės ir gerovės; bet mes esame provincijoje, pone abate.

– Taip, ponia.

– Ir, – kalbėjo ji toliau, – nei aš norėčiau, nei pats Adolfas norėtų kad ir šimto milijonų, įsigytų šitokia kaina...

– Ponia, aš visai nekalbėjau apie šimtą milijonų. Tokios pagundos turbūt neatlaikytų nei mano, nei jūsų jėgos. Aš tik manau, kad padori moteris, visai nepažeisdama savo garbės, gali sau leisti lengvai pakoketuoti, ir nieko blogo nebus, tai yra net jos pareiga draugijoje, ir...

– Jūs manote?

– Argi mes, ponia, neturėtume stengtis būti malonūs vieni kitiems? Atleiskite, nusišnypšiu... Tikinu jus, ponia, – varė jis toliau, – kad svečias žiūrėjo į jus pro lornetą truputį meiliau negu į mane; bet aš atleidžiu jam, kad labiau gerbia grožį negu senatvę...

– Aišku, – kalbėjo pirmininkas savo storu balsu, – kad ponas Paryžiaus Grandė atsiuntė savo sūnų į Somiūrą vedybų tikslais...

– Bet tuo atveju brolėnas nebūtų nukritęs kaip bomba, – atsakė notaras.

– Tai nieko nereiškia, – tarė ponas de Grasenas, – tasai žmogynas yra slapukas.

– Mano mielasis de Grasenai, aš jį, tą jauną vyrą, pakviečiau pietų. Teks tau nueiti ir pakviesti poną ir ponią de Larsonjerus ir ponus diu Otua su gražiąja panele diu Otua, savaime aišku; kad tik ji tą dieną gražiai pasipuoštų! Motina iš pavydo ją taip neskoningai rengia! Tikiuosi, ponai, kad ir jūs pagerbsite mus savo atsilankymu, – pridūrė ji, sustabdydama palydovus ir kreipdamasi į abu Kriušo.

– Štai jūs ir namie, ponia, – tarė notaras.

Atsisveikinę su trejetu de Grasenų, trejetas Kriušo grįžo namo ir su provincijos žmonėms būdingu kruopštumu visapusiškai nagrinėjo didįjį šio vakaro įvykį, kuris pakeitė kriušotininkų ir graseninninkų tarpusavio santykius. Nuostabi sveika nuovoka, saistanti šių didžiųjų apskaičiuotojų veiksmus, ir vieniems, ir kitiems pakuždėjo, kad tuo tarpu būtinai reikia visiems susivienyti prieš bendrą priešą. Argi nereikėjo bendromis jėgomis trukdyti Eženi pamilti pusbrolį, o Šarliui galvoti apie savo pusseserę? Argi paryžietis galėtų atsispirti klastingoms insinuacijoms, pasaldytiems šmeižtams, pagiriamosioms apkalboms, naiviems neigimams, kurie nuolat ims aplink jį suktis ir visaip klaidinti?

Kai keturi giminaičiai liko vieni salėje, ponas Grandė tarė savo brolėnui:

– Reikia gulti. Per vėlu kalbėtis apie tuos reikalus, dėl kurių čia atvažiavot; rytoj rasime laiko. Mes čia pusryčiaujame aštuoniomis. Dvyliktą užkandame truputį vaisių, kąsnelį duonos ir išgeriame stiklą baltojo vyno; paskui pietaujame, kaip ir paryžiečiai, penktą valandą. Štai dienos tvarka. Jei norėsite apžiūrėti miestą ir apylinkes, būsite laisvas kaip vėjas. Jūs atleisite, jei reikalai ne visados man leis jus lydėti. Čia jūs galbūt visur išgirsite kalbant, kad aš esąs turtingas: ponas Grandė šioks, ponas Grandė toks! Tegu sau kalba: jų plepalai nepakenks mano kreditui. Bet iš tikrųjų aš neturiu nė vieno sū ir būdamas tokio amžiaus dirbu kaip jaunas samdininkas, kuris turi tik prastą drožtuvą ir porą tvirtų rankų. Galbūt netrukus jūs ir pats pamatysite, ko vertas ekiu, kai reikia jį savo prakaitu uždirbti. Ei Nanona, žvakę!

– Tikiuosi, brolėne, kad jūs rasite visa, ko jums reikės, – pasakė ponia Grandė, – bet jei ko trūktų, galėsite pašaukti Nanoną.

– Brangioji teta, tai būtų per daug iš mano pusės; rodos, atsivežiau visa, ko man reikalinga. Leiskite palinkėti labos nakties jums, taip pat ir mano jaunajai pusseserei.

Šarlis paėmė iš Nanonos rankų uždegtą žvakę, vaškinę Anžu žvakę, tamsiai geltonos spalvos, senstelėjusią krautuvėje ir tokią panašią į lajinę, jog ponas Grandė, negalėdamas vaizduotis, kad tokių daiktų esama jo namuose, nė nepastebėjo šitokios prabangos.

– Aš jums parodysiu kelią, – tarė žmogynas.

Užuot išėjęs iš salės pro duris po arka, Grandė iškilmingai perėjo koridorių, skiriantį salę nuo virtuvės. Išorinės koridoriaus durys su dideliu ovaliniu stiklu turėjo saugoti, kad nesibrautų į vidų šaltis. Tačiau žiemą pro jas švilpdavo žvarbus vėjas, ir, nors salės durys buvo apkalinėtos, joje vos vos tesilaikydavo pakenčiama šilima. Nanona nuėjusi užsklendė vartus, užrakino salę ir paleido arklidėje vilkinį šunį, kuris lojo taip kimiai, lyg turėdamas laringitą. Tas neregėto piktumo gyvulys pripažino tik Nanoną. Šios dvi kaimiškos būtybės suprato viena antrą. Kai Šarlis pamatė nurudavusias ir aprūkusias sienas, laiptus su ištrūnijusiais turėklais, drebančius nuo sunkių dėdės žingsnių, jo blaivėjimas vyko *rinforzando*. Jam atrodė, kad jis atsidūrė ant vištų laktos. Teta ir pusseserė, į kurias jis pasižiūrėjo klausiamu žvilgsniu, taip buvo apsipratusios su tais laiptais, jog nesuprasdamos jo nustebimo priežasties tą žvilgsnį palaikė draugiškumo išraiška ir atsakė malonia šypsena, kuri jį varė į neviltį.

„Kurių velnių čia tėvas mane atsiuntė?" – tarė jis pats sau.

Užlipęs į pirmąją laiptų aikštelę, jis pamatė trejas duris, dažytas raudona etruskine spalva, nesiskiriančias nuo dulkėtos sienos, apkaustytas ryškiomis geležinėmis juostomis su liepsnų pavidalo liežuviais galuose; tokie pat liežuviai buvo ir prie pail-

gos rakto skylės iš abiejų pusių. Vienos durys laiptų viršuje, į kambarį, esantį viršum virtuvės, aiškiai buvo užmūrytos. Tikrai, į tą kambarį galėjai patekti tik per Grandė miegamąjį: tai buvo jo kabinetas. Vienintelis langas, įleidžiąs šviesos iš kiemo, buvo apsaugotas didžiuliais geležiniais virbais. Niekam, net ir pačiai poniai Grandė, nebūdavo leidžiama ten įeiti; žmogynas norėjo čia būti vienas kaip alchemikas prie savo žaizdro. Čia, be abejo, buvo rūpestingai įrengta slėptuvė, čia buvo sukrauti nuosavybės dokumentai, čia kabojo svarstyklės luidorams sverti, čia naktimis ir slapčia būdavo rašomi kvitai, sąskaitos, apyskaitos; verslo žmonės, matydami Grandė visados viskam pasiruošusį, galėdavo įsivaizduoti, kad jam patarnauja fėja ar demonas. Kai Nanona knarkdavo, jog net sienos drebėdavo, kai kieme budėdamas žiovaudavo vilkinis šuo, kai ponia ir panelė Grandė kietai miegodavo, senasis kubilius, be abejo, ateidavo čia savo aukso glamonėti, myluoti, dėlioti, žarstyti, pilstyti. Sienos buvo storos, langinės – patikimos. Jis vienas turėjo raktą nuo šios laboratorijos, kurioje žiūrinėdavo planus su pažymėtais vaismedžiais ir apskaičiuodavo savo vaisius iki daigelio, iki šakelės. Eženi kambarys buvo priešais užmūrytąsias duris. Toliau, aikštelės gale, buvo tėvų kambariai, užėmę visą namų priešakį. Ponios Grandė kambarys buvo greta Eženi kambario, į kurį patekdavai pro stiklines duris. Šeimininko miegamasis nuo žmonos kambario buvo atskirtas pertvara, o nuo paslaptingojo kabineto – stora mūro siena. Tėtušis Grandė savo brolėną apgyvendino trečiajame aukšte, palėpėje viršum savo kambario, kad galėtų išgirsti, jei tasai įsigeistų vaikštinėti. Atėjusios į aikštelės vidurį, Eženi su motina pasibučiavo labnakčio; paskui, pasakiusios Šarliui keletą atsisveikinimo žodžių, kurie atrodė šalti, bet iš tikrųjų buvo labai karšti mergaitės širdyje, nuėjo į savo kambarius.

– Štai čia bus jūsų kambarys, brolėne, – tarė Šarliui tėtušis Grandė, atidarydamas duris. – Jei jums reikėtų išeiti, pašaukite Nanoną. Be jos, žinote ką, šuo suėstų jus nė neviaukteléjęs. Saldžių sapnų. Labanakt. A! a! tos ponios jums pakūrė krosnį! – pridūrė jis.

Tuo metu pasirodė didžioji Nanona, šildytuvu nešina.

– Ogi čia dar kas! – sušuko ponas Grandė. – Ar jūs laikote mano brolėną gimdyve? Malonėk išnešti savo žarijas, Nanona.

– Bet, pone, paklodės drėgnos, o šis ponas iš tikrųjų lepus kaip moteris.

– Na, tiek to, jei jau taip užsimanei, – atsakė Grandė, pastūmėdamas ją už pečių, – tik, žiūrėk, neuždek!

Ir šykštuolis nulipo žemyn, kažką neaiškiai niurnėdamas.

Šarlis apstulbęs sustojo tarp savo lagaminų. Paskui metė žvilgsnį į palėpės sienas, išmuštas geltonu popierium su gėlių puokštėmis panašiai kaip užmiesčio smuklėse; į kalkinio akyto akmens židinį, kuris jau vien dėl savo išvaizdos nupurtė šalčiu; į geltonojo medžio kėdes, kurios buvo papuoštos lakuotomis nendrėmis ir, rodės, turėjo daugiau nei po keturis kampus; į atdarą naktinę spintelę, kurioje būtų galėjęs tilpti nedičkis vyrukas; į nutriušusį apvedžiotais kraštais kilimą, patiestą prie lovos su baldakimu, kurio gelumbinės marškos virpėjo kandžių sugraužtos, tarytum tuoj ims ir nukris, – visa tai apžiūrėjęs, jis rimtai pažvelgė į didžiąją Nanoną ir tarė jai:

– Tai kaip, mano miela, ar aš tikrai esu pas poną Grandė, buvusį Somiūro merą, pono Paryžiaus Grandė brolį?

– Taip, pone, pas labai malonų, labai meilų, labai puikų poną. Ar nereikia jums padėti iškraustyti lagaminus?

– Dievaži, labai norėčiau, mano senasis grenadieriau! O gal tarnavai kartais imperatoriaus gvardijos laivyne?

– O ho ho! – sušuko Nanona. – O kas yra tasai gvardijos laivynas? Ar koks sūdytas daiktas? Ar vandenyje plauko?

– Suieškokite mano chalatą; jis šitame lagamine. Štai raktas.

Nanona be galo nustebo pamačiusi žalią šilkinį chalatą su auksinėmis gėlėmis ir antikiniais piešiniais.

– Jūs jį apsivilksite guldamas? – paklausė ji.

– Taip.

– Švenčiausioji Mergele! Koks gražus iš jo būtų užtiesalas ant altoriaus! Mano mieliausias ponuli, atiduokite jį bažnyčiai: tuo jūs išgelbėsit savo sielą, o tas drabužis ją pražudys. O! Koks jūs dailutis, šitai apsivilkęs! Einu pašauksiu panelę pasižiūrėti į jus.

– Na gerai, Nanona, jei jau esate Nanona, malonėkite patylėti! Leiskite man gulti, o daiktus aš susitvarkysiu rytoj; bet jei mano chalatas jums patinka, tai jūs išgelbėsite savo sielą. Aš esu pernelyg geras krikščionis, todėl neatsisakysiu jums palikti jį išvykdamas, ir jūs galėsite daryti su juo, ką tinkama.

Nanona sustingo vietoje, žiūrėdama į Šarlį – nebedrįso tikėti jo žodžiais.

– Atiduoti man tokią grožybę! – pasakė ji išeidama. – Jis jau sapnuoja, tasai ponaitis. Labanakt.

– Labanakt, Nanona.

„Ko gi aš čia atvykau? – klausė save Šarlis migdamas. – Mano tėvas nėra kvailys – ši kelionė turi turėti kokį nors tikslą. Tss! „Rytoj rimtieji reikalai", sakydavo kažkoks graikų mulkis".

„Švenčiausioji Mergele! Koks jis mielas, tas mano pusbrolis", – kalbėjo sau Eženi, pertraukdama poterius, kurie tą vakarą taip ir liko nebaigti.

Ponia Grandė guldama visai nieko negalvojo. Pro pertvaros duris girdėjo, kad šykštuolis vaikščioja po savo kambarį. Kaip ir visos bailios moterys ji gerai buvo ištyrusi savo viešpaties bū-

dą. Kaip žuvėdra numato perkūniją, taip ir ji iš nepastebimų ženklų nujautė tą vidinę audrą, kuri siautė Grandė sieloje, ir gulėjo lyg negyva – taip ji paprastai tokiais atvejais sakydavo. Grandė žiūrėjo į kabineto duris, jo įsakymu apmuštas iš vidaus geležine skarda, ir kalbėjo sau:

„Kokia keista mintis kilo mano broliui atsiųsti man savo vaiką! Puikus palikimas! Aš nė dvidešimt ekiu negaliu duoti. Bet ką gi reiškia dvidešimt ekiu šitam dabitai, kuris per lornetą taip apžiūrinėjo mano barometrą, lyg norėdamas jį sukūrenti!"

Mąstydamas apie šito skausmingo testamento pasekmes, Grandė gal labiau buvo susijaudinęs negu jo brolis jį rašydamas.

„Ir šitas aukso rūbas tikrai bus mano?.." – pasakė sau Nanona ir užmigo apsigaubusi savo altoriaus užtiesalu, pirmą kartą gyvenime svajodama apie gėles, kilimus, šilkus kaip kad Eženi apie meilę.

Skaisčiame ir vienodame mergaičių gyvenime ateina džiaugsminga valanda, kai saulė savo spinduliais nušviečia jų sielą, kai gėlė išreiškia jų mintis, kai širdies dūžiai suteikia protui karšto vaisingumo ir neaiškūs troškimai pavirsta mintimis: nekaltų svajonių ir saldaus džiugesio diena! Kai vaikai pradeda matyti, jie šypsosi; kai mergaitei švysteli meilė, ji šypsosi, kaip šypsojosi būdama vaikas. Jei šviesa yra pirmoji gyvenimo meilė, tai argi meilė nėra širdies šviesa? Eženi atėjo laikas aiškiai regėti šios žemės daiktus. Ankstyva kaip ir visos provincijos mergaitės ji atsikėlė, pasimeldė ir ėmė rengtis – tasai darbas dabar įgijo jai tam tikros prasmės. Pirmiausia susišukavo kaštoninius plaukus, labai stropiai susisuko ant viršugalvio storas kasas, stengdamasi, kad neatsiskirtų nė vienas plaukelis, ir taip sutvarkė šukuoseną, jog dar labiau paryškino baimingą savo veido nekaltumą, suderindama apdaro paprastumą su linijų nai-

vumu. Keletą kartų plaudamasi rankas tyrame vandenyje, nuo kurio oda tampa standri ir raudona, ji žiūrėjo į jas, gražias, apvalias, ir klausė savęs, ką gi daro pusbrolis, kad jo rankos tokios švelnios, baltos, nagai taip puikiai nudailinti. Ji užsimovė naujas kojines ir savo geriausius batelius. Stipriai susiveržė liemenę, nepraleisdama nė vienos kilpelės. Pagaliau pirmą kartą gyvenime panorusi pasirodyti daili, pasijuto laiminga turinti naują, gerai pasiūtą suknelę, kuri jai tiko. Kai tualetas buvo baigtas, ji išgirdo mušant bažnyčios bokšto laikrodį ir nustebo, kad dar tik septynios valandos. Trokšdama turėti pakankamai laiko gražiai apsirengti, ji atsikėlė per daug anksti. Nemokėdama meno dešimt kartų taisyti tą pačią garbaną ir tyrinėti jos daromą įspūdį, Eženi visai paprastai susidėjo rankas ant krūtinės, atsisėdo prie lango ir ėmė žiūrėti į kiemą, į ankštą sodą ir į aukštas, viršum jo stūksančias terasas: vaizdas melancholiškas ir ribotas, bet jam netrūko paslaptingo grožio, kuris būdingas nuošalioms vietoms ar laukinei gamtai. Šalia virtuvės buvo šulinys su akmeniniu rentiniu ir skridiniu, įtvirtintu išlenktame geležies dvišakyje, apie kurį pynėsi nuvytusios, paraudusios, vasaros kaitrų nudegintos vynmedžio šakelės; nuo čia vingrus medelis pasiekė sieną, prikibo prie jos, slinko išilgai namą ir sustojo ant malkinės, kur malkos gulėjo kruopčiai sukrautos kaip bibliofilo knygos. Kiemo grindinys buvo juosvos spalvos, ilgainiui atsiradusios nuo kerpių, žolių ir per mažo judėjimo. Storos sienos rodė žalius tinko marškinius, išvingiuotus ilgais rudais brėžiais. Pagaliau aštuonios laiptų pakopos, kurios kilo kiemo gilumoje ir vedė sodo vartelių link, buvo apirusios ir apželusios aukšta žole tartum riterio kapas, našlės supiltas kryžiaus karų laikais. Viršum sukiužusios akmenų papėdės buvo medinė sutrūnijusių pinučių tvorelė, nuo senumo beveik sugriuvusi, apie kurią

laisvai pynėsi vijokliniai augalai. Abiejose žaiginių vartelių pusėse sviro kreivos dviejų nunykusių obelų šakos. Trys lygiagretės alėjos, pabarstytos smėliu ir atskirtos keturkampėmis aikštelėmis, pakraščiais prisodintomis bukmedžių, sudarė šį sodą, terasos apačioje kertamą liepų eilės. Viename gale – aviečių krūmai, kitame – didžiulis lazdynas, nuleidęs šakas iki kubiliaus kabineto. Giedra diena ir skaisti rudens saulė, būdinga Luaros pakrantėms, pradėjo tirpdyti šerkšną, kuriuo naktis buvo nubarsčiusi vaizdingus pavidalus: sienas ir augalus, puošiančius sodą ir kiemą.

Daiktai, anksčiau tokie paprasti, dabar, jai rodės, dvelkė visiškai nauju žavesiu. Tūkstančiai neaiškių minčių budo jos sieloje ir juo gausėjo, juo daugiau lauke skleidėsi saulės spindulių. Pagaliau jos širdyje suvirpėjo tas neaiškus, neapibrėžiamas smagumas, kuris apgaubia dvasinę būtybę, kaip debesis apgaubia materialų daiktą. Jos mintys derinosi su šio savotiško peizažo smulkmenomis ir su gamtos harmonija. Kai saulė pasiekė vieną sienos sklypelį, nuo kurio sviro tankūs Veneros paparčio lapeliai besikeičiančių lyg karvelio gurklio spalvų, dangiški vilties spinduliai nušvietė Eženi ateitį, ir nuo šios valandos jai patiko žiūrėti į tą sienos sklypelį, į blyškias gėles, mėlynus varpelius ir suvytusias žoles, į kurias įsipynė malonus prisiminimas, tartum iš vaikystės atėjęs. Šlamesys, kurį šitame skardžiame kieme kėlė kiekvienas nuo šakelės atitrūkstąs lapas, skambėjo lyg atsakas į slaptus mergaitės klausimus, ir ji būtų čia išbuvusi visą dieną nepastebėdama, kad valandos bėga. Paskui ją apėmė begalinis susijaudinimas. Ji skubiai pašoko, atsistojo prieš veidrodį ir pažvelgė į save, kaip sąžiningas autorius žvelgia į savo kūrinį, norėdamas iškritikuoti ir išplūsti save.

„Aš nesu jam pakankamai graži!" – tokia buvo Eženi mintis, mintis kukli ir skaudi. Vargšė mergaitė nebuvo sau teisinga, bet kuklumas arba, tikriau, nedrąsa yra viena pirmųjų jaunos mergaitės dorybių. Tiesa, Eženi buvo stipraus sudėjimo, kaip paprastai esti smulkiosios buržuazijos vaikai, kurių grožis atrodo vulgarus; bet nors ji panėšėjo į Milo Venerą, jos formos buvo sutaurintos švelnaus krikščioniško jausmo, nuskaidrinančio moterį ir suteikiančio jai tam tikro pranašumo, nežinomo senovės skulptoriams. Ji turėjo didoką galvą, vyrišką, bet dailią kaktą kaip Fidijaus Jupiterio ir pilkas akis, kuriose atsispindėjo visas jos skaistus gyvenimas, suteikęs joms ryškų blizgesį. Jos apskrito, kadaise tyro ir rausvo veido bruožai buvo pašiurkštėję nuo raupų, bet gana švelnių, nes jie nepaliko pėdsakų, tik oda buvo tapusi nebe tokia aksominė, bet vis dėlto tebebuvo dar tokia švelni ir plonutė, jog tyras motinos bučinys akimirką palikdavo joje rausvą dėmelę. Nosis buvo kiek per stambi, bet derėjo su sodriai raudonomis, tūkstančiais ruoželių išbraižytomis lūpomis, kurios reiškė nuoširdų mergaitės gerumą. Jos kaklas buvo tobulai apskritas. Iškili krūtinė, rūpestingai pridengta, viliojo žvilgsnius ir žadino svajas; be abejo, dėl savo paprasto tualeto ji neatrodė labai grakšti, bet žinovams šios aukštos figūros nelankstumas turėjo atrodyti žavingas. Eženi, didelė ir tvirta, neturėjo to dailumo, kuris patinka miniai, bet buvo graži tuo greitai pajuntamu grožiu, kuriuo žavisi tiktai menininkai. Tapytojas, kuris šiame pasaulyje ieško tipo dangiškai Marijos skaistybei, kuris žvelgdamas į kiekvieną moterį trokšta pamatyti tas kuklias ir išdidžias akis, įmintas Rafaelio, tas nekaltas linijas, kurias įsigyti arba išlaikyti galima tik krikščionišku ir skaisčiu gyvenimu, – tapytojas, pamilęs šį tokį retą modelį, Eženi veide staiga būtų pastebėjęs įgimtą kilnumą, apie kurį jinai pati nė

nenutuokia, pro jos ramią kaktą būtų įžvelgęs visą meilės pasaulį, o jos akių formoje, jos blakstienų lenktume – kažką dieviška. Jos galvos apybrėžos, jos bruožai, kurių niekad nebuvo keitusi nei varginusi juslinio pasitenkinimo išraiška, buvo panašūs į akiračio linijas, švelniai įsibrėžusias ramių ežerų toliuose. Šis ramus veidas, spalvingas, apsuptas šviesos, lyg ką tik prasiskleidusi puiki gėlė, gaivino dvasią, dvelkė jame atsispindinčios tyros sąžinės žavumu ir traukė į save žvilgsnį. Eženi dar tebebuvo tame gyvenimo krante, kur žydi vaikystės iliuzijos, kur skinamos saulutės su vėliau jau nebepatiriamu džiaugsmu. Ir štai, žiūrinėdama save veidrody, ji tarė sau, dar nežinodama, kas yra meilė:

„Aš per daug negraži, jis nekreips į mane dėmesio!"

Paskui ji pravėrė savo kambario duris į laiptus ir iškišo galvą, norėdama pasiklausyti garsų namuose.

„Jis dar nesikelia", – pagalvojo girdėdama, kaip Nanona atsikėlusi kosti ir kaip toji sąžininga mergina vaikštinėja šen ir ten, šluoja salę, kuria ugnį, pririša šunį ir kalba su gyvuliais arklidėje. Tuoj pat Eženi nulipo žemyn ir nubėgo pas Nanoną, kuri melžė karvę.

– Nanona, mano gerute Nanona, paruošk grietinėlės pusbroliui prie kavos.

– Bet, panele, apie tai reikėjo pagalvoti vakar, – atsakė Nanona, pratrūkusi garsiu juoku. – Negaliu paruošti grietinėlės. Jūsų pusbrolis meilutis meilutis, iš tikrųjų meilutis. Jūs nematėte, kaip jis atrodė su šilkiniu chalatu, auksu siuvinėtu. O aš jį mačiau! Ir baltinius jis nešioja plonyčius kaip klebono kamža.

– Nanona, tai iškepk mums paplotėlių.

– O kas gi man duos malkų ir miltų, ir sviesto? – atsakė Nanona, kuri kaip Grandė ministras pirmininkas, kartais įgydavo milžiniškos reikšmės Eženi ir jos motinos akyse. – Gal turėčiau

apiplėšinėti šeimininką, kad galėčiau pavaišinti jūsų pusbrolį? Paprašykite sviesto, miltų, malkų, juk jis jūsų tėvas, jis gali jums duoti. Ana, kaip tik nulipa apžiūrėti mitalo dalykų...

Eženi, išgirdusi, kaip dreba laiptai po tėvo kojomis, spruko išsigandusi į sodą. Ji jau patyrė, kas tai yra ta didelė gėda ir tas ypatingas laimės pojūtis, kuris, gal ne be pagrindo, mus skatina manyti, kad tai, ką mes galvojame, yra įrašyta mūsų kaktoje ir krinta kitiems į akis. Išvydusi pagaliau visą savo namų skurdumą, vargšė mergaitė pajuto savotišką apmaudą, kad negali jų suderinti su savo pusbrolio elegantiškumu. Ji karštai troško ką nors pusbroliui padaryti, bet ką – nė pati nežinojo. Būdama naivi ir tiesi, pasidavė savo angeliškai prigimčiai ir neabejojo nei savo įspūdžiais, nei jausmais. Vien pusbrolio išvaizda jai pažadino įgimtus moters polinkius, ir jie turėjo juo labiau pasireikšti, kad dvidešimt trejų metų Eženi buvo visiškai subrendusi ir dvasia, ir kūnu.

Pamačiusi tėvą, ji pirmą kartą pajuto širdyje siaubą, suprato, kad tai jos likimo viešpats, ir manė nusikalstanti, nutylėdama kai kurias savo mintis. Ji ėmė vaikščioti greitais žingsniais ir stebėjosi, kad kvėpuoja grynesniu oru, kad jaučia labiau gaivinančius saulės spindulius ir kad semiasi iš jų dvasinės šilimos, naujo gyvenimo. Kai ji svarstė, kuria gudrybe gauti paplotėlių, tarp didžiosios Nanonos ir Grandė kilo ginčas, taip retai tarp jų pasitaikąs kaip kad kregždės žiemą. Apsiginklavęs raktais, žmogynas atėjo atseikėti dienos maisto davinio.

– Ar nuo vakar liko duonos? – paklausė jis Nanoną.

– Nė trupinėlio, pone.

Grandė paėmė didelį apskritą kepalą, storai apibertą miltais, iškeptą plokščioje pintinėje, kokias Anžu provincijos moterys vartoja kepimui, ir jau norėjo jį perriekti, bet Nanona jam tarė:

– Šiandien mes penkiese, pone.

– Tiesa, – atsakė Grandė, – bet tavo kepalas sveria šešis svarus, turėtų dar likti. O be to, tie Paryžiaus jaunikaičiai, pamatysi, visai nevalgo duonos.

– Ar jie valgo tik fripą? – paklausė Nanona.

Anžu provincijoje *frippe*, tarmiškas žodis, reiškia visa tai, kas yra tepama ant duonos, pradedant sviestu – tai paprasčiausias fripas, ir baigiant persikų uogiene – pačiu prašmatniausiu fripu; visi, kas vaikystėje nulaižydavo fripą ir palikdavo duoną, supras šio posakio reikšmę.

– Ne, – atsakė Grandė, – jie nevalgo nei fripo, nei duonos. Jie elgiasi beveik taip kaip nuotakos prieš jungtuves.

Pagaliau labai šykščiai paskyręs kasdienį maisto davinį, žmogynas jau norėjo eiti į vaisių sandėlį, nepamiršdamas vis dėlto užrakinti savo maisto atsargų spintos, bet Nanona jį sustabdė sakydama:

– Pone, duokite man dabar miltų ir sviesto, iškepsiu vaikams paplotėlių.

– Ar tik tu nenori apiplėšti namų dėl mano brolėno?

– Aš ne daugiau mąstau apie jūsų brolėną kaip apie jūsų šunį, ne daugiau kaip jūs pats apie jį... Štai malonėjate man duoti tik šešis gabalėlius cukraus, o man reikia aštuonių!

– Še tau! Nanona, aš niekad nemačiau tavęs tokios! Ar tau galvoje nebegerai?! Galgi tu čia šeimininkė? Daugiau kaip šešių gabalėlių negausi.

– Na, o jūsų brolėnas? Kuo gi jis pasisaldins kavą?

– Dviem gabalėliais; aš pats apsieisiu ir be cukraus.

– Jūs apsieisite be cukraus! Tokiame amžiuje! Geriau jau aš iš savo kišenės jums nupirksiu.

– Nesikišk ne į savo reikalus.

Nors kaina buvo nedidelė, cukrus kubiliaus akyse visad buvo brangiausia kolonijinė prekė, vis dar jam kainuojanti šešis

frankus svaras. Būtinybė taupyti cukrų, atsiradusi Imperijos laikais, virto nekintamu jo įpročiu.

Visos moterys, net pačios kvailiausios, moka gudrauti, kai nori pasiekti, ko joms reikia: Nanona paliko cukraus klausimą ir griebėsi kovoti dėl paplotėlių.

– Panele, – sušuko ji pro langelį, – juk jūs norite paplotėlių?

– Ne, ne, – atsiliepė Eženi.

– Tiek to, Nanona, – tarė Grandė, išgirdęs dukters balsą, – še!

Jis atidarė miltų skrynią, įpylė jai saikelį ir pridėjo keletą uncijų sviesto prie jau atskirto gabalo.

– Reikia malkų krosniai pakurti, – tarė nenumaldomoji Nanona.

– Na gerai, imk, kiek tau reikia, – atsakė jis liūdnai, – bet tada iškepk mums vaisių pyragą ir visus pietus išvirk krosnyje; tada nereikės dukart kūrenti.

– Tai jau! – šūktelėjo Nanona. – Man to nė sakyti nereikia!

Grandė beveik tėviškai pažvelgė į savo ištikimą ministrą.

– Panele, – sušuko virėja, – turėsime paplotėlių!

Tėtušis Grandė grįžo su vaisiais ir prikrovė pilną lėkštę ant virtuvės stalo.

– Pažiūrėkite, pone, – tarė jam Nanona, – kokie dailūs jūsų brolėno batai. Žiūrėkit, kokia oda ir kaip jie kvepia! Kuo gi jie valomi? Gal juos pavalyti jūsų tepalu su kiaušiniu?

– Ne, Nanona, manau, kad kiaušininis tepalas sugadintų tokią odą. Tu jam geriau pasakyk nežinanti, kaip valyti tymo odą... taip, čia tymas; jis pats nusipirks Somiūre ir tau parneš tiems batams tepalo. Girdėjau, į jų tepalą dedama cukraus, kad geriau blizgėtų.

– Vadinasi, jį galima valgyti? – tarė tarnaitė, prisikišusi batus prie nosies. – Tai, tai! Jie kvepia kaip ponios odekolonas! O, kaip juokinga!

– Juokinga? – atsakė šeimininkas. – Tau atrodo juokinga išmesti batams daugiau pinigų, negu vertas pats jų nešiotojas!

– Pone, – tarė ji, kai šeimininkas atėjo antrąkart, jau uždaręs vaisių sandėlį, – gal leisite vieną ar dukart per savaitę paduoti sultinio dėl jūsų...

– Gerai.

– Reikės nueiti į mėsinę.

– Nė nemanyk; išvirsi mums paukštienos sultinio, fermeriai tau prineš sočiai. Einu pasakysiu Kornuajė, kad prišaudytų man varnų. Iš šitų paukščių verdamas geriausias sultinys pasaulyje.

– O ar tiesa, pone, kad jos lesa numirėlius?

– Tu kvaila, Nanona! Jos, kaip ir visi kiti, lesa tai, ką randa. O mes patys ar negyvename iš numirėlių? Kas gi yra palikimas?

Tėtušis Grandė, nebeturėdamas ko paliepti, išsitraukė laikrodį ir pamatęs, kad iki pusryčių dar turi pusvalandį laiko, pasiėmė skrybėlę, nuėjęs pabučiavo dukterį ir tarė jai:

– Gal nori pasivaikščioti Luaros pakrantėmis po mano pievas? Turiu ten šį tą padaryti.

Eženi nuėjo užsidėti šiaudinės skrybėlės su rausvos taftos pamušalu; paskui tėvas su dukteria nusileido vingiuota gatve iki aikštės.

– Kur taip anksti keliaujate? – paklausė notaras Kriušo, sutikęs Grandė.

– Šio to pažiūrėti, – atsakė žmogynas, įspėjęs savo bičiulio ankstyvo pasivaikščiojimo tikslą.

Kai tėtušis Grandė eidavo „šio to pažiūrėti", notaras iš patirties žinojo, kad visada teks ir jam šį tą laimėti, ir nuėjo drauge.

– Eime, Kriušo, – tarė Grandė notarui. – Jūs esate mano draugas; aš jums tuoj parodysiu, kaip kvaila sodinti geroje žemėje tuopas...

– Vadinas, jūs laikote niekais šešiasdešimt tūkstančių frankų, kuriuos gavote už paluarės pievų tuopas? – paklausė ponas Kriušo, išplėtęs akis. – Ir pasisekė gi jums! Iškirsti medžius kaip tik tuo metu, kai Nante trūko baltmedžio, ir parduoti po trisdešimt frankų!

Eženi klausėsi nenujausdama, kad iškilmingiausia jos gyvenimo valanda jau visai arti ir kad notaras duos tėvui progą paskelbti jai savo tėvišką ir valdovišką sprendimą. Grandė atėjo prie savo puikių pievų Luaros pakrantėje, o ten trisdešimt darbininkų valė, pylė žemes ir lygino tas vietas, kuriose pirma augo tuopos.

– Pažiūrėkite, pone Kriušo, kiek žemės užima kiekviena tuopa, – tarė jis notarui. – Žanai! – sušuko darbininkui. – Pa... pa... pamatuok sieksniu vi... vi... visom kryptim.

– Keturi kartai po aštuonias pėdas, – baigęs matuoti, atsakė darbininkas.

– Trisdešimt dvi pėdos nuostolio, – tarė Grandė notarui Kriušo. – Šitoje linijoje turėjau tris šimtus tuopų, ar ne taip? Vadinas, trys š... š... šimtai kartų p... po trisdešimt d... dvi pė... pėdas man a... a... a... atėmė pe... e... enkis šimtus ryšulių šieno; pridėkite dar du kartus tiek pakraščiais – penkiolika šimtų; vidurinės linijos po tiek pat – sakykim, tū... tū... tūkstantis šie... e... no ryšulių.

– Gerai, – tarė Kriušo, norėdamas padėti bičiuliui, – tūkstantis tokio šieno ryšulių kainuoja apie šešis šimtus frankų.

– Te... te... te... teisingiau d... d... dvylika šimtų, nes t... tris ke... e... turis šimtus frankų duoda atolas. Na štai, pa... pa... pa... paskaičiuokit: d... d... d... dvylika šimtų frankų į metus p... p... per keturiasdešimt metų... d... duoda su nuo... nuo... nuošimčiais, ka... a... kaip žinote...

– Susidarytų šešiasdešimt tūkstančių frankų, – tarė notaras.

– Aš ir sakau! Ti... ti... tik še... še... šešiasdešimt tūkstančių! O juk, – kalbėjo jau nebemikčiodamas vynininkas, – du tūkstančiai keturiasdešimtmetinių tuopų man neduotų penkiasdešimties tūkstančių frankų. Tai ir nuostolis. Aš tai suradau, aš! – kalbėjo Grandė, kivirkšniai pasišiaušęs. – Žanai, – varė jis toliau, – užpilk visas duobes, tik palik nuo Luaros pusės; ten auginsime tas tuopas, kurias aš nupirkau. Kai pasodinsime jas prie upės, jos maitinsis valdžios sąskaita, – pridūrė atsigręždamas į Kriušo, ir jo nosies gumbas lengvai sujudėjo; tai reiškė ironiškiausią šypseną.

– Aiškus dalykas, tuopas reikia sodinti tik liesoje žemėje, – tarė Kriušo, nustebintas Grandė apskaičiavimų.

– T-a-i-p, pone, – pašaipiai atsakė kubilius.

Eženi, kuri žiūrėjo į didingą Luaros vaizdą ir neklausė tėvo apskaičiavimų, sukluso išgirdusi, kaip Kriušo pasakė savo klientui:

– Tai ką, žentą iš Paryžiaus parsikvietėte? Visas Somiūras apie tai tik ir kalba, apie tą jūsų brolėną. Ar greit aš gausiu sudaryti jungtuvių sutartį, tėtuši Grandė?

– Jū... ū... ū... ūs a... a... anksti i... i... išėjot m... m... an tai pasakyti, – vėl pradėjo mikčioti Grandė, palydėdamas savo žodžius nosies gumbo judesiu. – Na, gerai, senas dr... dr... drauge, būsiu atviras ir pasakysiu jums tai, ką no... o... o... rite ži... žinoti. Man, ma... a... a... tote, ge... geriau būtų į... į... įmesti savo d... d... dukrą į Luarą, negu ją a... a... atiduoti bro... o... lėnui; ga... ga... galite tai pa... pa... paskelbti. Bet ne, tegu sau žmo... o... nės ple... plepa.

Toks atsakymas pritrenkė Eženi. Tolimos viltys, kurios buvo bepradedančios skleistis jos širdyje, staiga pražydo, išryškėjo ir sudarė vainiką gėlių, kurias ji dabar išvydo pakirstas ir tysan-

čias žemėje. Nuo vakar vakaro ji prisirišo prie Šarlio visais laimės saitais, kurie jungia sielas; nuo šios dienos tuos saitus turėjo sustiprinti kančia. Argi ne kilni moters paskirtis labiau jungtis su kančios didybe negu su laimės puikumais? Kaip galėjo užgesti tėviški jausmai jos gimdytojo širdies gelmėse? Kuo gi buvo nusikaltęs Šarlis? Neįspėjami klausimai! Jos bundančią meilę, jos didžiąją paslaptį jau gaubė kitos paslaptys. Ji grįžo drebančiomis kojomis ir parėjusi į seną, tamsią gatvę, kuri neseniai atrodė jai tokia saulėta, pamatė ją dabar liūdną; Eženi ėmė kvėpuoti melancholija, kuria tą gatvę pažymėjo laikas ir įvykiai. Jai nebetrūko jokių meilės pamokų. Kai liko keli žingsniai iki namų, ji aplenkė tėvą ir pasibeldusi laukė jo prie durų. Bet Grandė, pamatęs notaro rankoje laikraštį dar su banderole, paklausė:

– Kaip paskolos lakštai?

– Jūs nenorite manęs paklausyti, Grandė, – atsakė Kriušo. – Pirkite juos greičiau, dar galima per dvejus metus laimėti po dvidešimt nuo šimto; neskaitant puikių nuošimčių, penki tūkstančiai livrų pajamų už aštuoniasdešimt tūkstančių frankų. Lakštai parduodami po aštuoniasdešimt frankų penkiasdešimt santimų.

– Pažiūrėsim, – atsakė Grandė, trindamas smakrą.

– Dieve mano! – sušuko notaras.

– Kas? – paklausė Grandė tuo metu, kai Kriušo pakišo jam laikraštį sakydamas:

– Perskaitykite šį straipsnelį.

„Ponas Grandė, vienas labiausiai gerbiamų Paryžiaus prekybininkų, apsilankęs kaip paprastai biržoje, vakar nusišovė. Jis iš anksto nusiuntė Atstovų rūmų pirmininkui atsistatydinimo pareiškimą, taip pat atsistatydino iš komercinio tribunolo teisėjo pareigų. Jį pražudė ponų Rogeno ir Sušė – jo biržos maklerio ir jo notaro – bankrotai.

Ponas Grandė, būdamas toks gerbiamas ir turėdamas tiek kredito, be abejo, būtų radęs paramos Paryžiaus komerciniuose sluoksniuose. Tenka apgailestauti, kad šis garbingas žmogus pasidavė pirmam nevilties smūgiui..." ir t.t.

– Aš tai žinojau, – pasakė senasis vynininkas notarui.

Nuo tų žodžių ponas Kriušo pastiro; nors jis, kaip notaras, nebuvo jautrus, vis dėlto jam kūnas pagaugais nuėjo pagalvojus, kad Paryžiaus Grandė galbūt veltui maldavo Somiūro Grandė milijonų.

– O jo sūnus vakar buvo toks linksmas?..

– Jis dar nieko nežino, – taip pat ramiai atsakė Grandė.

– Sudieu, pone Grandė, – tarė Kriušo; jis viską suprato ir nuėjo nuraminti pirmininko de Bonfono.

Įėjęs į vidų, Grandė rado pusryčius jau paruoštus. Ponia Grandė, kuriai Eženi puolė ant kaklo, bučiuodama ją su tuo ypatingu įkarščiu, kurį mums sukelia slaptas sielvartas, jau sėdėjo savo paaukštintoje kėdėje ir mezgėsi rankoves žiemai.

– Galite valgyti, – tarė Nanona, galvotrūkčiais leisdamasi laiptais, – berniukas miega kaip angelėlis. Koks jis mielas užmerktomis akimis! Buvau įėjusi. Pašaukiau jį. Kur tau! Nė krust!

– Tegul sau miega, – tarė Grandė, – vis tiek pabus šiandien pakankamai anksti sužinoti blogų naujienų.

– Kas atsitiko? – paklausė Eženi, įsidėdama į kavą du mažyčius, nežinia po kiek gramų sveriančius cukraus gabalėlius, kurių žmogynas laisvalaikiu pats prikapodavo. Ponia Grandė, nedrįsdama klausti, pažvelgė į vyrą.

– Jo tėvas nusišovė.

– Mano dėdė?.. – pralemeno Eženi.

– Vargšas jaunuolis! – sušuko ponia Grandė.

– Taip, vargšas, – atsiliepė Grandė, – neturi nė skatiko.

– O miega sau, lyg būtų pasaulio karalius, – pasakė švelniai Nanona.

Eženi paliovė valgiusi. Jai suspaudė širdį taip, kaip suspaudžia moteriai, kai pirmoji užuojauta dėl mylimo žmogaus nelaimės užplūsta ją visą. Ji pravirko.

– Juk tu nepažinai savo dėdės, tai ko gi verki? – tarė jai tėvas, pažvelgęs į ją tuo alkano tigro žvilgsniu, kuriuo turbūt žiūrėdavo į savo aukso krūvas.

– Bet, pone, – atsiliepė tarnaitė, – kas gi negailėtų to vargšo jaunuolio, kuris miega lyg užmuštas, nežinodamas savo likimo.

– Aš ne su tavim kalbu, Nanona. Laikyk liežuvį!

Tą valandėlę Eženi suprato, kad mylinti moteris turi visuomet slėpti savo jausmus. Ji nieko neatsakė.

– Kol pareisiu, jūs, ponia Grandė, tikiuosi, jam nieko neprasitarsite, – kalbėjo toliau senis. – Reikia nueit pasakyti, kad išlygintų griovį mano pievose prie kelio. Grįšiu dvyliktą, priešpiečių, ir pats pakalbėsiu su brolėnu apie jo reikalus. O tau, panele Eženi, jeigu verki to dabitos, laikas paliauti, vaikeli. Jis išvažiuos į Indiją. Tu jo daugiau nebematysi...

Tėvas pasiėmė pirštines nuo skrybėlės krašto, ramiai kaip visada jas užsimovė, pasitaisė sunerdamas abiejų rankų pirštus ir išėjo.

– Ak mama! Man trošku! – suriko Eženi, likusi viena su motina. – Aš dar niekad taip nekentėjau...

Ponia Grandė, pamačiusi, kad duktė blykšta, atidarė langą ir liepė jai įkvėpti tyro oro.

– Man jau geriau, – tarė po valandėlės Eženi.

Tas nervingas dukters susijaudinimas, kai iki šiol ji būdavo tokia pažiūrėti rami ir šalta, taip ponią Grandė paveikė, jog ji žvilgtelėjo į dukrą su ta meilinga nuojauta, kuria apdovanotos

motinos, ir viską suprato. Iš tikrųjų, pagarsėjusios vengrės seserys, kurios per gamtos klaidą gimė suaugusios viena su antra, nebuvo intymiau susigyvenusios kaip Eženi ir motina: jos visuomet būdavo kartu prie šito lango, kartu bažnyčioje ir miegodamos kartu kvėpavo tuo pačiu oru.

– Vargše mano dukrele! – tarė ponia Grandė, glausdama Eženi galvą prie savo krūtinės.

Išgirdusi tuos žodžius, mergaitė pakėlė galvą, klausiamai pažiūrėjo į motiną, įspėjo jos slaptas mintis ir tarė jai:

– Kam jį siųsti į Indiją? Jei jis nelaimingas, tai ar ne geriau jam likti čia? Ar jis nėra artimiausias mūsų giminaitis?

– Taip, mano vaikeli, tai būtų visai natūralu, bet tavo tėvas turi savo sumetimų, ir mes privalome su jais skaitytis.

Motina ir duktė tylėdamos atsisėdo, viena – į paaukštintą kėdę, kita – į savo mažytį krėslą, ir abi vėl ėmėsi darbo. Susijaudinusi, kad motina taip nuostabiai suprato jos širdį, Eženi dėkingai pabučiavo jai ranką sakydama:

– Kokia tu gera, brangioji mamyte!

Tie žodžiai spinduliais nutvieskė seną motinos veidą, nuvytusį nuo ilgų kančių.

– Ar jis tau patinka? – paklausė Eženi.

Ponia Grandė atsakė tik šypsniu; paskui, valandėlę patylėjusi, tarė pašnibždomis:

– Negi tu jau būtum jį pamilusi? Tai būtų negerai.

– Negerai? – atkirto Eženi. – Kodėl? Jis patinka tau, patinka Nanonai, kodėl turėtų man nepatikti? Žinai ką, mama, paruoškime stalą jam pusryčiauti.

Ji padėjo savo rankdarbį, motina pasekė ja sakydama:

– Tu pakvaišai!

Bet mielai pateisino dukters pakvaišimą, nes ir pati prie jo dėjosi.

Eženi pašaukė Nanoną.

– Ko gi dar norite, panele?

– Nanona, ar turėsi grietinėlės dvyliktai valandai?

– O, dvyliktai bus! – atsakė senoji tarnaitė.

– Puiku! Duok jam labai stiprios kavos, aš girdėjau, kaip jis sakė ponui de Grasenui, kad Paryžiuje kavą paruošia labai stiprią. Įdėk jos daug.

– O iš kur aš imsiu?

– Nupirk.

– O jei ponas mane sutiks?

– Jis savo pievose.

– Bėgu. Bet ponas Fesaras, parduodamas man žvakę, jau manęs klausė, ar ne Trys Karaliai pas mus užėję. Greit visas miestas sužinos apie mūsų lėbavimus.

– Jei tėvas ką nors pastebės, – tarė ponia Grandė, – gali mus primušti.

– Tai kas, tegu muša; mes atsiklaupusios priimsime jo smūgius.

Ponia Grandė, užuot atsakiusi, pakėlė akis į dangų. Nanona pasiėmė skarą ir išėjo. Eženi užtiesė baltutėlę staltiesę; nuėjo parinkti vynuogių kekių, kurias mėgdavo kabinti ant virvės palėpėje; tyliai perėjo priemenę, kad nepažadintų pusbrolio, bet negalėjo susilaikyti nepasiklausiusi prie durų, kaip jis kvėpuoja, kaip iš jo lūpų lygiais tarpais pasigirsta ramaus alsavimo garsai.

„Jis miega, o nelaimė budi", – pagalvojo ji.

Priskynė pačių žaliausių vynmedžio lapelių, išdėstė vynuoges taip patraukliai, kaip galėjo padaryti tik prityręs serviravimo meistras, ir pergalingai atnešė jas į stalą. Virtuvėje pačiupo keletą tėvo suskaičiuotų kriaušių ir sukrovė jas piramide tarp lapelių. Ji vaikščiojo šen ir ten, bėgiojo, šokinėjo. Būtų galėjusi ištuštinti tėvo namus, bet jis turėjo pasiėmęs visus raktus. Na-

nona parėjo ir parsinešė porą žalių kiaušinių. Pamačiusi kiaušinius, Eženi vos nepuolė jai ant kaklo.

– Lando fermeris nešėsi juos savo pintinėje, aš paprašiau, o jis, meilutis, ir davė norėdamas man būti malonus.

Po dviejų triūso valandų, per kurias Eženi gal dvidešimt kartų, padėjusi rankdarbį, ėjo pažiūrėti, kaip verda kava, ir paklausyti, ar jau keliasi pusbrolis, jai pavyko pagaliau suruošti pusryčius, labai paprastus, nebrangius, bet jie baisiai sugriovė įsisenėjusius namų papročius. Priešpiečius Grandė valgydavo stovėdami. Kiekvienas paimdavo gabalėlį duonos, kokį vaisių, trupinėlį sviesto ir stiklą vyno. Pamačiusi stalą, pristumtą prie židinio, krėslą, pastatytą priešais pusbrolio lėkštę, pamačiusi dvi lėkštes vaisių, taurelę kiaušiniui, baltojo vyno butelį, duoną ir krūvelę cukraus lėkštutėje, Eženi sudrebėjo visu kūnu, vien tik pagalvojusi apie tuos žvilgsnius, kuriais ją pervertų tėvas, jei šią akimirką įeitų. Ji nuolat žvilgčiojo į laikrodį skaičiuodama, ar pusbrolis suspės papusryčiauti iki tėvui sugrįžtant.

– Būk rami, Eženi; jei tėvas pareis, aš pati prisiimsiu visą kaltę, – pasakė ponia Grandė.

Eženi negalėjo sulaikyti ašarų.

– O mano geroji mamyte, – sušuko ji, – aš nepakankamai tave mylėjau!

Šarlis niūniuodamas tūkstantį kartų apėjo kambarį ir pagaliau nusileido žemyn. Laimė, buvo tik vienuolikta valanda. Tikras paryžietis! Jis taip koketiškai apsirengė, tartum būtų atsidūręs pilyje, svečiuose pas aną kilniąją damą, keliaujančią po Škotiją. Įėjo su meilia ir linksma veido išraiška, taip pritinkančia jaunystei, bet Eženi ji sukėlė tik liūdną džiaugsmą. Jis jau juokėsi nusivylęs savo Anžu pilimis ir linksmai priėjo prie tetos.

– Ar gerai praleidote naktį, brangi tetule? Ir jūs, pussesere?

– Gerai, pone, o jūs? – paklausė ponia Grandė.

– Aš puikiausiai!

– Jūs turbūt išalkote, pusbroli, – tarė Eženi, – prašom prie stalo.

– Aš niekad nepusryčiauju anksčiau nei dvyliktą, nes tik tuo laiku ir keliuosi. Bet taip menkai valgiau kelionėje, jog bus tikrai ne pro šalį. Be to...

Jis išsitraukė dailiausią plokščią Bregė darbo laikrodį.

– Žiūrėk, dar tik vienuolikta! Anksti atsikėliau.

– Anksti?.. – tarė ponia Grandė.

– Taip, bet norėjau susitvarkyti. Na, gerai, mielai šį tą suvalgysiu, – gabalėlį paukštienos, kurapkos.

– Švenčiausioji Mergele! – sušuko Nanona, išgirdusi šiuos žodžius.

„Kurapkos!" – pagalvojo Eženi, kuri mielai už tą kurapką būtų atidavusi visas savo santaupas.

– Prašom sėstis, – tarė jam teta.

Dabita atsisėdo į krėslą taip, kaip daili moteris nusileidžia ant sofos. Eženi ir motina pasiėmė kėdes ir atsisėdo šalia jo priešais židinį.

– Ar jūs visą laiką čia gyvenate? – paklausė Šarlis, kuriam dieną salė pasirodė dar bjauresnė negu žvakių šviesoje.

– Visą laiką, – atsakė Eženi, žiūrėdama į jį, – išvykstame vynuogių raškymo metu. Tada važiuojame padėti Nanonai ir visi gyvenam Nuajė abatijoje.

– Niekad neinate pasivaikščioti?

– Kartais sekmadieniais, po mišparų, kai gražus oras, einame ant tilto arba šienapjūtės pasižiūrėti, – atsakė ponia Grandė.

– Ar turite čia teatrą?

– Eiti į spektaklius?! – sušuko ponia Grandė. – Žiūrėti komediantų! Bet, pone, negi nežinote, kad tai mirtina nuodėmė?

– Štai, mielasis pone, – tarė Nanona, atnešdama kiaušinius, – duosime jums viščiukų su kiautu.

– O! Švieži kiaušiniai! – nudžiugo Šarlis, kuris, kaip ir visi, įpratę ištaigingai gyventi, jau nebegalvojo apie kurapką. – Tai puiku! O gal jūs turėtumėt ir sviesto, miela mergele?

– O, sviesto! Bet tuomet nebus paplotėlių, – tarė tarnaitė.

– Duok gi sviesto, Nanona! – sušuko Eženi.

Mergaitė stebėjo, kaip jos pusbrolis pjausto pailgus duonos gabalėlius, ir jai buvo taip malonu kaip jautriausiai Paryžiaus grizetei, kai ji žiūri vaidinamą melodramą, kur triumfuoja nekaltybė. Tiesa, Šarlis, grakščios motinos išauklėtas, buvo koketiškų, elegantiškų, švelnių judesių lyg kokia panelė. Jaunos mergaitės užuojauta ir meilė turi iš tikrųjų magnetinės galios. Dėl to ir Šarlis, pasijutęs apsuptas pusseserės ir tetos rūpestingumo, negalėjo likti nepaveiktas jausmų, kurie į jį sklido ir, taip sakant, liete užliejo. Jis pažvelgė į Eženi gerumu ir meilumu spindinčiu žvilgsniu, žvilgsniu, kuris, rodos, šypsojosi. Žiūrėdamas į Eženi, jis pastebėjo puikų šio skaistaus veido bruožų darnumą, nekaltą mergaitės laikyseną, magišką jos akių šviesą, kur žybčiojo pirmosios meilės godos ir kur troškimai nepažino aistros.

– Dievaži, mieloji pussesere, jeigu jūs, apsivilkusi vakariniais drabužiais, pasirodytumėte Operos teatro ložėje, aš jus užtikrinu, būtų tetos teisybė, nes būtumėte daugelio nuodėmių priežastis: vyrus pagautų aistra, o moteris – pavydas.

Nuo to komplimento Eženi širdis suspurdėjo ir ėmė džiaugsmingai plakti, nors ji čia nieko nesuprato.

– O, pusbroli, jūs norite pasijuokti iš vargšės provincialės.

– Jei mane pažintumėt, pussesere, suprastumėt, kad nekenčiu patyčių: jos džiovina širdį, įžeidžia jausmus...

Jis pasigardžiuodamas nurijo gabalėlį sviestu užteptos duonos.

– Ne, aš, matyt, neturiu pakankamai sąmojo, kad galėčiau pajuokti kitus, o toji yda labai man kenkia. Paryžiuje gebama žmogų nužudyti sakant: „Jis turi gerą širdį". Tai reiškia: „Vargšas vaikinas yra kvailas kaip aulas". Bet kad esu turtingas ir visi žino, jog atvirame lauke pirmu šūviu pataikau per trisdešimt žingsnių iš bet kokios sistemos pistoleto, mane vengia pašiepti.

– Jūsų kalbą rodo gerą širdį, brolėne.

– Jūs turite labai gražų žiedą, – tarė Eženi, – ar galima būtų pažiūrėti?

Šarlis ištiesė ranką numaudamas žiedą, ir Eženi paraudo, pirštų galiukais palietusi rausvus pusbrolio nagus.

– Pažiūrėk, mama, koks gražus darbas!

– Oho! Čia nemaža aukso, – tarė Nanona, atnešdama kavą.

– O kas čia tokio? – paklausė juokdamasis Šarlis.

Jis parodė į pailgą molinį glazūruotą puodą, iš vidaus aptrauktą fajansu, su aplipusiais pelenų purslais palei kraštus; jame kava čia grimzdo, čia vėl kilo į verdančio skysčio paviršių.

– Tai *virinta* kava, – atsakė Nanona.

– Ak, miela tetule, aš jums paliksiu bent kiek naudingą savo viešėjimo prisiminimą. Jūs esate labai atsilikę! Aš išmokysiu jus virti gerą kavą kavinuke *à la Šaptal*.

Jis bandė paaiškinti, kas tai per kavinukas.

– Ką čia! Jei su juo tiek vargo, – tarė Nanona, – tai visą gyvenimą tektų prie jo praleisti. Aš niekad taip kavos nevirsiu. Kur jau! Pagaliau, kas tada parneštų karvei žolės, jei aš taip kavą virčiau?

– Aš pati virsiu, – atsakė Eženi.

– Vaikeli! – tarė ponia Grandė, žiūrėdama į dukterį.

Tas žodis priminė sielvartą, kuris netrukus turėjo užgriūti šį nelaimingą jaunuolį; visos trys moterys nutilo ir sužiuro į jį su tokia pagaila, jog jam persmelkė širdį.

– Kas jums, pussesere?

– Tss! – sulaikė ponia Grandė Eženi, kuri jau norėjo atsakyti. – Juk žinai, dukrele, kad tėvelis nori pats pasikalbėti su ponu...

– Sakykite Šarliu, – tarė jaunasis Grandė.

– Ak, jūs vardu Šarlis? Gražus vardas! – sušuko Eženi.

Nujaučiamos nelaimės beveik visuomet įvyksta. Ir štai Nanona, ponia Grandė ir Eženi, kurios negalėjo be šiurpulio pagalvoti apie senojo kubiliaus grįžimą, išgirdo plaktuko smūgį, visoms joms labai gerai pažįstamą.

– Tėvelis pareina! – tarė Eženi.

Ji greit nudangino lėkštelę su cukrum, palikdama tiktai keletą gabalėlių ant staltiesės. Nanona nusinešė lėkštę kiaušiniams. Ponia Grandė pašoko it išgąsdinta stirna. Tai buvo paniška baimė, kuri nustebino Šarlį; jis nieko negalėjo suprasti.

– Bet kas gi pasidarė? – paklausė jis.

– Taigi tėvelis parėjo, – atsakė Eženi.

– Na tai kas?..

Ponas Grandė įėjo, metė savo veriantį žvilgsnį į stalą, į Šarlį ir viską pamatė.

– O! O! Jūs iškėlėte puotą mano brolėnui, gerai, labai gerai, nepaprastai gerai! – tarė nemikčiodamas. – Kai katinas laksto stogais, pelės šoka vidurasly.

„Puotą?.." – pagalvojo Šarlis, kuris nė įsivaizduoti negalėjo šių namų režimo ir papročių.

– Nanona, paduok mano stiklinę, – tarė žmogynas.

Eženi atnešė stiklinę. Grandė išsitraukė iš kišenės peilį raginėmis kriaunomis, plačia geležte, atsiriekė duonos, paėmė truputėlį sviesto, rūpestingai užsitepė riekutę ir ėmė valgyti stačias. Tuo metu Šarlis saldinosi kavą. Grandė, pastebėjęs cukraus gabalėlius, įsmeigė akis į žmoną, kuri išblyško ir žengė tris žingsnius atatupsta; jis pasilenkė prie vargšės senutės ausies ir tarė:

– Iš kur ėmėte tą cukrų?

–'Nanona nupirko pas Fesarą, nes cukraus visai nebuvo.

Neįmanoma įsivaizduoti, kokia didžiai prasminga ši nebyli scena buvo visoms trims moterims: Nanona išėjo iš virtuvės ir žvilgčiojo į salę – žiūrėjo, kuo visa tai baigsis. Šarlis, paragavęs kavos, rado ją per karčią ir ieškojo cukraus, kurį Grandė jau buvo paslėpęs.

– Ko jūs norite, brolėne? – paklausė žmogynas.

– Cukraus.

– Pieno įsipilkite, – atsakė namų galva, – bus saldžiau.

Eženi paėmė lėkštelę su cukrum, kurią Grandė buvo paslėpęs, ir vėl ją padėjo ant stalo, ramiai žiūrėdama į tėvą. Kai paryžietė prigelbsti pabėgti meilužiui ir silpnomis rankomis laiko šilkines kopėčias, jai tikrai nereikia tiek drąsos, kiek jos parodė Eženi, pastatydama ant stalo cukrų. Kai paryžietė didžiuodamasi parodo mylimajam dailią rankelę pamėlynavusią, jis atsilygina kiekvieną nuveržtą gyslelę aplaistydamas ašaromis, apiberdamas bučiniais ir gydydamas lipšnumu; Šarliui tačiau niekad nebuvo lemta sužinoti paslapties, koks baisus jausmas draskė širdį jo pusseserei, kai senasis kubilius svaidė į ją savo žvilgsnio žaibus.

– O tu, žmona, nevalgai?

Vargšė vergė prisiartino, gailia išraiška atsiriekė kąsnelį duonos ir pasiėmė vieną kriaušę. Eženi drąsiai pasiūlė tėvui vynuogių sakydama:

– Paragauk iš mano atsargų, tėveli! Ir jūs valgysite, pusbroli, tiesa? Jums nuėjusi atnešiau šitų puikių kekių.

– O, jei jų nesulaikytum, jos dėl jūsų visą Somiūrą apiplėštų! Kai baigsite, eisime kartu į sodą, turiu jums pasakyti dalykų, kurie nėra pasaldyti.

Eženi su motina pažvelgė į Šarlį tokiu žvilgsniu, kad jaunuolis negalėjo to nepastebėti.

– Ką reiškia tie žodžiai, dėde? Mano vargšei motinai mirus... (tariant šituos žodžius, jo balsas sušvelnėjo) jau nebegali būti nelaimės, kuri mane...

– Kas gali žinoti, mielas brolėne, kokiais sielvartais Dievas nori mus išbandyti? – tarė jam teta.

– Ta ta ta ta! – tarė Grandė. – Jau prasideda kvailystės. Man apmaudu žiūrėti, brolėne, į jūsų gražias baltas rankeles.

Ir jis atkišo jam kažką panašaus į avino pečiomentes, kurias gamta jam buvo suteikusi vietoj plaštakų.

– Štai kokios rankos tinka pinigams rinkti! Esat pripratintas kišti kojas į tymo odą, iš kurios žmonės pinigines daro, o mes į pinigines banknotus dedam. Blogai! Blogai!

– Ką jūs norite pasakyti, dėde? Nors pakarkite, nesuprantu nė vieno žodžio.

– Einam, – tarė Grandė.

Šykštuolis sulenkė peilį, išgėrė baltojo vyno likutį ir atidarė duris.

– Pusbroli, būkite tvirtas!

Jaunos mergaitės žodžių priegaidė šiurpu nukrėtė Šarlį, kuris mirtinai išsigandęs nusekė paskui savo baisųjį dėdę. Eženi, motina ir Nanona, pastūmėtos nenugalimo smalsumo slapta stebėti abu aktorius toje scenoje, vykstančioje drėgname sodelyje, perėjo į virtuvę. Iš pradžių dėdė žingsniavo su brolėnu tylėdamas. Seniui Grandė visai nebuvo sunku pranešti Šarliui apie tėvo mirtį, bet jis, žinodamas, kad Šarlis liko be nieko, saviškai jį užjautė ir ieškojo žodžių šitos žiaurios tiesos įspūdžiui sušvelninti. Pasakyti „Jūs netekote tėvo!" buvo vieni niekai. Tėvai miršta pirma vaikų. Bet: „Jūs likote be jokio turto!" – šituose

žodžiuose telkėsi visos žemės nelaimės. Todėl žmogynas trečią kartą suko ratą vidurine alėja, kurios smėlis gurgždėjo po kojomis. Didžiųjų gyvenimo įvykių metu mūsų siela stipriai prisiriša prie tų vietų, kur mus ištinka džiaugsmai arba sielvartai. Taip ir Šarlis su ypatingu dėmesiu apžiūrinėjo šito mažo sodelio bukus, pageltusius krintančius lapus, apgriuvusias sienas, keistai išsikerojusius vaismedžius – visas tas vaizdingas smulkmenas, kurios turėjo rėžte įsirėžti jo atmintyje, amžinai susilieti su šia lemtinga valanda kančioms būdingos mnemotechnikos keliu.

– Kaip šilta, kaip gražu! – prabilo Grandė, giliai įtraukdamas oro.

– Taip, dėde... Bet dėl ko?..

– Na, gerai, mano vaike, – kalbėjo toliau dėdė, – turiu tau pranešti blogą naujieną. Tavo tėvas labai serga...

– Tai ko aš čia gaištu, – tarė Šarlis. – Nanona! – suriko jis. – Pašto arklius! Juk aš čia gausiu kokią karietą? – pridūrė atsigręždamas į ramiai stovintį dėdę.

– Arkliai ir karieta nebepadės, – atsakė Grandė, žiūrėdamas į nebylų, išblyškusį Šarlį, įsmeigusį akis į vieną tašką. – Taip, mano vargše vaikeli, tu spėji teisingai. Jis mirė. Bet tai dar nieko, yra šis tas rimtesnio. Jis nusišovė...

– Mano tėvas?

– Taip. Bet tai dar nieko. Laikraščiai knaisiojasi po tą dalyką, tarsi turėdami teisę. Še, skaityk.

Grandė, pasiskolinęs laikraštį iš Kriušo, prieš Šarlio akis atskleidė nelemtąjį straipsnį. Tada varšgas vaikinas, dar vaikas, dar tokio amžiaus, kada jausmai reiškiasi tiesiogiai, pasruvo ašaromis.

„Na, puiku, – mąstė Grandė. – Jo akys mane gąsdino. Jis verkia – vadinasi, išgelbėtas".

– Tai dar nieko, vargšas mano brolėne, – kalbėjo toliau Grandė balsu, nežinodamas, ar Šarlis jo klauso, – tai nieko, tu nusiraminsi, bet...

– Niekad! Niekad! Mano tėvas! Mano tėvas!

– Jis tave nuskurdino, tu likai be pinigų.

– Tas man nerūpi! Kur tėvas, kur mano tėvelis!

Verksmas ir raudos suskambo tarp mūrų ir siaubingai juose aidėjo. Visos trys moterys verkė gailesčio apimtos: ašaros taip pat užkrečiamos kaip ir juokas. Šarlis, nebeklausydamas dėdės, nubėgo į kiemą, susirado laiptus, užbėgo į savo kambarį ir kritęs skersai lovą įsikniaubė į patalynę, kad galėtų verkti laisvai, toli nuo savo giminaičių.

– Tegu praeina pirmoji liūtis, – tarė Grandė, įeidamas į salę, kur Eženi su motina jau buvo skubiai užėmusios savo vietas; nusišluosčiusios ašaras, jos dirbo virpančiomis rankomis. – Bet šis berniokas niekam tikęs: labiau rūpinasi numirėliais negu pinigais.

Eženi sudrebėjo išgirdusi tėvą taip kalbant apie visų švenčiausiąjį skausmą. Nuo šios akimirkos ji pradėjo savo tėvą teisti. Šarlio rauda, nors ir kiek duslesnė, vis tebeskambėjo šitame skardžiame name, ir jo gailios aimanos, rodos, ateinančios iš po žemių, pamažu silpnėdamos nutilo tik į vakarą.

– Vargšas vaikinas! – tarė ponia Grandė.

Nelemtas šūktelėjimas! Tėvas Grandė pažvelgė į žmoną, į Eženi, į cukrinę; jis prisiminė nepaprastus pusryčius, suruoštus nelaimingajam giminaičiui, ir sustojo salės viduryje.

– Beje! – tarė jis su įprastu ramumu. – Tikiuosi, kad daugiau nebešvaistysite turto, ponia Grandė. Aš ne tam jums duodu *savo* pinigus, kad cukrumi penėtumėte tą kvailą vaikėzą.

– Mama čia niekuo dėta, – atsiliepė Eženi. – Tai aš viską...

– Ar tik ne dėl to, kad jau esi pilnametė, – pertraukė ją Grandė, – pradėsi man priešgyniauti? Pagalvok, Eženi...

– Tėveli, jūsų brolio sūnui negalėjo trūkti pas jus...

– Ta ta ta ta! – sušuko kubilius keturiais chromatiniais tonais. – Mano brolio sūnus čia, mano brolėnas ten. Šarlis mums yra niekas, jis plikas kaip tilvikas; jo tėvas bankrutavo, ir kai tasai dabita iki soties išsiverks, iš čia nešdinsis lauk; aš nenoriu, kad jis drumstų man namus.

– O ką tai reiškia, tėveli, bankrutuoti? – paklausė Eženi.

– Bankrutuoti, – atsakė tėvas, – reiškia padaryti tokį darbą, kuris yra negarbingiausias iš visų darbų, galinčių nuplėšti žmogui garbę.

– Tai turbūt labai sunki nuodėmė, – tarė ponia Grandė, – ir jūsų brolis, ko gero, bus pasmerktas į pragarą...

– Na, pradėk savo litanijas, – tarė jis žmonai, gūžtelėjęs pečiais. – Bankrotas, Eženi, – kalbėjo jis toliau, – yra vagystė, kuriai įstatymas, deja, suteikia savo globą. Žmonės patikėjo Gijomui Grandė savo gėrybes dėl jo gero vardo ir teisingumo, o jis jiems viską pražudė ir paliko vien akis verkti. Plėšikas iš patiltės, ir tas geresnis už neišsimokantį skolininką: jis jus užpuola, jūs galite gintis, jis rizikuoja galva, o šis... Žodžiu, Šarlio garbė suteršta.

Šie žodžiai trenkė vargšei mergaitei į širdį ir prislėgė ją visu sunkumu. Teisinga ir švelni kaip miško gilumoje užaugusi gėlė, ji nežinojo nei gyvenimo taisyklių, nei apgaulingų išvedžiojimų, nei sofizmų: ji nuoširdžiai patikėjo tuo žiauriu paaiškinimu apie sąmoningą bankrotą, nesuprasdama skirtumo tarp nenoromis įvykusio ir tyčinio bankroto.

– O jūs, tėveli, ar negalėjote padaryti, kad neįvyktų nelaimė?

– Brolis į mane nesikreipė; o be to, jis įsiskolinęs net keturis milijonus.

– O kas tai yra milijonas, tėveli? – paklausė ji negudriai lyg vaikas, kuris tikisi tučtuojau rasiąs tai, ko trokšta.

– Milijonas? – atsakė Grandė. – Taigi tas milijonas monetų po dvidešimt sū, o juk reikia penkių monetų po dvidešimt sū, kad būtų penki frankai.

– Dievuliau! Dievuliau! – sušuko Eženi. – Kaipgi dėdė galėjo turėti keturis milijonus? Ar yra dar koks žmogus Prancūzijoje, kuris turėtų tiek milijonų?

Tėtušis Grandė glostėsi smakrą, šypsojosi, o jo gumbas ant nosies tartum augte išaugo.

– O kas gi laukia Šarlio?

– Jis važiuos į Indiją ir vykdydamas savo tėvo valią pasistengs ten susikrauti turto.

– Bet ar jis turi pinigų ten nuvykti?

– Aš apmokėsiu už kelią... iki... taip, iki Nanto.

Eženi pašoko ir apkabino tėvo kaklą.

– Ak tėveli, koks jūs geras!

Ji taip jį bučiavo, jog Grandė beveik susigėdo, nes sąžinė jį truputį krimto.

– Ar daug reikia laiko surinkti milijonui? – paklausė ji.

– Po šimts! – tarė kubilius. – Žinai, kas yra napoleonas? Jų reikia penkiasdešimties tūkstančių, kad būtų milijonas.

– Mama, mes užpirksime už jį novenas.

– Aš apie tai galvojau, – atsakė motina.

– Žinoma! Kad tik pinigus eikvoti, – sušuko tėvas. – Gal jūs manote, kad man visur tik šimtai ir tūkstančiai mėtosi?

Šiuo metu ant aukšto pasigirdo duslus dejavimas, graudesnis už visus kitus, ir Eženi su motina net sustingo iš siaubo.

– Nanona, nueik pažiūrėti, ar jis nesižudo, – tarė Grandė. – Beje, – kalbėjo jis toliau atsigręždamas į žmoną ir dukterį, kurios išblyško nuo jo žodžių, – judvi nedarykite kvailysčių. Aš jus palieku. Einu apsisukti aplink tuos olandus, jie šiandien jau

išvažiuoja. Paskui aplankysiu Kriušo ir apie viską pakalbėsiu su juo.

Jis išėjo.

Kai Grandė uždarė duris, Eženi su motina lengviau atsikvėpė. Iki šio ryto duktė niekad prie tėvo nesivaržydavo; bet per keletą paskutinių valandų jos jausmai ir mintys keitėsi kas minutė.

– Mama, kiek luidorų gaunama už vyno statinę?

– Tavo tėvas parduoda po šimtą ar po pusantro šimto frankų, kartais ir po du šimtus, kiek aš supratau iš kalbų.

– Jei jis padaro vyno keturiolika šimtų statinių...

– Iš tikrųjų, vaikeli, aš nežinau, kiek jis už tai gauna; tėvas niekad nekalba su manim apie savo reikalus.

– Bet tėvelis turbūt yra turtingas?

– Galbūt. Bet ponas Kriušo man sakė, kad prieš dvejus metus tėvas pirkęs Fruafoną. Tas, be abejo, jam atsiėjo nemažai.

Eženi, nieko nesusigaudydama apie tėvo turtą, nė nebeskaičiavo toliau.

– Jis manęs nė matyt nepamatė, vargšelis! – pasakė sugrįžusi Nanona. – Guli lovoj išsitiesęs kaip teliokas ir verkia kaip Magdalena, net graudu žiūrėti! Kaip jis galuojasi, tas vargšas ponaitis!

– Mama, einam tuojau jo guosti; kai išgirsim, kad į duris beldžiasi, nulipsim.

Ponia Grandė nepajėgė priešintis skambiam dukters balsui. Eženi atrodė kilni, ji buvo tikra moteris. Drebančiomis širdimis juodvi įėjo į Šarlio kambarį. Durys buvo atdaros. Jaunuolis nieko nematė ir negirdėjo. Pasruvęs ašaromis, gailiai dejavo.

– Kaip jis myli savo tėvą! – tyliai tarė Eženi. Iš šių žodžių skambesio neįmanoma buvo nepastebėti nejučia įsiliepsnojusios širdies lūkesčių. Ir ponia Grandė su motiniška meile pažvelgė į dukrą, paskui visai tyliai pasakė jai į ausį:

– Saugokis, tu gali jį įsimylėti.

– Įsimylėti! – sušuko Eženi. – O, jei tu žinotum, ką pasakė tėvelis!

Šarlis atsigręžė ir pamatė tetą ir pusseserę.

– Aš netekau tėvelio, savo vargšo tėvelio! Jei jis man būtų patikėjęs savo nelaimės paslaptį, mudu būtume dirbę kartu, būtume stengęsi viską atitaisyti. Dieve mano! Gerasis mano tėvelis! Aš taip buvau tikras jį vėl pamatysiąs, jog net, rodos, per šaltai jį pabučiavau...

Rauda nutraukė jo žodžius.

– Mes karštai už jį melsimės, – tarė ponia Grandė. – Atsiduokite Dievo valiai.

– Būkite tvirtas, pusbroli, – tarė Eženi. – Ko netekote, nebesugrąžinsite: geriau dabar pagalvokite, kaip išgelbėti savo garbę...

Moteris visada, net guosdama, elgiasi apsukriai, ir Eženi tuo instinktyviu gudrumu norėjo sušvelninti pusbrolio skausmą, skatindama jį susirūpinti savimi.

– Savo garbę?.. – sušuko jaunuolis, staigiu judesiu atmesdamas plaukus.

Jis atsisėdo ant lovos ir susidėjo rankas ant krūtinės.

– A, tiesa! Dėdė sako, kad tėvelis bankrutavo.

Jis skausmingai suriko ir rankomis užsidengė veidą.

– Palikite mane, pussesere, palikite mane! Dieve mano, atleisk tėveliui, jis turėjo baisiai kentėti!

Buvo kažkaip šiurpiai patrauklu žiūrėti į šį jauną sielvartą, nuoširdų, be išskaičiavimų, be veidmainingų minčių. Tai buvo drovus sielvartas, kurį tuojau suprato paprastos Eženi ir jos motinos širdys, kai Šarlis mostu paprašė jas palikti jį vieną. Jos nusileido žemyn, tylėdamos vėl atsisėdo prie lango ir taip dirbo kokią valandą, nepratardamos nė žodžio. Bėgliu žvilgsniu, mes-

tu į jaunuolio daiktus, tuo žvilgsniu, kuriuo mergaitė akies mirksniu pamato viską, Eženi pastebėjo gražius jo tualeto niekučius, jo žirkles, jo auksu išpuoštus skutimosi reikmenis. Šis prabangos žybtelėjimas, pastebėtas pro skausmą, padarė jai Šarlį dar įdomesnį, galbūt kaip tik dėl šitos priešingybės. Dar niekad toks rimtas įvykis ir dar niekad toks tragiškas vaizdas nebuvo jaudinęs vaizduotės šitom dviem būtybėm, nuolatos skendinčiom ramybėje ir vienumoje.

– Mama, – tarė Eženi, – dėl dėdės mirties mes dėvėsime gedulą.

– Kaip tėvas nuspręs, – atsakė ponia Grandė.

Ir jos vėl nutilo. Eženi siuvinėjo tokiais taisyklingais judesiais, jog stebėtojui būtų buvę aišku, kad ją apspito daugybė visokių minčių. Pirmas šios žavingos mergaitės troškimas buvo prisidėti prie pusbrolio gedulo. Apie ketvirtą valandą smarkus plaktuko dūžis sukrėtė poniai Grandė širdį.

– Kas atsitiko tėvui? – paklausė ji dukters.

Vynininkas įėjo linksmas. Nusimovęs pirštines, taip ėmė trinti rankas, jog būtų nuo jų nunėręs odą, jei ji nebūtų buvusi išdirbta kaip rusiškas juchtas, nors ir nekvepėjo nei raugu, nei degutu. Jis pavaikštinėjo, pasidairinėjo. Pagaliau išsprūdo jo paslaptis.

– Žmonele, – tarė nemikčiodamas, – aš juos visus apmoviau! Mūsų vynas parduotas! Šįryt belgai su olandais ketino išvažiuoti, aš vaikščiojau po aikštę priešais jų viešbutį, dėdamasis kvaišu. Reikalas, kurį žinai, man palankiai susitvarkė. Visų gerųjų vynuogynų savininkai laiko nepardavę šių metų derlių, nori sulaukti aukštesnės kainos – aš jiems netrukdau. Mūsų belgas buvo nebetekęs vilties. Aš tai mačiau. Dalykas baigtas: jis perka mūsų derlių po du šimtus frankų statinę, pusė grynais. Sumokėjo auksu. Vekseliai pasirašyti; štai tau šeši luidorai. Po trijų mėnesių vyno kaina nukris.

Paskutinieji žodžiai buvo ištarti ramiai, bet taip pašaipiai, jog somiūriečiai, šiuo metu susibūrę aikštėje ir pritrenkti žinios, kad Grandė pardavė vyną, būtų sudrebėję, jei būtų juos išgirdę. Paniška baimė būtų numušusi vyno kainą penkiasdešimčia nuošimčių.

– Jūs, tėveli, šiais metais turite tūkstantį statinių? – paklausė Eženi.

– Taip, vaikeliuk.

Šis žodis išreikšdavo didžiausią senojo kubiliaus džiaugsmą.

– Tad gausite du šimtus tūkstančių monetų po dvidešimt sū?

– Taip, panele Grandė.

– Vadinas, tėveli, jūs lengvai galite padėti Šarliui.

Baltazaro nuostaba, pyktis, apstulbimas, pamačius *Mane-Tekel-Fares*[10], nebūtų galėjęs prilygti šaltam Grandė įtūžiui, kada jis, jau užmiršęs savo brolėną, staiga vėl jį atrado dukters širdyje ir apskaičiavimuose.

– A, šit kaip! Vos tik tasai dabita įžengė į *mano* namus, viskas apvirto aukštyn kojom. Ne pagal savo nosį puolate pirkti migdolus, kelti vestuves ir puotas! Nenoriu tokių pokštų. Aš, sulaukęs savo amžiaus, rodos, žinau, kaip turiu elgtis! Man nereikia mokytis nei iš dukters, nei iš ko nors kito. Aš padarysiu savo brolėnui visa, kas dera padaryti, ir jums nėra ko čia kišti nosies. O tu, Eženi, – pridūrė atsigręžęs į ją, – nė žodžio daugiau apie tai, o jei ne – išsiųsiu su Nanona į Nuajė abatiją prasivėdinti ir ne vėliau kaip rytoj, jei dar man įkyrėsi. Kur jis, tas vaikėzas, ar jau buvo nulipęs?

– Ne, mano mielas, – atsakė ponia Grandė.

– O ką jis veikia?

– Verkia savo tėvo, – atsakė Eženi.

Grandė pasižiūrėjo į dukterį, nerasdamas žodžio atsakyti. Vis dėlto trumpą akimirką pasijuto esąs tėvas. Kartą kitą apsu-

kęs aplink salę, staiga užlipo į savo kabinetą apmąstyti, kaip pinigus investuoti į vertybės popierius. Du tūkstančiai margų nukirsto miško davė jam šešis šimtus tūkstančių frankų; pridėjęs prie šitos sumos pinigus už tuopas, pernykščių ir šių metų pajamas, be tų dviejų šimtų tūkstančių frankų už ką tik parduotą vyną, jis galėjo sudaryti devynis šimtus tūkstančių frankų. Jam knietė per trumpą laiką uždirbti dvidešimt nuošimčių iš valstybės iždo obligacijų, kurios kursavo po septyniasdešimt frankų. Savo apskaičiavimus jis surašė ant laikraščio, kur buvo pranešimas apie brolio mirtį, ir, nors nesiklausė, girdėjo brolėno aimanas. Nanona pabeldė į sieną, kviesdama poną žemyn, – pietūs jau ant stalo. Po arka, ant paskutinės laiptų pakopos, Grandė kalbėjo sau:

„Kadangi nulupsiu iki aštuonių, imuosi šio reikalo. Per dvejus metus turėsiu pusantro milijono frankų, kuriuos parsitrauksiu iš Paryžiaus grynu auksu".

– Beje, kurgi mano brolėnas?

– Sakosi nenorįs valgyti, – atsakė Nanona. – Tai nesveika.

– Bet ekonomiška, – atkirto šeimininkas.

– Teisybė, kad tu surūgtum! – pridūrė ji.

– Hė! Neverks amžinai. Alkis ir vilką iš miško išvaro.

Pietūs buvo nepaprastai tylūs.

– Mano mielas drauge, – prabilo ponia Grandė, kai staltiesė buvo nuimta, – mums reikia nešioti gedulą.

– Iš tikrųjų, ponia Grandė, jūs nežinote, ką beprasimanyti, kad tik gautumėt kur išleisti pinigus. Gedulas – širdyje, ne drabužiuose.

– Bet gedulas broliui mirus yra būtinas, ir Bažnyčia mums liepia...

– Nusipirkite gedulą iš savo šešių luidorų. Man duosite gabalėlį krepo, ir to užteks.

Eženi pakėlė akis į dangų, netardama nė žodžio. Pirmą kartą gyvenime kiekvieną akimirką buvo pažeidžiami jos kilnieji polinkiai, kurie iki šiol buvo apsnūdę, prislėgti, o dabar štai staiga pabudo. Šis vakaras pažiūrėti buvo panašus į tūkstantį kitų jų monotoniško gyvenimo vakarų, bet iš tikrųjų jis buvo visų siaubingiausias. Eženi dirbo nepakeldama galvos ir visai nesinaudojo siuvimo dėžute, kurią Šarlis vakar taip suniekino. Ponia Grandė mezgė sau rankoves. Grandė ištisas keturias valandas žaidė nykščiais, paskendęs apskaičiavimuose, kurių rezultatai netrukus turėjo nustebinti Somiūrą. Tą dieną pas juos niekas neatsilankė. Tuo metu visame mieste skambėjo Grandė išdavystė, jo brolio bankrotas ir brolėno atvykimas. Norėdami paplepėti apie bendrus reikalus, visi stambieji ir vidutiniai Somiūro vynuogynų savininkai susirinko pas poną de Graseną, kur griaudė baisūs prakeiksmai buvusiam merui.

Nanona verpė, ir jos ratelio dūzgimas buvo vienintelis garsas tarp pilkšvų sienų.

– Liežuvių mes neplėšiame, – prabilo ji, rodydama dantis, baltus ir stambius it nulupti migdolai.

– Nieko nereikia plėšti, – atsiliepė Grandė, pabusdamas iš savo apmąstymų.

Jis regėjo save po trejų metų, turintį aštuonis milijonus, ir jau plaukiojo šitose aukso mariose.

– Laikas gulti. Aš nueisiu visų vardu pasakyti brolėnui labanakt ir pažiūrėsiu, gal jam ko reikia.

Ponia Grandė pasiliko antro aukšto laiptų aikštelėje, norėjo pasiklausyti, ką žmogynas kalbės su Šarliu. Eženi, drąsesnė už motiną, palypėjo dar porą pakopų.

– Tai ką, brolėne, sielvartaujate? Taip, verkite, tai natūralu. Tėvas lieka tėvu. Tačiau nelaimę reikia kęsti kantriai. Kol jūs

verkiate, aš rūpinuosi jūsų reikalais. Kaip matote, esu neblogas dėdė. Na, laikykitės! Gal išgertumėte stikliuką vyno? Vynas Somiūre nieko nekaštuoja, čia juo vaišinama kaip Indijoje puodeliu arbatos. Bet, – kalbėjo toliau Grandė, – jūs ir šviesos neužsidegate. Blogai! Blogai! Reikia aiškiai matyti visa, ką darai.

Grandė nuėjo prie židinio.

– Žiūrėk tu man! – sušuko jis. – Vaškinė žvakė! Kur, po velnių, jos ją sumeškeriojo? Tos mergšės ir mano namų grindis išplėštų norėdamos išvirti kiaušinių šitam bernėkui.

Išgirdusios šituos žodžius, motina ir duktė spruko į savo kambarius ir greit sulindo po patalais kaip išgąsdintos pelės į urvus.

– Ponia Grandė, jūs, vadinasi, turite lobį? – tarė kubilius, įeidamas į žmonos kambarį.

– Mano mielasis, aš meldžiuos, palaukite, – atsakė vargšė motina virpančiu balsu.

– Tegul velniai rauna tavo gerąjį Dievą! – atkirto urgzdamas Grandė.

Šykštuoliai visai netiki būsimuoju gyvenimu: dabartis jiems viskas. Ši mintis siaubingai nušviečia šiandienę epochą, kada labiau negu bet kuriais kitais laikais pinigas valdo įstatymus, politiką, papročius. Institucijos, knygos, žmonės ir doktrinos – viskas sutartinai atmeta tikėjimą būsimuoju gyvenimu, kuriuo per aštuoniolika šimtmečių buvo paremta socialinė sąranga. Dabar karstas tėra tik ne itin bauginąs perėjimas į kitą gyvenimą. Ateitis, kuri mūsų laukdavo anapus *Requiem*, atkelta į dabartį. Pasiekti *per fas et nefas** žemiškąjį prabangos ir tuščių malonumų rojų, paversti širdį akmeniu, o siekiant trumpalaikių pasismaginimų – išvarginti kūną taip, kaip seniau jis buvo vargina-

* Leistinais ir neleistinais būdais (*lot.*).

mas dėl amžinojo gėrio, – tokia visuotinė mintis įrašyta visur, net įstatymuose, kurie klausia savo leidėjo: „Kiek moki?" užuot klausę: „Ką mąstai?" Kai tokias buržuazijos pažiūras įsisavins liaudis, kuo gi pavirs šalis?

– Ar jau baigei, ponia Grandė? – paklausė senasis kubilius.

– Aš už tave meldžiuosi, mano mielas.

– Puiku! Labanakt. Pasikalbėsime ryt rytą.

Vargšė moteris užmigo lyg mokinys, kuris neišmoko pamokų ir bijo atsibudęs pamatyti piktą mokytojo veidą. Tuo metu, kai ji iš baimės suposi antklode, norėdama nieko negirdėti, pas ją įslinko vienmarškinė, basa Eženi ir priėjusi pabučiavo į kaktą.

– O geroji mamyte, – tarė ji, – rytoj jam pasakysiu, kad tai aš.

– Ne, jis tave išsiųstų į Nuajė. Palik tai man, juk jis manęs nesuris.

– Girdi, mama?

– Ką?

– Nagi *jis* vis dar verkia.

– Eik gulti, dukrele. Nušalsi kojas: grindys drėgnos.

Taip praėjo iškilminga diena, turėjusi nulemti visą gyvenimą turtingai, bet vargšei įpėdinei, kurios miegas jau nebebuvo toks kietas ir nekaltas kaip iki šiol. Dažnai kai kurie žmogaus gyvenimo veiksmai, literatūriškai kalbant, atrodo neįtikimi, nors ir yra tikri. Bet ar ne dėl to taip atrodo, kad beveik visuomet pamirštama psichologiškai patyrinėti savaimingus mūsų valios sprendimus ir neaiškinami slapti jų motyvai? Galbūt reikėtų stiprią Eženi aistrą išnagrinėti iki smulkiausių skaidulėlių, nes toji aistra, kaip pasakytų kai kurie šaipūnai, virto liga ir paveikė visą jos esybę. Daugelis labiau mėgsta neigti tai, kas įvykiui turi lemiamos reikšmės, negu ištirti, ar tvirti tie ryšiai, mazgai ir saitai, kurie dvasinėje srityje jungia vieną faktą su kitu. Šiuo atveju

neapgalvotą Eženi naivumą ir staigų jos sielos įkarštį žmogaus prigimties stebėtojams pateisintų jos praeitis. Juo ramiau slinko jos gyvenimas, juo gyvesnis sieloje darėsi moteriško gailestingumo jausmas, visų jausmų išradingiausias. Sujaudinta dienos įvykių, ji vis pabusdavo, klausydavo ir įsivaizduodavo girdinti pusbrolio atodūsius, kurie dar nuo vakar skambėjo jos širdyje: čia regėjo jį merdintį iš sielvarto, čia sapnavo mirštantį badu. Paryčiu tikrai išgirdo baisų šūktelėjimą. Ji tuoj pat apsirengė ir brėkštant lengvais žingsniais nubėgo pas pusbrolį, kuris buvo palikęs duris nerakintas. Žvakė baigė degti žibinto taurelėje. Šarlis, prigimties nugalėtas, miegojo apsirengęs, sėdėdamas krėsle, užvertęs galvą ant lovos; jis sapnavo, kaip sapnuoja žmonės su tuščiu skrandžiu. Eženi galėjo verkti nesivaržydama; galėjo grožėtis šituo jaunu ir dailiu, skausmo nublyškintu veidu, šitomis nuo verksmo patinusiomis akimis, kurios ir pro miegą, rodos, tebeliejo ašaras. Šarlis intuityviai pajuto Eženi, atsimerkė ir pamatė ją susigraudinusią.

– Atleiskite, pussesere, – tarė jis, matyt, nesusivokdamas, nei kelinta dabar valanda, nei kur esąs.

– Yra širdžių, kurios jus čia girdi, pusbroli, ir *mes* pamanėme, ar jums ko nereikia. Turėtumėt atsigulti, šitaip nepatogu.

– Tiesa.

– Na, sudieu.

Ji pabėgo susigėdusi ir laiminga, kad buvo atėjusi. Tik nekaltybė išdrįsta šitaip pasielgti. Pamokyta dorybė ne kvailesnė už ydą. Eženi, visai nedrebėjusi šalia pusbrolio, kai atsidūrė savo kambaryje, vos galėjo pastovėti ant kojų. Staiga pasibaigė jos nesąmoningas gyvenimas, ji ėmė protauti negailėdama sau priekaištų. „Ką jis apie mane pagalvos? Pamanys, kad jį myliu". O to ji kaip tik labiausiai ir norėjo. Nuoširdi meilė turi nuojautą ir

žino, kad meilė pažadina meilę. Koks svarbus įvykis atrodė vienišai mergaitei tasai slaptas atsilankymas pas jauną vyrą! Argi nėra tokių minčių ir veiksmų, kuriuos mylintieji prilygina šventoms sužieduotuvėms? Po valandos ji įžengė pas motiną ir, savo papratimu, padėjo jai apsirengti. Paskui jos nuėjo atsisėsti į savo vietas prie lango ir laukė Grandė su tuo nerimu, nuo kurio širdis stingsta ar kaista, susitraukia ar išsiplečia – nelygu būdas tų, kurie bijo nemalonumų ar bausmės; tasai jausmas, beje, toks natūralus, jog jį patiria net naminiai gyvuliai, nes baudžiami bliauna, nors ir menkiausiai užgauti, tuo tarpu susižeidę dėl neatsargumo kenčia tyliai. Žmogynas nusileido žemyn, atsainiai pasveikino žmoną, pabučiavo Eženi ir atsisėdo prie stalo, rodos, nebegalvodamas apie vakarykščius grasinimus.

– Kaip laikosi brolėnas? Vaikas neįkyrus.

– Miega, pone, – atsakė Nanona.

– Juo geriau: miegančiam nereikia vaškinės žvakės, – pasakė Grandė juokaudamas.

Šis neįprastas atlaidumas, šis nemalonus linksmumas pritrenkė ponią Grandė, ir ji atidžiai pažvelgė į vyrą. Žmogynas... (Galbūt čia tiktų pasakyti, kad Turenėje, Anžu, Puatu, Bretanėje žodis *žmogynas*, kuriuo daug kartų pavadinome poną Grandė, taikomas tiek žiauriausiems, tiek ir švelniausiems žmonėms, kai tik jie susilaukia tam tikro amžiaus. Šis žodis visai nereiškia asmeninio švelnumo...) Taigi žmogynas pasiėmė skrybėlę, pirštines ir tarė:

– Einu pažiopsoti į aikštę, gal sutiksiu mūsų Kriušo.

– Eženi, tėvas tikriausiai ką nors sugalvojo.

Nebūdamas miegalis, Grandė iš tikrųjų pusę naktų skirdavo parengiamiesiems skaičiavimams, kurie jo sumanymus, pastabas, planus nuostabiai sutikslindavo ir užtikrindavo jiems tą

nuolatinę sėkmę, stebinančią somiūriečius. Kiekviena žmogaus galia yra kantrybės ir laiko samplaika. Galingi žmonės nori ir budi. Šykštuolio gyvenimas – tai nuolatinis savanaudiškas žmogiškosios galios lavinimas. Šykštuolis gyvena tik dviem jausmais: savimyla ir nauda; bet kadangi nauda taip pat yra tam tikra savimyla, tvirta ir sąmoninga, nuolatinis realaus pranašumo liudijimas, tai savimyla ir nauda yra dvi tos pačios visumos – egoizmo – dalys. Dėl to galbūt šykštuoliai, sumaniai parodyti scenoje, ir sukelia tokį nepaprastą smalsumą. Kiekvieną žmogų sieja kokia nors gija su šitais personažais, kurie žaloja visus žmogiškuosius jausmus, neišskiriant nė vieno. Kur rasi žmogų be norų, ir koks bendruomenės noras galėtų išsipildyti be pinigų? Grandė, pasak žmonos, buvo tikrai kažką sugalvojęs. Kaip ir visi šykštuoliai jis nuolat geidė lošti partiją su kitais žmonėmis ir teisėtai brautis prie jų pinigų. Įvaryti kitiems baimės – ar tai nėra galios veiksmas? Ar tada nesuteikiama sau nuolatinė teisė niekinti tuos, kurie, būdami per daug silpni, leidžiasi šiame pasaulyje praryjami? O kas yra tikrai supratęs avinėlį, romiai gulintį prie Dievo kojų, tą labiausiai jaudinančią visų žemės aukų ir šitų aukų ateities emblemą, pagaliau – palaiminto kentėjimo ir silpnumo simbolį? Šykštuolis šitam avinėliui leidžia nusipenėti, jį atskiria, pasipjauna, išsikepa, valgo ir niekina. Šykštuolių maistas – pinigai ir panieka. Naktį žmogyno mintys pakrypo kita linkme; iš čia ir jo atlaidumas. Jis supynė rezginį, kad galėtų pasityčioti iš paryžiečių, juos apsukti, suraityti, sumalti į dulkes, priversti bėgioti, prakaituoti, tikėtis, blykšti; pasidaryti iš jų pramogą – jis, buvęs kubilius, gyvenąs savo pilkoje salėje, vaikštąs sudūlėjusiais laiptais savo namuose Somiūre. Brolėnas patraukė jo dėmesį. Jis norėjo išgelbėti mirusio brolio garbę taip, kad tai nė skatiko neatsieitų nei brolėnui, nei jam pačiam. Savo

kapitalą jis ketino investuoti trejiems metams, ir neliko nieko kito, kaip valdyti žemes; todėl reikėjo peno jo klastingai veiklai, ir jam to peno atnešė brolio bankrotas. Nebejausdamas savo letenose nieko, ką būtų galima suspausti, jis norėjo sutriuškinti paryžiečius Šarlio naudai ir pigiai pasirodyti esąs pavyzdingas brolis. Šeimos garbei šiame sumanyme buvo taip maža vietos, jog jo gerą valią reiktų palyginti su tuo malonumu, kurį jaučia lošėjai, stebėdami puikią partiją, kurioje patys nieko nestato. Ir Kriušo jam buvo būtinai reikalingi, bet jis nenorėjo eiti pas juos, tad nutarė pasikviesti pas save ir dar tą patį vakarą pradėti komediją, kurios planas ką tik buvo suregztas, kad rytojaus dieną, neišleidęs nė skatiko, visame mieste galėtų sukelti pasigėrėjimą savimi. Tėvui išėjus, Eženi buvo laiminga galėdama atvirai rūpintis mylimu pusbroliu, be baimės jam išlieti visą savo gailestingumo lobį; tai vienas kilniausių moters pranašumų, vienintelis, kurį ji norėtų kitiems parodyti, vienintelis, dėl kurio nepyksta, jei vyras čia jos nepralenkia. Tris ar keturis kartus Eženi ėjo pasiklausyti pusbrolio kvėpavimo, sužinoti, ar dar miega, ar jau pabudo; paskui, kai jis atsikėlė, nemaža rūpesčio jai sudarė grietinėlė, kava, kiaušiniai, vaisiai, lėkštės, stiklinė – visa, kas buvo reikalinga pusryčiams. Ji lengvai užkopė senais laiptais pasiklausyti, ką pusbrolis veikia. Ar jau rengiasi? Ar dar verkia? Ji priėjo prie durų:

– Pusbroli!

– Ką, pussesere?

– Ar norite pusryčiauti salėje, ar savo kambaryje?

– Kur jums patogiau.

– Kaip jaučiatės?

– Brangi pussesere, man gėda, kad esu alkanas.

Šis pokalbis pro duris Eženi buvo ištisas romano epizodas.

– Gerai, atnešime jums pusryčius į kambarį, kad nesusierzintų tėvelis.

Ir lengvai lyg paukštelis ji nuskrido žemyn į virtuvę.

– Nanona, eik gi, apruošk jo kambarį.

Šitie laiptai, kuriais tiek kartų buvo bėgiota aukštyn ir žemyn, kuriuose aidėjo menkiausias garsas, Eženi dabar nebeatrodė tokie palaikiai; ji matė juos spindinčius, jie kalbėjo, jie buvo jauni kaip ir ji, jauni kaip ir jos meilė, kuriai jie tarnavo. Pagaliau ir jos motina, jos geroji ir atlaidžioji motina mielai pasidavė jos meilės užgaidoms, ir kai Šarlio kambarys buvo sutvarkytas, jos abi nuėjo pabūti drauge su nelaiminguoju: argi krikščioniška meilė nereikalavo jo paguosti? Abi šios moterys, norėdamos pateisinti savo nesivaržymą, sėmėsi iš religijos daugybę mažyčių sofizmų. Šarlis Grandė tuoj pasijuto be galo rūpestingai ir nuoširdžiai globojamas. Jo įskaudusi širdis gyvai patyrė meilų draugiškumą ir neapsimestą švelnų palankumą, kurį gebėjo parodyti tos dvi nuolat pavergtos sielos, kai tapo valandėlę laisvos savo įprastoje aplinkoje – kančių pasaulyje. Pasinaudodama giminystės teisėmis, Eženi ėmė tvarkyti baltinius, tualeto reikmenis, atsivežtus pusbrolio, ir galėjo kiek tinkama gėrėtis kiekvienu prabangiu niekučiu, aukso ir sidabro dirbiniais, kurie jai patekdavo į rankas ir kuriuos ji ilgokai laikydavo dėdamasi norinti geriau apžiūrėti. Šarlis negalėjo nesusigraudinti matydamas kilnią pusseserės ir tetos užuojautą; jis pakankamai pažino Paryžiaus visuomenę ir suprato, kad dabartinėmis aplinkybėmis ten būtų sutikęs vien abejingas arba šaltas širdis. Eženi jam pasirodė spindinti ypatingu grožiu, ir dabar jis jau gėrėjosi nekaltais jos papročiais, iš kurių dar vakar šaipėsi. Ir kai Eženi paėmė iš Nanonos rankų fajansinį indą, pilną kavos su grietinėle, ir nuoširdžiausiai padavė ją pusbroliui, meiliai į jį

pažvelgdama, paryžiečio akis suvilgė ašaros; jis paėmė jos ranką ir pabučiavo.

– Na, kas gi dar? – paklausė ji.

– O, tai dėkingumo ašaros, – atsakė jis.

Eženi staiga nusigręžė į židinį ir paėmė žvakides.

– Imkite, Nanona, – tarė ji.

Kai vėl pasižiūrėjo į pubrolį, dar tebebuvo smarkiai nuraudusi, bet jos žvilgsnis jau galėjo bent meluoti ir neparodyti nepaprasto džiaugsmo, užliejusio jai širdį; vis dėlto abiejų jaunuolių akys spindėjo tuo pačiu jausmu ir sielas jungė ta pati mintis: ateitis priklauso jiems.

Šis švelnus susijaudinimas buvo juo malonesnis begalinio sielvarto apimtam Šarliui, visai to nesitikėjusiam. Plaktuko smūgis abi moteris paragino eiti į savo vietas. Laimė, jos spėjo greitai nulipti laiptais, ir kai Grandė įėjo, jau sėdėjo prie darbo; jei tik būtų jas sutikęs po arka, jam būtų kilę įtarimų. Po pusryčių, kuriuos žmogynas valgė paskubomis, iš Fruafono atėjo sargas, kuris dar iki šiol nebuvo gavęs žadėto atlyginimo, ir atnešė kiškį, kurapkų, sumedžiotų parke, ungurių ir dvi lydekas, malūnininkų siunčiamas kaip prievolę.

– Ėhė! Mielasis Kornuajė ateina kaip paprašytas. Ar visa tai tinka valgyti, ką?

– Taip, mano brangusis, kilnusis pone, užmušiau tik prieš dvi dienas.

– Tai, Nanona, raityk kulnus! – tarė žmogynas. – Imk viską, bus pietums; vaišinu abu Kriušo.

Nanona išplėtė suglumusias akis ir pasižiūrėjo į visus, kas buvo kambaryje.

– Gerai, – tarė ji, – o iš kur aš imsiu lašinių ir prieskonių?

– Žmonele, – tarė Grandė, – duok Nanonai šešis frankus ir primink man, kad atneščiau iš rūsio gero vyno.

– Na, tai kaip bus, pone Grandė, – pradėjo sargas iš anksto paruoštą kalbą dėl atlyginimo, – ponas Grandė...

– Ta ta ta ta! – tarė Grandė. – Žinau, ką nori pasakyti; tu geras velniūkštis; apie tai pagalvosime rytoj, šiandien aš labai skubu. Žmonele, duok jam šimtą sū, – tarė jis poniai Grandė.

Ir išbėgo. Vargšė žmona buvo laiminga galėdama už vienuolika frankų nusipirkti ramybę. Ji žinojo, kad Grandė porai savaičių nurimdavo, kai šitaip pinigėlį po pinigėlio atsiimdavo visą jai duotą sumą.

– Imk, Kornuajė, – tarė ji, kišdama jam į ranką dešimt frankų, – kada nors atsidėkosime tau už paslaugas.

Kornuajė nebeturėjo ko sakyti ir išėjo.

– Ponia, – tarė Nanona, užsigaubusi juodą skraistę ir pasiėmusi pintinę, – man reikia tik trijų frankų, kitus pasilikite. Ir taip bus gerai.

– Paruošk gerus pietus, Nanona, ateis pusbrolis, – pasakė Eženi.

– Iš tikrųjų čia kažkas nepaprasta, – tarė ponia Grandė. – Štai jau trečią kartą nuo mūsų vestuvių tėvas kviečia svečių pietums.

Apie ketvirtą valandą, tuo metu, kai Eženi su motina baigė dengti šešiems asmenims stalą ir kai šeimininkas atnešė keletą butelių to puikaus vyno, kurį su meile saugo provincialai, Šarlis įėjo į salę. Vaikinas buvo išblyškęs. Jo judesiai, laikysena, žvilgsniai ir balso skambesys dvelkė patraukliu liūdesiu. Jis nevaidino kenčiančio, jis iš tikrųjų kentėjo, ir šydas, kuriuo skausmas pridengė jo veido bruožus, teikė jam tą įdomią išraišką, kuri taip patinka moterims. Eženi jį dėl to dar labiau pamilo. Gal ir dėl tos nelaimės jis pasidarė jai artimas. Šarlis jau nebebuvo tasai turtingas ir dailus jaunikaitis iš jai nepasiekiamų sferų, bet tik patekęs į baisią bėdą giminaitis. Skurdas sukuria ly-

gybę. Moteris tuo ir yra panaši į angelą, kad jai priklauso kenčiančios būtybės. Šarlis ir Eženi suprato vienas antrą ir kalbėjosi tik akimis, nes vargšas parblokštas dabita našlaitis smuko į kampą ir sėdėjo ten tylus, ramus ir išdidus; tačiau kartkarčiais švelnus ir glamonėjantis pusseserės žvilgsnis jį nuskaidrindavo, priversdavo pamiršti liūdnas mintis ir pakilti su ja į viltingus ateities tolius, kur jai buvo taip miela su juo skristi. Šiuo metu Somiūro miestui didesnį įspūdį darė Grandė keliami ponams Kriušo pietūs negu vakar jo derliaus pardavimas, kuris vyno prekyboje reiškė tokį pat nusikaltimą kaip ir valstybės išdavimas. Jei politikas vynininkas būtų iškėlęs pietus ta dingstimi, dėl kurios neteko uodegos Alkibiado šuo, jis gal būtų tapęs didžiu žmogumi; bet jausdamasis daug pranašesnis už miestą, su kuriuo tolydžio lošė, jis nevertino Somiūro. De Grasenai, greit sužinoję apie Šarlio tėvo savižudybę ir apie galimą bankrotą, nutarė dar tą patį vakarą aplankyti savo klientą, pareikšti užuojautą nelaimėje, pareikšti jam savo draugiškumą, o kartu ir pašniukštinėti, dėl ko jis susimanė tokiomis aplinkybėmis kviestis ponus Kriušo pietų. Lygiai penktą valandą atėjo pirmininkas K. de Bonfonas ir jo dėdė notaras, išsipustę nuo galvos iki kojų. Svečiai susėdo prie stalo ir pradėjo itin skaniai valgyti. Grandė buvo orus, Šarlis tylus, Eženi nebyli, ponia Grandė kalbėjo ne daugiau kaip paprastai, todėl tikrai tai buvo gedulingi pietūs. Kai visi pakilo nuo stalo, Šarlis kreipėsi į tetą ir dėdę:

– Leiskite man pasitraukti. Turiu parašyti nemaža liūdnų laiškų.

– Prašau, brolėne.

Kai Šarlis išėjo ir žmogynas galėjo tikėtis, kad tas nieko nebeišgirs ir tikriausiai jau bus įnikęs rašyti, jis iš padilbų pasižiūrėjo į žmoną.

– Tai, apie ką mes kalbėsimės, jums, ponia Grandė, bus tiek pat suprantama kiek ir lotynų kalba; jau pusė aštuonių, jums laikas į duknas. Labanakt, dukrele.

Jis pabučiavo Eženi, ir abi moterys išėjo. Prasidėjo vaidinimas, ir čia tėtušis Grandė daugiau negu kada nors gyvenime panaudojo švaistantis tarp žmonių įsigyto apsukrumo, dėl kurio žmonės, skaudžiai pajutę jo nagus ant savo kailio, jį pravardžiuodavo *senu šunim*. Jei andykštis Somiūro meras būtų siekęs didesnių tikslų, jei laimingai susidėjus aplinkybėms būtų iškilęs į aukščiausius visuomenės sluoksnius ir siunčiamas į kongresus, kur sprendžiami tautų reikalai, ir jei tenai būtų panaudojęs savo genialumą, kuriuo jį apdovanojo naudos troškimas, tai, be jokios abejonės, jis būtų garbingai pasitarnavęs Prancūzijai. Tačiau galima manyti ir taip, kad žmogynas, išvykęs iš Somiūro, būtų suvaidinęs tik visai menką vaidmenį. Gal ir dvasios pasaulyje būna panašiai kaip gyvūnų pasaulyje, kad kai kurie gyvuliai, perkelti iš gimtojo klimato, nebesiveisia.

– Po... o... o... o... ne pi... pi... pi... pirmininke, jū... ū... ūs sa... sa... a... a... kė... ė... te, kad ba... ba... a... ankrotas...

Žmogynas jau seniai buvo įsimanęs tyčia miknoti, ir atrodė, kad jis iš tiesų yra miknius, be to, dar skųsdavosi, kad neprigirdi, kai užeina lietingas oras; dabar tas jo miknojimas taip vargino abudu Kriušo, jog jo klausydami jie nejučiomis vaipėsi, lyg stengdamiesi padėti jam ištarti tuos žodžius, prie kurių jis užsimanydavo įstrigti. Čia reiktų papasakoti Grandė mikčiojimo ir kurtumo istoriją. Niekas visoje Anžu provincijoje neturėjo geresnės klausos ir negalėjo aiškiau kalbėti prancūziška Anžu tarme kaip mūsų suktasis vynininkas. Jį, nors ir labai gudrų, kadaise apmovė vienas izraelitas, kuris per derybas prisidėdavo prie ausies sugniaužtą ranką lyg vamzdelį, atseit, kad geriau girdėtų, ir taip puikiai miknojo rinkdamasis žodžius, jog Gran-

dė iš pagailos jautėsi turįs pasakinėti nelabajam žydui žodžius ir mintis, kurių, atrodė, šis ieškojo, užbaiginėti žydo išvedžiojimus, kalbėti taip, kaip turėjo kalbėti pats tasai žydas, žodžiu – būti žydu, o ne Grandė. Po šitos keistos kovos kubilius išėjo sudaręs vienintelį sandėrį, dėl kurio turėjo kandžiotis pirštus visą savo prekybininko gyvenimą. Bet jei čia jis prakišo pinigo požiūriu, tai moraliniu požiūriu gavo puikią pamoką ir vėliau iš jos turėjo didžios naudos. Žmogynas galų gale ėmė geru žodžiu minėti žydą, kuris jį išmokė meno išvesti priešininką iš kantrybės ir užgaišinti jo protą, kad tas stengtųsi padėti išreikšti svetimą mintį, o savąją pamažu išleistų iš akių. Ogi dėl jokio kito reikalo nebuvo taip svarbu dėtis kurčiam, mikčioti ir paisyti nesuvokiamus dalykus, dangstant savo mintis, kaip dėl šito, apie kurį dabar buvo kalbama. Pirmiausia, Grandė nenorėjo imtis atsakomybės už savo paties mintis; daugiau, jis norėjo išlikti laisvas nuo bet kokio įsipareigojimo ir aiškiai neparodyti, ką pats iš tikro ketina.

– Pone de Bo... Bo... Bonfonai...

Antrą kartą per trejus metus Grandė pavadino Kriušo brolėną ponu de Bonfonu. Pirmininkas galėjo pamanyti, kad apsukrusis žmogynas pasirinko jį savo žentu.

– Va-va-vadinas, jūūūs sa... a... a... akėte, kad ba... ba... bankrotą ga... a... ali tam tikrais a... a... atvejais su... su... su... utrukdyti ko... ko...

– Komerciniai teismai. Tai daroma kiekvieną dieną, – tarė ponas K. de Bonfonas, užčiuopęs tėtušio Grandė mintį arba manydamas ją atspėjęs ir iš visos širdies jam stengdamasis ją paaiškinti. – Klausykite!

– Klau... klausau, – kukliai atsakė žmogynas ir pasitempė lyg išdykęs vaikas, kuris širdyje juokiasi iš mokytojo, dėdamasis jo labai įdėmiai klausąs.

– Kada garbingam ir gerbiamam žmogui, koks, pavyzdžiui, buvo velionis jūsų brolis Paryžiuje...

– Ma... a... no brolis, taip.

– Gresia neišsimokėjimas...

– Tatai vadinasi ne... ne... neišsimokėjimas?

– Taip. Ir kai jo bankrotas darosi nebeišvengiamas, tada komercinis teismas, kuriam priklauso jo byla (klausykite atidžiai), turi teisę savo sprendimu paskirti jo verslo įmonei likviduotojus. Būti likviduotam tai nėra tas pats kaip bankrutuoti, suprantate? Bankrutuodamas žmogus netenka garbės, o likviduojamas lieka garbingu žmogumi.

– Tai di... di... di... didelis skirtumas, jei tik bra... a... a... a... angiai nek... kai... nuo... ja, – tarė Grandė.

– Tačiau likvidaciją galima atlikti ir be komercinio teismo pagalbos. Nes, – kalbėjo pirmininkas, šniaukšdamas tabaką, – kaip skelbiamas bankrotas?

– Tai ka... kad aš apie tai niekad nega... a... a... a... alvojau, – atsakė Grandė.

– Pirmiausia, – varė toliau valdininkas, – galima pristatyti balansą į teismo kanceliariją; tai atlieka pats verslininkas arba jo teisėtas įgaliotinis. Antra – kreditorių prašymu. Taigi, jei verslininkas nepristato balanso, jei niekas iš kreditorių neprašo teismo paskelbti minėtą verslininką neišsimokančiu skolininku, kas tuomet įvyksta?

– Ta... a... a... aip, pa... ma... ma... ty... sime.

– Tada įmonę likviduoja velionio šeima, jo atstovai, jo tiesioginiai įpėdiniai arba pats verslininkas, jei nėra miręs, arba jo draugai, jei yra pasislėpęs. Galbūt jūs norite likviduoti savo brolio įmonę? – paklausė pirmininkas.

– O Grandė! – sušuko notaras. – Tai būtų labai gražu! Dar tebėra gyva garbė mūsų provincijų gilumoje! Jeigu išgelbėtumėte savo pavardę, nes tai jūsų pavardė, būtumėte...

– Kilnus žmogus! – tarė pirmininkas, pertraukdamas savo dėdę.

– Žinoma, – atkirto senasis vynininkas, – ma... mano brrr... bro... brolis va... va... va... vaadinosi Grandė k... kaip ir aš. Ta... ta... tai aišku kaip diena. A... A... A... aš ne... e... e... sakau ne. I... i... i... ir ši li... li... li... likvidacija kie... e... e... kvienu a... a... a... atveju galėtų būti vi... vi... visais a... a... atžvilgiais labai naudinga ma... a... a... ano bro... lė... ė... ė... ėnui, kurį a... a... a... aš myliu. Bet reikia pagalvoti. Aš nepapažį... žį... žįstu Paryžiaus *sssukčių*. Aš... kaip matote, e... e... su So... o... o... omiūre! Čia mano vynuogynai, griooovia i, žooodžiu, turiu savo reikalų! Aš niekad nesu davęs ve... ve... vekselių. Kas yra vekselis? A... a... a... a... aš jų esu da... daug gavęs, bet niekada nesu pa... pa... pa... pasirašęs. Juo... o... o... os išduoda, juos diiiiskonnntuoja. Šsštai viiiskas, k... k... k... ką aš žinau. Aš gi... gi... gi... irdėjau, kad ga... a... a... alima išpi... pi... pi... pirkti ve... ve... ve...

– Taip, – tarė pirmininkas. – Galima supirkti vekselius vietoje, mokant tam tikrą procentą. Suprantate?

Grandė sugniaužė saują į vamzdelį, prisidėjo prie ausies, ir pirmininkas pakartojo savo sakinį.

– Bet, – atsakė vynininkas, – čia ga... a... a... ali bū... būti ir juoda, ir balta? A... a... a... aš, būdamas tokio aaamžiaus, nieko neišmanau a... a... apie toookius daaalykus. Aš tu... turiu pa... asilikti č... č... čia javų pri... pri... prižiūrėti. Grūdas su... su... surenka... a... amas, ir grūūūdu mo... o... okama. Vvvisų pirma, rrreikia pri... žiū... žiū... žiūrėti p... pjū... tį. Fruafone turiu di... di... desnių re... reikalų ir įįį... įdomesnių. Aš negaliu a... a... a... apleisti sa... sa... savo namų dėl tooos ve... ve... ve... veeelllniškos pa... pa... *painiavos*, kur aš nieko ne... ne... ne... suprantu. Jūs sakote, kad... kad aš dėl li... li... li... likvidacijos ir kad nebūtų

paskelbtas bankrotas, turiu va... va... žiuoti į Paryžių. Negalima bū... būti iš karto dvie... dviejose vietose, nebent pa... pa... pa... pavirsti paukšteliu... ir...

– Aš jus suprantu! – sušuko notaras. – Bet, mano senasis bičiuli, juk jūs turite draugų, senų draugų, kurie galėtų jums padėti.

„Na, tai va, – pamąstė vynininkas, – tai ryžkitės!"

– Ir jei kas nors nuvažiuotų į Paryžių, susirastų ten stambiausią jūsų brolio Gijomo kreditorių, pasakytų jam...

– Va... va... valandėlę pa... palaukit, – nutraukė žmogynas, – pasakytų jam... Ką? Maždaug... g... g š... š... šii... šitaip: Po... po... ponas Somiūro Grandė padarys šį... šį... šį, ponas Somiūro Grandė... dė... dė pa... pa... da... rys tą. Jis myli brolį, myli bro... bro... brolėną... Grandė geras gi... gi... giminė... ir turi gerų norų. Jis br... rrr... brangiai pa... pardavė de... derlių. Neskelbkite ba... ba... ba... ba... bankroto, susirinkite, pa... pa... pa... skirkite li... lik... likviduotojus. Tada Grandė pa... pa... pažiūrės. Jū... ū... ūs ge... ge... geriau laimėsite likviduodami, negu le... le... leisdami teismo valdininkams kišti savo nooosį. Ką, ar ne?

– Teisingai! – pritarė pirmininkas.

– Nes, matote, pone de Bo... Bo... Bonfonai, reikia pagalvoti prieš a... a... apsisprendžiant. Vi... vi... visaip b... b... būna. Kiekviename s... s... sunkiame rei... rei... reikale, ne... ne... nenorint su... su... su... bankrutuo... uo... ti, reikia žinoti savo išteklius ir prievoles. Ką, ar ne taip?

– Žinoma, – atsakė pirmininkas. – Mano nuomone, per keletą mėnesių galima supirkti vekselius už tam tikrą sumą ir visiškai atsiskaityti pagal susitarimą. Oho, rodant lašinių gabalėlį, galima šunį toli nuvilioti. Jei bankrotas nebuvo paskelbtas, o kreditorių vekseliai jūsų rankose, tai jūs liekate baltas kaip sniegas.

– Kaip ss... sn... sniegas? – pakartojo Grandė, vėl sugniaužęs ranką į vamzdelį. – Aš nesuprantu, kodėl ss... sn... sniegas?

– Taigi, – šaukė pirmininkas, – klausykite manęs!

– K... k... klausau.

– Vekselis yra prekė, kurios kaina gali pakilti arba nukristi. Tai išvada iš Jeremijaus Bentamo[11] palūkanų dėsnio. Šis publicistas įrodė, kad prietaringas palūkininkų smerkimas buvo kvailystė.

– Štai kaip! – sušuko žmogynas.

– Turint galvoje tai, kad pagal Bentamo dėsnį pinigai yra prekė ir kad visa, kas juos pavaduoja, taip pat virsta preke, – kalbėjo toliau pirmininkas, – turint galvoje – o tai visiems žinoma – kad, priklausomai nuo reguliuojančių apyvartą sąlygų keitimosi, prekybinių vekselių su tuo ar kitu parašu kaip ir bet kurių kitų prekių susidaro perteklius arba trūkumas, kad jie pabrangsta arba ir visai netenka vertės, todėl teismas nusprendžia... (a, aš niekus kalbu, atleiskite!) tai yra, aš manau, kad jūs galėsit supirkti savo brolio vekselius, jei duosit už juos ketvirtą dalį jų vertės.

– Jūūūs sa... sakote, Je... Je... Je... Jeremijus Ben...

– Bentamas, jis anglas.

– Šitas Jeremijus mums padės versle išvengti daugelio Jeremijaus raudų![12] – tarė juokdamasis notaras.

– Tie anglai ka... ka... kartais turi sveiko pr... proto, – tarė Grandė. – Taigi, pa... pa... pa... pasak Be.. Be... Bentamo, jeigu mano brolio vekseliai... ka... ka... ka... kainuoja... nekainuoja! Jei a... a... a... aš teisingai kalbu, ar ne? Tai man atrodo aišku... Kreditoriai būtų... ne, nebūtų. Aš su... su... su... tinku.

– Leiskite man paaiškinti jums visa tai, – tarė pirmininkas. – Jeigu jūs turite visus Gijomo Grandė įmonės vekselius savo rankose, tai jūsų brolis ar jo įpėdiniai teisiškai niekam nėra skolingi. Šitaip.

– Šitaip, – pakartojo žmogynas.

– Ir būtų teisinga, jei jūsų brolio vekseliai būtų kotiruojami (kotiruojami, ar gerai suprantate šį terminą?) biržoje, atskaitant tiek ir tiek nuošimčių, ir kas nors iš jūsų draugų tenai nuvyktų ir juos supirktų, niekuo neversdamas kreditorių juos parduoti, – velionio paryžiečio Grandė palikimas tada įstatymų prasme pasidarytų nebepraskolintas.

– Tai tiesa, vers... vers... verslas lieka verslu, – pasakė kubilius. – O jeigu taip... Bet vis dėlto jūs supr... a... a... a... ntate, kad tai su... su... su... sunku. A... a... aš neturiu ne... ne... nei piiinigų, n... n... nei laiko, nei laiko, nei...

– Taip, jūs negalite gaišti. Na, gerai, aš jums siūlausi nuvykti į Paryžių (jūs sumokėsite kelionės išlaidas – tai menkniekis). Ten pasimatysiu su kreditoriais, pasikalbėsiu su jais, atidėsiu mokėjimo terminus ir viską sutvarkysiu, o jūs bent kiek primokėsite prie likvidacinės sumos, kad galėtumėte suimti į savo rankas visus brolio skolų įsipareigojimus.

– Pa... pa... pažiūrėsim, aš ne... ne... negaliu, aš... aš... aš nenoriu į... į... įsipareigoti, kol... kol ne... Kas... kas... kas ne... ne... negali, negali... Suuuuprantat?

– Visai teisingai.

– Man galva ply... ply... plyšta nuo vi... viso to, ką... ką jūūūs čia ma... a... a... an pri... prišnekėjote. Pi... pi... pirmą kartą gyvenime ma... a... a... an t... t... tenka ga... ga... ga... galvoti a... a... a...

– Taip, jūs ne teisininkas.

– Aš... aš e... e... e... esu va... va... vargšas vynininkas ir nieko neišmanau apie tai, ką... ką jūs man dabar šnekėjote; man rrreikia į t... t... tai į... į... į... ssigilinti.

– Vadinasi... – vėl pradėjo pirmininkas, ketindamas lyg ir susumuoti, kas buvo čia kalbėta.

– Brolėne! – nutraukė jį notaras priekaištingu balsu.

– Ką, dėde? – paklausė pirmininkas.

– Leisk gi ponui Grandė paaiškinti savo ketinimus. Juk čia kalbama apie atsakingą įgaliojimą. Mūsų mielas bičiulis turi jį apibrėžti pagrin...

Plaktuko smūgis, pranešąs, kad atvyko de Grasenų šeima, taip pat ir atėję nauji svečiai sutrukdė ponui Kriušo baigti savo sakinį. Notaras buvo patenkintas šia pertrauka: Grandė jau žiūrėjo į jį kreivai, o jo nosies gumbas rodė vidinę audrą. Bet, visų pirma, išmintingajam notarui atrodė netinkama, kad pirmosios instancijos teismo pirmininkas vyktų į Paryžių, verstų kapituoliuoti kreditorius ir kištų nagus prie šios painiavos, pažeidžiančios griežtos doros reikalavimus; be to, iki šiol dar neišgirdęs iš tėtušio Grandė nė menkiausio noro ką nors sumokėti, jis instinktyviai bijojo pamatyti savo brolėną, įsivėlusį į šį reikalą. Todėl, pasinaudojęs ta valandėle, kai de Grasenai ėjo į vidų, jis paėmė pirmininką už rankos ir nusitempė prie lango.

– Tu jau gana gražiai pasirodei, brolėne, bet nėra reikalo taip aukotis. Tave apakino noras gauti jo dukterį. Po velnių! Nereikia taip neapdairiai elgtis. Palik dabar man vairuoti laivelį ir tik padėk manevruoti. Argi tau dera kompromituoti aukščiausiojo teismo pareigūno orumą tokiame?..

Jis nebaigė; išgirdo, kaip ponas de Grasenas, paduodamas senajam kubiliui ranką, sako:

– Grandė, mes sužinojome apie baisią nelaimę, ištikusią jūsų šeimą: Gijomo Grandė įmonės bankrotą ir jūsų brolio mirtį; ateiname jums pareikšti nuoširdžios užuojautos dėl šito liūdno įvykio.

– Yra tik viena nelaimė, – pertraukė notaras bankininką, – tai pono Grandė *junior* mirtis. Bet ir jis nebūtų nusižudęs, jei jam būtų atėjusi mintis kreiptis į brolį pagalbos. Mūsų senasis

bičiulis, kupinas garbės jausmo, tikisi likviduoti Paryžiaus Grandė įmonės skolas. Mano brolėnas, pirmininkas, norėdamas padėti jam išvengti grynai teisminio pobūdžio rūpesčių, siūlosi tuoj pat vykti į Paryžių susitarti su kreditoriais ir, kiek galima, juos patenkinti.

Šiuos žodžius patvirtino visa vynininko laikysena, kai jis sau glostėsi smakrą, ir ta kalba labai nustebino Grasenų trejukę, kurie ateidami iki soties šmeižė Grandė dėl jo šykštumo ir kaltino jį beveik brolžudyste.

– O, aš taip ir žinojau! – sušuko bankininkas, žvilgtelėjęs į žmoną. – Ar aš tau eidamas nesakiau, ponia de Grasen? Grandė yra žmogus, garbingas iki plaukų šaknų, ir nepakęs, kad jo vardą suterštų nors menkiausia dėmelė! Pinigas be garbės – tai slogulys. Dar tebėra gyvas garbės jausmas mūsų provincijose! Tai gražu, labai gražu, Grandė. Aš senas karys, nemoku slėpti minčių; rėžiu stačiai: tai kilnu, po perkūnais!

– Ta... ta... tačiau šis ki... ki... kilnumas labai br... br... brangus, – atsakė žmogynas, kai bankininkas karštai kratė jam ranką.

– Bet, mano šaunusis Grandė, tenepalaiko už bloga ponas pirmininkas, – kalbėjo toliau Grasenas, – juk tai grynai komercinis dalykas, ir čia reikia prityrusio prekybininko. Juk čia būtina išmanyti sąskaitas, avansus, nuošimčių apskaičiavimus. Aš kaip tik turiu vykti į Paryžių savais reikalais, tad galėčiau sutikti ir...

– Taip, mes galėtume pa... pa... pa... mėginti susususitarti dėl ga... ga... ga... galimybių, ir kad man ne... ne... nereiktų įįįsipareigoti dėl ko nors, ko a... a... aš nenooo... orėčiau padaryti, – atsakė mikčiodamas Grandė, – nes, matote, ponas pirmininkas visai paprastai mane paprašė kelionpinigių.

Žmogynas šių pastarųjų žodžių jau nebelemeno.

– O! – tarė ponia de Grasen. – Pabūti Paryžiuje – tai tik malonumas! Ir aš mielai sumokėčiau, jei tik galėčiau ten vykti.

Ir ji davė ženklą savo vyrui, lyg padrąsindama žūtbūt iš priešininkų paveržti šią misiją; paskui ji labai pašaipiai pasižiūrėjo į abu Kriušo, kurie atrodė itin gailiai. Tada Grandė čiupo bankininką už švarko sagos ir nusitempė į kampą.

– Aš labiau pasitikėčiau tamsta negu pirmininku, – pasakė jis. – Be to, dar ne viskas pasakyta, – pridūrė krutindamas savo gumbą. – Aš noriu įsigyti paskolos lakštų; man reikia pavesti kam nors nupirkti jų už keletą tūkstančių frankų ir ne brangiau kaip po aštuoniasdešimt. Šis dalykas, girdėjau, pinga kiekvieno mėnesio pabaigoje. Jūs išmanote tokius reikalus, tiesa?

– Aišku! Vadinasi, man tektų parūpinti jums lakštų už keletą tūkstančių livrų?

– Pradžiai ne dievai žino kiek. Tik – cit! Noriu sulošti šį lošimą taip, kad niekas nieko nežinotų. Jūs man atliktumėt šį sandėrį mėnesio pabaigoje, bet nieko nesakykite ponams Kriušo: tai juos suerzintų. Kadangi jūs vykstate į Paryžių, galima būtų tuo pat metu pažiūrėti, kokie mano vargšo brolėno reikalai.

– Vadinas, sutarta. Išvykstu rytoj pašto arkliais, – garsiai tarė de Grasenas, – ir užeisiu pas jus paskutinių nurodymų... Kelintą valandą?

– Penktą, prieš pietus, – atsakė vynininkas, trindamasis rankas.

Abi pusės pabuvo dar keletą minučių. Po trumpos pertraukos de Grasenas, tapšnodamas Grandė per petį, tarė:

– Gera turėti tokių puikių giminių...

– Taip, taip, nors ir neatrodo, – atsakė Grandė, – aš esu geras gi... giminė. Myliu savo brolį ir tai įrodysiu, jei... jei tai ne... nekainuos...

– Mes jau paliekame jus, Grandė, – nutraukė jį bankininkas, neleisdamas jam baigti sakinio. – Norėdamas greičiau išvykti, turiu sutvarkyti keletą reikalų.

– Gerai, gerai. Aš ir pats, žinote, dė... dėl tokio da... da... llyko papapasitrauksiu į savo a... a.... apsvarstymų ka... ambarį, kaip sako pirmininkas Kriušo.

„Še tau! Aš jau nebe ponas de Bonfonas", – liūdnai pagalvojo pirmininkas, ir jo veidas pasidarė tokios išraiškos kaip teisėjo, kuriam įgriso gynėjų kalbos.

Abiejų besirungiančių šeimų galvos išėjo kartu. Nei vieni, nei antri nebegalvojo apie išdavystę, kuria vynininkams Grandė nusikalto vakar rytą, tik nesėkmingai tyrinėjo vieni kitus, norėdami sužinoti, ką kuris mano apie tikruosius žmogyno ketinimus šitame naujame versle.

– Gal užsuksime kartu pas ponią Dorsonval? – paklausė de Grasenas notarą.

– Mes ateisime vėliau, – atsakė pirmininkas. – Esu pažadėjęs panelei de Gribokur trumpam užsukti pas ją, ir, jei dėdė leis, pirma eisime ten.

– Vadinasi, iki pasimatymo, ponai! – tarė ponia de Grasen.

Kai de Grasenai nutolo keletą žingsnių nuo abiejų Kriušo, Adolfas tarė tėvui:

– Jie baisiai putoja, ar ne?

– Tylėk, sūneli, – atsiliepė motina, – jie dar gali išgirsti. Be to, ir tavo žodžiai nepasižymi geru skoniu ir atsiduoda studentišku žargonu.

– Matai, dėde! – sušuko teisėjas, kai tik pastebėjo, kad de Grasenai nutolo. – Iš pradžių buvau pirmininkas de Bonfonas, o galiausiai pasidariau paprasčiausiu Kriušo.

– Aš puikiai mačiau, kad tau tai buvo nemalonu; bet vėjas pūtė į de Grasenų pusę. Tačiau koks tu kvailas dar tebesi su visomis savo gudrybėmis!.. Tegu jie sau sveiki tąsosi su tėtušio Grandė *pažiūrėsim*, o tu būk ramus, mano mažyti: Eženi juo tikriau bus tavo žmona.

Per keletą minučių naujiena apie kilnų Grandė nutarimą pasklido iš karto trejuose namuose, ir visame mieste buvo kalbama tik apie šį brolišką pasiaukojimą. Stebėdamiesi jo garbingumu, girdami jo kilnumą, kurio niekas nesitikėjo, visi atleido tėtušiui Grandė vyno pardavimą, kuriuo jis niekingai sulaužė žemės savininkų tarpusavio pasižadėjimą. Prancūzų charakteriui būdinga žavėtis, supykti, įsiaistrinti dėl akimirkos meteoro, dėl tuoj praplaukiančių šapelių. Nejaugi kolektyvinės būtybės – tautos – neturėtų atminties?

Uždaręs duris tėtušis Grandė pasišaukė Nanoną.

– Nepaleisk šuns ir neik gulti: mudviem reikės padirbėti. Vienuoliktą valandą Kornuajė turi būti prie durų su Fruafono karietėle. Klausyk, kada jis atvažiuos, kad jam nereiktų belsti, ir pasakyk, kad įeitų visai tyliai. Policijos įsakymai draudžia triukšmauti naktį. O be to, mūsų miesto dalies gyventojams nebūtina žinoti, kad aš išvykstu.

Tai pasakęs Grandė užkopė į savo laboratoriją, ir Nanona girdėjo, kaip jis ten krebždėjo, kažką vartė, vaikščiojo šen ir ten, bet labai atsargiai. Matyt, nenorėjo pažadinti nei žmonos, nei dukters, o ypač sudominti brolėno; vienu tarpu buvo pradedąs jį keikti, nes pastebėjo jo kambaryje šviesą. Pusbroliu susirūpinusiai Eženi vidurnaktį pasirodė, kad ji girdi mirštančiojo dejones, o tas mirštantysis jai buvo Šarlis: ji paliko jį tokį išblyškusį, tokį nusiminusį! Gal jis nusižudė? Akimirksniu ji užsimetė kailinėlius su gobtuvu ir norėjo išeiti. Pirmiausia ją išgąsdino ryški šviesa, besiskverbianti pro durų plyšius: pamanė, kad ten dega; bet greitai nusiramino išgirdusi sunkius Nanonos žingsnius, jos balsą ir arklių žvingavimą.

„Argi tėvas būtų sumanęs išgabenti pusbrolį?" – pamąstė ji, atsargiai praverdama duris, kad jos nesugirgždėtų ir kad ji galėtų matyti, kas vyksta priemenėje.

Staiga jos akys susidūrė su tėvo akimis, ir nuo jo žvilgsnio ji sustingo iš siaubo, nors jis atrodė ir neaiškus, ir nieko ypatingai nestebįs. Žmogynas su Nanona nešė storą kartį, užsidėję ant dešiniųjų pečių, o ant jos buvo virve parišta statinaitė, panaši į tas, kurias tėtušis Grandė mėgdavo laisvalaikiu dirbti kamaroje.

– Šventoji Mergele! Na ir svoris! – tyliai pasakė Nanona.

– Kaip gaila, kad čia tik variniai sū! – atsiliepė žmogynas. – Žiūrėk, neapversk žvakidės!

Šitą sceną švietė tik viena žvakė, pastatyta tarp dviejų turėklų stulpelių.

– Kornuajė, – kreipėsi Grandė į savo sargą *in partibus**, – ar pistoletus turi?

– Ne, pone. Ko čia, po šimts, bijoti dėl jūsų variokų!

– Ag teisybė, nėra ko! – atsakė tėtušis Grandė.

– Be to, važiuosime greitai, – kalbėjo toliau sargas. – Jūsų fermeriai parinko jums geriausius arklius.

– Gerai, gerai. Ar nesakei jiems, kur važiuoju?

– Aš ir pats to nežinojau.

– Gerai. Ratai tvirti?

– Kaipgi, pone, labai tvirti, atlaikytų tris tūkstančius. O kiek jos sveria, tos palaikės jūsų statinės?

– Ogi, – tarė Nanona, – mums žinoma, arti gerų aštuoniolikos šimtų.

– Nešnekėk, Nanona! Pasakysi žmonai, kad išvažiavau į kaimą. Grįšiu pietums. Varyk, kiek įkerta, Kornuaje; Anžere turime būti prieš devynias.

Išvažiavo. Nanona užsklendė vartus, paleido šunį, atsigulė su nuspaustu petimi, ir niekas visame kvartale neįtarė, nei kad

* Iš dalies (*lot.*).

Grandė išvyko, nei koks jo kelionės tikslas. Žmogyno slaptumas buvo begalinis. Niekas nė skatiko niekad nematė šiuose namuose, kurie buvo pilni aukso. Rytą išgirdęs uoste kalbant, kad aukso kaina pakilusi dvigubai, nes Nante pradėti smarkūs ginklavimosi pasiruošimai, ir kad į Anžerą atvažiavę spekuliantai aukso pirkti, senasis vynininkas, pasiskolinęs arklius iš savo fermerių, nuvyko tenai parduoti aukso ir parsivežti reikalingų pinigų paskolos lakštams pirkti, dar gerai uždirbęs iš aukso pardavimo.

– Tėvas išvažiuoja, – pasakė Eženi, viską girdėjusi nuo laiptų viršaus.

Tyla vėl įsiviešpatavo namuose, ir ratų dardesys nutolo tolydžio tildamas ir greit jau jo nebesigirdėjo miegančiame Somiūre. Tą valandėlę Eženi, prieš išgirsdama ausimis, širdimi pajuto aimaną, prasiskverbusią pro užtvaras iš pusbrolio kambario. Šviesos gija, plonytė it kardo ašmuo, veržėsi pro durų plyšį, gulsčiai kirsdama senų laiptų stulpelius.

– Jis kenčia, – tarė ji, palypėdama porą pakopų.

Antroji aimana privertė ją užlipti į laiptų aikštelę prie jo kambario. Durys buvo praviros, ir ji jas pastūmėjo. Šarlis miegojo nuleidęs galvą nuo seno krėslo; plunksna buvo iškritusi iš jo rankos, kuri beveik lietė žemę. Trūksmingas kvėpavimas dėl nepatogios jaunuolio kūno padėties staiga išgąsdino Eženi, ir ji greitai įėjo į vidų.

„Jis turbūt labai pavargęs", – mąstė žiūrėdama į gal dešimtį užantspauduotų laiškų. Ji perskaitė jų adresus: *Ponams Fari, Breilmanui ir K°, karietų dirbėjams, Ponui Biuisonui, siuvėjui,* ir t.t.

„Jis, be abejonės, sutvarkė visus savo reikalus, kad tuojau galėtų palikti Prancūziją", – pagalvojo jinai.

Jos žvilgsnis krito ant dviejų neužklijuotų laiškų. Ją apstulbino žodžiai, kuriais buvo pradėtas vienas iš jų: „Mano brangioji Anete..." Jos širdis suvirpėjo, kojos priaugo prie grindų.

„Jo brangioji Anetė! Jis myli, yra mylimas! Nebėra vilties!.. Ką jis jai rašo?"

Tokios mintys persmelkė jai galvą ir širdį. Ji skaitė šiuos žodžius, ugnies raidėmis išrašytus, visur, net ant grindų.

„Jau dabar jo atsižadėti?! Ne, neskaitysiu šio laiško. Turiu išeiti... O jei vis dėlto perskaityčiau?!

Ji pažvelgė į Šarlį, švelniai pakėlė jo galvą, atrėmė į krėslo atramą, o jis pasidavė it vaikas, kuris net ir miegodamas pažįsta savo motiną ir nepabusdamas leidžiasi jos klostomas ir bučiuojamas. Eženi motiniškai pakėlė jo nukarusią ranką ir švelniai it motina pabučiavo jo plaukus. „Brangioji Anete!" Kažkoks demonas jai šaukė į ausį tuos du žodžius.

„Žinau, kad galbūt blogai darau, bet perskaitysiu tą laišką", – tarė ji sau.

Eženi nusigręžė, nes prabilo jos kilni sąžinė. Pirmą kartą gyvenime gėris ir blogis susidūrė jos širdyje. Iki šiol jai nereikėjo rausti dėl jokio savo veiksmo. Aistra, smalsumas ją vis dėlto nugalėjo. Kas sakinys jos širdis vis labiau plėtėsi, ir jaudinąs karštis, užliejęs sielą skaitant, pirmosios meilės džiaugsmą padarė jai dar malonesnį.

„Mano brangioji Anete, niekas nebūtų mudviejų išskyrę, jei ne mane prislėgusi nelaimė, kurios jokia žmogaus išmintis nebūtų galėjusi numatyti. Mano tėvas nusižudė, jo ir mano turtas visiškai žuvęs. Likau našlaitis tokio amžiaus, kai dėl savo išauklėjimo dar galiu būti laikomas vaiku; ir vis dėlto turiu kaip vyras pakilti iš tos prarajos, į kurią įkritau. Dalį šios nakties paskyriau savo sąskaitoms. Jei noriu išvažiuoti iš Prancūzijos kaip garbingas žmogus – o dėl to negali būti

jokios abejonės – man nelieka nė šimto frankų kelionei į Indiją ar į Ameriką, kur noriu išbandyti savo laimę. Taip, mano vargše Ane, vyksiu į labiausiai žudantį klimatą ieškoti turto. Sakoma, kad tenykštėje padangėje tai esąs tikras ir greit įvykdomas dalykas. Likti Paryžiuje man neįmanoma. Nei mano siela, nei mano akys neįstengtų atlaikyti akibrokštų, nedraugiškumo ir paniekos, kurie laukia sužlugdyto jaunuolio, subankrutavusio tėvo sūnaus! Dieve brangus! Būti skolingam du milijonus!.. Jau pirmą savaitę aš ten būčiau nukautas dvikovoje. Todėl ten nebegrįšiu. Nė tavo švelniausioji ir labiausiai pasiaukojanti meilė, kuri kažkada buvo sukilninusi vyro širdį, nepajėgtų manęs ten nuvilioti. Deja, mano mylimoji, aš neturiu pakankamai pinigų, kad galėčiau nuvykti, kur tu esi, pabučiuoti ir gauti paskutinį bučinį, kuris suteiktų jėgų, reikalingų mano pasiryžimui..."

– Vargšas Šarlis! Gerai padariau, nusprendusi perskaityti. Turiu aukso, atiduosiu jam, – tarė Eženi.

Nusišluosčiusi ašaras, ji vėl ėmė skaityti.

„Aš niekad nebuvau galvojęs apie skurdą. Jei net ir turėčiau šimtą luidorų, reikalingų kelionei, vis tiek neturėčiau nė skatiko prekėms nusipirkti. Bet ne, aš neturėsiu nė šimto, net nė vieno luidoro, ir sužinosiu, kiek man liko pinigų, tik apmokėjęs skolas Paryžiuje. Jei man nieko neliks, ramiai nuvyksiu į Nantą, parsisamdysiu į laivą paprastu jūreiviu ir pradėsiu dirbti, kaip pradėjo daugelis energingų žmonių, kurie jaunystėje neturėjo nė skatiko, o iš Indijos grįžo turtuoliai. Nuo šios dienos ryto aš ėmiau šaltai žiūrėti į savo ateitį. Ji man baisesnė negu kam kitam, man, išlepintam mane dievinusios motinos, mylėtam geriausio pasaulyje tėvo, man, kuris, vos įžengęs į gyvenimą, sutikau Anės meilę! Aš pažinau tik gyvenimo gėles: toji laimė negalėjo trukti amžinai. Ir vis dėlto, mano brangioji Anete, aš turiu daugiau drąsos, negu jos leista turėti nerūpestingam jaunuoliui, o ypač jaunuoliui, įpratusiam būti žavingiausios Paryžiaus moters myluojamam,

liūliuotam šeimos džiaugsmais, jaunuoliui, kuriam namuose viskas šypsodavosi, kurio norai tėvui būdavo įsakymas... O, mano tėvelis!.. Anete, jis mirė... Ir šit aš susimąsčiau dėl savo padėties, susimąsčiau ir dėl tavosios. Aš smarkiai pasenau per dvidešimt keturias valandas. Brangioji Ane, jei norėdama mane pasilaikyti Paryžiuje paaukotum visus savo prabangos malonumus, tualetus, ložę Operoje, net ir tada mes dar neapmokėtume mano lengvabūdiškam gyvenimui būtinų išlaidų; be to, aš negalėčiau priimti tokių aukų. Vadinas, šiandien mes išsiskiriame amžinai".

– Jis su ja išsiskiria! Švenčiausioji Mergele! Kokia laimė!..

Eženi pašoko iš džiaugsmo. Šarlis sujudėjo; ji sustingo iš siaubo; bet, laimė, jis nepabudo. Ji skaitė toliau:

„Kada aš grįšiu? Nežinau. Indijos klimatas greitai sendina europietį, ypač dirbantį europietį. Persikelkime dešimčia metų pirmyn. Po dešimties metų tavo duktė bus aštuoniolikmetė, ji bus tavo palydovė, tavo šnipė. Žmonės tau bus žiaurūs, tavo duktė galbūt visų žiauriausia. Juk esame matę tokių visuomenės pasmerkimų ir tokio mergaičių nedėkingumo pavyzdžių; mokėkime jais pasinaudoti. Saugok savo sielos gelmėse, kaip ir aš saugosiu, šių ketverių laimės metų atminimą ir jei gali, būk ištikima savo vargšui draugui. Bet to reikalauti aš nedrįsčiau, nes matai, mano brangioji Anete, turiu prisitaikyti prie savo padėties, buržua akimis žiūrėti į gyvenimą ir kuo tiksliausiai jį apskaičiuoti. Taigi turiu pagalvoti ir apie vedybas, nes jos tampa viena naujosios mano buities būtinybių, ir aš tau prisipažinsiu, kad sutikau čia, Somiūre, pas savo dėdę, pusseserę, kurios laikysena, veidas, protas ir širdis patiktų tau ir kuri, be viso to, man rodos, turi..."

– Jis turbūt labai pavargo, kad liovėsi jai rašęs, – tarė sau Eženi, matydama nutrauktą laišką šito sakinio viduryje.

Eženi jis atrodė pateisinamas! Argi ši nekalta mergaitė galėjo pastebėti to laiško šaltumą? Jaunoms, religingai išauklėtoms,

nepritYrusioms ir skaisčioms mergaitėms viskas tampa meile,kai tik jos įžengia į užburtas meilės sritis. Jos vaikšto ten, apsuptos dangiškos šviesos, kurią skleidžia jų siela ir kurios spinduliai krinta ant jų mylimojo; jos jį nuspalvina savo jausmo liepsnomis ir priskiria jam gražias savo mintis. Moters klaidos beveik visuomet kyla iš jos tikėjimo gėriu arba iš jos pasitikėjimo. Žodžiai „Mano brangioji Anete, mano mylimoji" Eženi skambėjo širdyje kaip gražiausia meilės kalba ir glamonėjo jos sielą, kaip vaikystėje vargonų kartojami dieviškieji *Venite, adoremus** garsai glamonėdavo jos klausą. Be to, ašaros, kurios dar tebevilgė Šarlio akis, rodė jo širdies kilnumą, kuris paprastai ir suvilioja jauną mergaitę. Ar ji galėjo žinoti, kad Šarlis taip mylėjo tėvą ir taip nuoširdžiai jo verkė ne tiek dėl savo širdies švelnumo, kiek dėl tėvo gerumo? Ponia ir ponas Gijomas Grandė nuolat tenkino sūnaus užgaidus, teikė jam visus turtingųjų malonumus, užtat jo širdy neatsirado tų bjaurių lūkesčių, kuriais daugiau ar mažiau nusikalsta dauguma Paryžiaus vaikų, kai jie, matydami paryžietiškus smagumus, įgyja tam tikrų troškimų, susikuria tam tikrų planų ir su širdgėla mato, kad tuos planus įvykdyti galės tik kai numirs tėvai. Taigi tėvo dosnumas sūnaus širdyje įdiegė tikrą vaikišką meilę be slepiamų minčių. Ir vis dėlto Šarlis buvo tikras Paryžiaus vaikas, kurį Paryžiaus papročiai ir Anetė įpratino viską apskaičiuoti; jis buvo jau senis su jaunuolio kauke. Šitaip baisiai jį auklėjo visuomenė, kuri per vieną vakarą mintimis ir žodžiais pridaro daugiau nusikaltimų, negu pasmerkia teismas, kuri sąmojingais žodžiais nužudo didžiausias idėjas, kur reikšmingas tėra tik tas, kas teisingai vertina daiktus, o teisingai vertinti ten reiškia nieku netikėti – nei jausmais,

* Ateikite, pagarbinsime (*lot.*) – Kalėdų giesmė.

nei žmonėmis, nei įvykiais, nes įvykiai ten kuriami netikri. Norint teisingai vertinti, reikia kiekvieną rytą pasverti draugo piniginę ir mokėti diplomatiškai laikytis virš viso to, kas vyksta; iš anksto būti nusistačiusiam niekuo nesižavėti – nei meno kūriniais, nei kilniais darbais, ir visuotiniu varikliu laikyti asmeninę naudą. Po tūkstančio beprotybių kilmingoji dama, gražuolė Anetė, versdavo Šarlį galvoti rimtai; ji kalbėdavo jam apie jo būsimąją padėtį, panerdama jo plaukuose savo iškvėpintą ranką; taršydama jam garbanas, mokydavo apskaičiuoti gyvenimą; ji ištižino jį ir padarė materialistą. Tai buvo dvigubas tvirkinimas, bet tvirkinimas elegantiškas, subtilus ir gero skonio.

– Jūs esate kvailiukas, Šarli, – sakydavo ji. – Man bus labai sunku išmokyti jus gyventi visuomenėje. Buvote labai nemeilus ponui de Liupo. Gerai žinau, kad tas žmogus nėra vertas pagarbos; bet palaukite, kol jis neteks galios, tada galėsite jį niekinti, kiek tik jums patiks. Ar žinot, ką mums sakydavo ponia Kampan? „Vaikeliai, kol žmogus valdžioje, garbinkite jį; jei kris – padėkite jį išgrūsti į šiukšlyną. Būdamas galingas, jis yra lyg dievas; nuverstas – smukęs žemiau už Maratą, gulintį nešvarumų duobėje, nes jis gyvas, o Maratas buvo miręs. Gyvenimas – kombinacijų grandinė, ir reikia jas stebėti, tyrinėti, kad visada galėtum išlaikyti gerą padėtį".

Šarlis buvo pernelyg virtęs mados žmogum, jo tėvai per daug rūpinosi jo laime, per daug jis buvo žmonių garbinamas, tad nebegalėjo turėti gilių jausmų. Aukso grūdas, motinos pasėtas jo širdyje, paryžietiško gyvenimo kalvėje virto siūleliu; jis nešiojosi jį paviršiuje, todėl ir sutrūnijo. Bet Šarliui šiuo metu buvo tik dvidešimt vieneri metai. Tame amžiuje gyvenimo gaivumą sunku atskirti nuo sielos tyrumo. Balsas, žvilgsnis, veidas, rodos, derinasi su jausmais. Net ir griežčiausias teisėjas, labiau-

siai netikįs advokatas, žiauriausias palūkininkas visad abejoja širdies senatve bei išskaičiavimų sugedimu, jei žmogaus akis dar tebevilgo skaidri drėgmė, o kaktoje dar nėra raukšlių. Šarlis dar neturėjo progos pritaikyti paryžietiškos moralės taisyklių ir iki šiol tebeatrodė žavus dėl nepatyrimo. Bet egoizmas jau buvo jam įdiegtas, nors jis nė pats to nežinojo. Jo širdyje jau glūdėjo paryžietiškos politinės ekonomijos daigai ir turėjo netrukus išsiskleisti, kai tik jis iš neveiklaus žiūrovo taps aktoriumi realaus gyvenimo dramoje. Beveik visos mergaitės susigundo saldžiais žavios išorės pažadais; bet jei Eženi ir būtų buvusi tokia protinga ir pastabi kaip kai kurios provincijos mergaitės, tai ar ji galėjo nepasitikėti pusbroliu, kai jo elgesys, žodžiai ir veiksmai dar derinosi su širdies troškimais? Lemtingas atsitiktinumas davė jai progą išvysti paskutinįsyk pasireiškiant tikrą jausmingumą, kurio dar kiek buvo jaunoje jo širdyje, ir išgirsti, taip sakant, paskutinius jo sąžinės atodūsius. Taigi ji padėjo šitą, kaip jai rodės, meilingą laišką ir su malonumu ėmė stebėti miegantį pusbrolį: gaivios gyvenimo iliuzijos jai rodėsi dar tebežaidžiančios šiame veide, ir pirmiausia ji pati sau prisiekė jį amžinai mylėti. Paskui metė žvilgsnį ir į kitą laišką ir jau daug nebesijaudino dėl savo nekuklumo; jei pradėjo jį skaityti, tai tik todėl, kad ieškojo naujų įrodymų toms kilnioms savybėms, kurias ji, panašiai kaip ir visos moterys, priskyrė savo išrinktajam.

„Mano brangusis Alfonsai, kai skaitysi šitą laišką, aš jau nebeturėsiu draugų; bet prisipažįstu tau, kad, abejodamas aukštosios visuomenės žmonėmis, įpratusiais švaistytis šituo žodžiu, niekad nesuabejojau tavo draugiškumu. Todėl pavedu tau sutvarkyti mano reikalus ir tavimi pasikliauju, nes manau, kad gerai realizuosi visa, kas man priklauso. Dabar turi žinoti mano būklę. Aš nebeturiu nieko ir noriu išvykti į Indiją. Ką tik parašiau visiems asmenims, kuriems atmenu

esąs skolingas, ir čia rasi pridėtą jų sąrašą, tokį tikslų, kokį galėjau sudaryti iš atminties. Mano bibliotekos, baldų, karietų, arklių ir kt., manau, pakaks mano skoloms apmokėti. Sau norėčiau pasilikti vien beverčius niekniekius, kurie man pravers kaip pirmosios prekės. Brangusis Alfonsai, jei kas darys kliūčių, aš tau iš čia nusiųsiu formalų pardavimo įgaliojimą. Atsiųsk visus mano ginklus. Britoną pasilik sau. Niekas nesutiktų mokėti tikrosios to nuostabaus gyvulio kainos, ir geriau aš jį padovanosiu tau lyg žiedą, kurį paprastai mirštantysis palieka savo testamento vykdytojui. „Fari, Breilmanas ir K°" padarė man labai ištaigingą kelionės karietą, bet jos dar nepristatė; gauk jų sutikimą, kad jie ją pasiliktų ir nereikalautų atlyginti nuostolius; jei nesutiktų, pasistenk išvengti viso, kas galėtų suteršti mano garbę šiuo metu. Esu skolingas šešis luidorus tam anglui, aš juos pralošiau jam, būtinai atiduok..."

– Mielas pusbrolis, – tarė Eženi, palikusi laišką ir su žibančia žvake smulkiais žingsniais bėgdama į savo kambarį.

Ten, maloniai ir nuoširdžiai susijaudinusi, atidarė savo seną ąžuolinę spintą, vieną dailiausių vadinamosios renesanso epochos dirbinių, ant kurio dar buvo matyti pusiau nusitrynusi garsi karališkoji salamandra. Paėmė iš stalčiaus storą raudono aksomo piniginę su auksiniais kutais, paveldėtą iš senelės, siuvinėtą jau pablukusiais aukso siūlais. Paskui labai didžiuodamasi pasvarstė ant rankos šitą piniginę ir su malonumu ėmė tikrinti užmirštą savo smulkių santaupų sumą. Pirmiausia atskyrė dvidešimt portugališkų auksinių – tai buvo dar nauji pinigai, nukalti valdant karaliui Jonui V 1725 metais, keičiant jie buvo vertinami po penkis lisabonus arba kiekvienas po šimtą šešiasdešimt aštuonis frankus šešiasdešimt keturis santimus – taip sakė jai tėvas, bet iš tikrųjų už juos esą galima gauti po šimtą aštuoniasdešimt frankų, nes tai retos monetos ir labai gražios – spin-

di kaip saulė. *Item**, penkios Genujos monetos po šimtą livrų, tai yra taip pat retos, kurių keičiamoji vertė aštuoniasdešimt septyni frankai, tačiau aukso mėgėjams – šimtas frankų. Juos ji buvo gavusi iš senojo pono la Berteljero. *Item*, trys ispaniškos Pilypo V monetos po dvi pistoles, nukaltos 1729 metais, kurias jai sudovanojo ponia Žantijė; dovanodama ji visuomet kartojo tą patį sakinį: „Šis brangus geltonukas, šis mažas auksinukas vertas devyniasdešimt aštuonių livrų! Saugok jį gerai, mano meilute, tai bus tavo lobio pažiba". *Item*, tai, ką jos tėvas labiausiai vertino (šių monetų auksas buvo dvidešimt trijų karatų su trupmena), – šimtas olandiškų dukatų, išleistų 1756 metais ir vertinamų beveik po trylika frankų. *Item* – didelė retenybė!.. – panašios į medalius ir šykštuolių labai branginamos trys rupijos su Svarstyklių ženklu ir penkios rupijos su Mergelės ženklu, visos gryno dvidešimt keturių karatų aukso, puikios Didžiojo Mogolo monetos, kurių kiekviena pagal svorį buvo verta trisdešimt septynių frankų keturiasdešimt santimų, tačiau žinovams, mėgstantiems čiupinėti auksą, – mažiausia penkiasdešimt frankų. *Item*, užvakar gautas keturiasdešimties frankų napoleonas, kurį nerūpestingai buvo įmetusi į savo raudonąją piniginę.

Šį lobį sudarė naujos nevartotos monetos, tikri meno dirbiniai, ir tėvas Grandė kartais pasiteiraudavo apie jas, panorėjęs peržiūrėti ir smulkiai išdėstyti dukrai vertingąsias jų savybes, būtent: graižo gražumą, paviršiaus žėrėjimą, dailumą raidžių, kurių bėglios linijos dar nebuvo subraižytos. Bet ji negalvojo nei apie šias retenybes, nei apie tėvo maniją, nei apie pavojų, kuris jai grėstų, jei netektų lobio, tokio brangaus jos tėvui; ne, ji galvojo apie savo pusbrolį ir pagaliau, keliskart perskaičiavusi

* Taip pat (*lot.*).

ir keliskart suklydusi, ji susigaudė turinti apie penkis tūkstančius aštuonis šimtus frankų realiomis vertybėmis, kurias susitarus galima parduoti maždaug už du tūkstančius ekiu. Matydama tokį turtą, ji ėmė ploti rankomis it vaikas, kuris savo džiaugsmo perteklių turi išreikšti naiviais judesiais. Taigi abu – ir tėvas, ir duktė – suskaičiavo savuosius turtus: jis norėdamas savo auksą parduoti; Eženi norėdama įmesti savąjį į meilės okeaną. Ji supylė monetas į seną piniginę, pasiėmė ją ir nedvejodama vėl užlipo į viršų. Pusbrolio neturtas, nors kol kas dar niekam nežinomas, pastūmėjo ją nepaisyti nei nakties, nei gero elgesio taisyklių; be to, ją stiprino gryna sąžinė, jos pasiaukojimas, jos laimė.

Kai ji pasirodė tarpdury, viena ranka laikydama žvakę, antra – piniginę, Šarlis pabudo, pamatė pusseserę ir net išsižiojo iš nustebimo. Eženi priėjo arčiau, pastatė žvakidę ant stalo ir tarė sujaudintu balsu:

– Pusbroli, turiu jus atsiprašyti, sunkiai jums nusikaltau, bet Dievas atleis man šią nuodėmę, jei jūs jos nepaisysit.

– O kas yra? – paklausė Šarlis, trindamasis akis.

– Aš perskaičiau abu šiuos laiškus.

Šarlis paraudo.

– Kaip tai atsitiko? – kalbėjo toliau ji. – Ko buvau atėjusi į jūsų kambarį? Iš tikrųjų dabar nė pati nebežinau. Bet aš nelabai linkusi gailėtis, kad perskaičiau šiuos laiškus, nes iš jų pažinau jūsų širdį, jūsų sielą ir...

– Ir ką? – paklausė Šarlis.

– Jūsų sumanymus, ir kad jums būtinai reikia pinigų...

– Brangioji pussesere...

– Cit, cit! Ne taip garsiai, nepažadinkime ko nors. Štai, – tarė ji, atidarydama piniginę, – vargšės mergaitės santaupos, jai nie-

ko nereikia. Šarli, priimkite jas. Šį rytą dar nesupratau, kas yra pinigai; jūs mane to išmokėte: tai tik priemonė, daugiau niekas. Pusbrolis yra beveik brolis; jūs galite visai paprastai pasiskolinti pinigų iš savo sesers.

Eženi, ir moteris, ir sykiu jauna mergaitė, nebuvo numačiusi, kad jis nepriimtų, o jos pusbrolis tylėjo.

– Tai jūs nepriimate? – paklausė Eženi, ir gūdžioje tyloje tebuvo girdėti jos širdies plakimas.

Pusbrolio dvejojimas ją žemino; bet jo sunki būklė dar gyviau sušvito jos vaizduotėje, ir ji atsiklaupė.

– Aš tol neatsikelsiu, kol nepriimsite šito aukso! – tarė ji. – Pusbroli, maldauju, atsakykite!.. kad žinočiau, ar jūs mane gerbiate, ar jūs taurus, ar...

Išgirdęs tokio kilnaus nusiminimo šauksmą, Šarlis ašaromis suvilgė pusseserės rankas, kurias buvo pagriebęs, norėdamas jai sukliudyti atsiklaupti. Pajutusi tas karštas ašaras, Eženi šoko prie piniginės ir išpylė auksą jam ant stalo.

– Vadinas, taip, tiesa? – pasakė verkdama iš džiaugsmo. – Nieko nebijokite, pusbroli, jūs būsite turtingas. Šis auksas atneš jums laimę; kada nors man grąžinsite; be to, mes sudarysime bendrovę, žodžiu, aš priimsiu visas sąlygas, kokias tik man iškelsite. Bet neturėtumėte teikti šiai dovanai tiek svarbos.

Šarlis pagaliau įstengė išreikšti savo jausmus.

– Taip, Eženi, būčiau tikrai menkadvasis, jei atsisakyčiau. Tačiau dovana už dovaną, pasitikėjimas už pasitikėjimą.

– Ką jūs norite pasakyti? – paklausė ji išsigandusi.

– Klausykite, brangioji pussesere, ten turiu...

Jis nutilo rodydamas ant komodos esančią keturkampę dėžutę odiniame futliare.

– Ten, matote, yra įdėtas daiktas, man toks pat brangus kaip gyvybė. Toji dėžutė – mano motinos dovana. Šįryt pagalvojau,

kad jeigu ji galėtų atsikelti iš kapų, pati parduotų tą auksą, kurį jos meilė taip dosniai įdėjo į šitą reikmeninę; bet pačiam tai padaryti man atrodė šventvagystė.

Išgirdusi tuos žodžius, Eženi stipriai suspaudė pusbrolio ranką.

– Ne, – kalbėjo jis toliau, truputį patylėjęs, kai jie vienas į kitą pažvelgė pilnomis ašarų akimis, – ne, aš nenoriu nei jos sunaikinti, nei ja rizikuoti kelionėse. Brangioji Eženi, jūs saugosite ją. Niekad joks draugas nebuvo patikėjęs draugui šventesnio daikto. Spręskite pati.

Jis nuėjo dėžutės, išėmė ją iš futliaro, atidarė ir su liūdesiu parodė sužavėtai pusseserei reikmeninę, išdirbio dailumu dar vertingesnę negu aukso svoriu.

– Kuo jūs grožitės, yra mažas daiktas, – pasakė jis, paspausdamas spyruoklę, atidarančią dvigubą dugną. – Štai ką aš vertinu brangiau už visą pasaulį.

Jis ištraukė du portretus, du ponios de Mirbel šedevrus, gausiai apsagstytus perlais.

– O, kokia gražuolė! Ar tai toji dama, kuriai jūs ra...

– Ne, – atsakė jis šypsodamasis. – Ši moteris mano motina, o štai mano tėvas – čia jūsų teta ir dėdė. Eženi, turėčiau ant kelių maldauti jus išsaugoti man šią brangenybę. Jei žūčiau ir pražudyčiau jūsų mažytį turtą, šis auksas atlygintų nuostolius; ir tik jums vienai galiu palikti šiuos du portretus; jūs esate verta juos saugoti; bet sunaikinkite juos, jeigu jie turėtų patekti į kitas rankas...

Eženi tylėjo.

– Vadinas, taip, sutarta? – pridūrė jis meiliai.

Išgirdusi pusbrolio žodžius, ji pirmą kartą pažvelgė į jį mylinčios moters žvilgsniu, beveik tokiu pat koketišku kaip ir giliu. Jis paėmė jos ranką ir pabučiavo.

– Skaistybės angele! Pinigai mums niekad neturės jokios reikšmės, tiesa? Jausmas, suteikiąs jiems šiokią tokią vertę, bus nuo šiol viskas.

– Jūs panašus į motiną. Ar jos balsas buvo toks pat švelnus kaip jūsų?

– O, daug švelnesnis...

– Taip, jums, – tarė ji, nuleisdama akis. – Na, Šarli, eikite miegoti, aš taip noriu, jūs pavargęs. Iki rytojaus.

Ji švelniai ištraukė savo ranką iš pusbrolio saujos; jis ją palydėjo, jai pašviesdamas. Kai jie jau buvo tarpduryje, jis tarė:

– Ak, kodėl aš netekau turto!

– O! Mano tėvelis turtingas, aš manau, – atsakė ji.

– Vargše vaikeli, – kalbėjo toliau Šarlis, viena koja įžengdamas į jos kambarį ir nugara atsiremdamas į sieną, – jei taip būtų, tai jis nebūtų leidęs mano tėvui mirti, nelaikytų jūsų tokiame skurde, žodžiu, gyventų kitaip.

– Bet jis turi Fruafoną.

– O ko vertas Fruafonas?

– Nežinau; jis turi dar Nuajė.

– Kokią nors prastą fermą!

– Jis turi vynuogynų ir pievų...

– Niekai! – tarė Šarlis su panieka. – Jei jūsų tėvas turėtų nors dvidešimt keturis tūkstančius livrų pajamų, argi jūs gyventumėte šitame šaltame ir plikame kambaryje? – pridūrė įžengdamas ir kaire koja. – Tai ten bus mano brangenybė, – tarė rodydamas senąją spintą, kad Eženi nesuprastų jo minčių.

– Grįžkite miegoti, – tarė ji, neleisdama jam įeiti į nesutvarkytą kambarį.

Šarlis pasitraukė, ir abu šypsena palinkėjo viens antram labos nakties.

Abu užmigo svajodami apie tą patį, ir nuo to laiko Šarlis savo gedulą ėmė puošti rožėmis.

Rytojaus rytą ponia Grandė pamatė dukterį, prieš pusryčius vaikštinėjančią su Šarliu. Jaunuolis dar buvo liūdnas, kaip ir turėjo būti nelaimingas žmogus, kuris, taip sakant, pasiekė savo sielvarto gelmę ir matuodamas bedugnę, kurion yra įkritęs, pajuto visą būsimojo gyvenimo naštą.

– Tėvelis grįš tik pietų, – tarė Eženi, pamačiusi nerimą motinos veide.

Iš dukters veido, judesių, ypatingo balso švelnumo lengva buvo pastebėti, kad jos ir pusbrolio mintys yra visiškai sutapusios. Jų sielos stipriai susijungė gal net anksčiau, negu jie spėjo patirti juos siejančių jausmų galią. Šarlis pasiliko salėje, ir jo liūdesys ten buvo tinkamai pagerbtas. Visoms trims moterims pakako darbo. Buvo daug visokių Grandė reikalų. Tad ėjo ir ėjo žmonės: stogdengys, vandentieko meistras, mūrininkas, grioviakasiai, dailidė, fermeriai, vieni – susitarti dėl remonto, kiti – sumokėti nuomos ar gauti pinigų. Ponia Grandė ir Eženi turėjo bėgioti šen ir ten ir atsakinėti į nepabaigiamas darbininkų ir valstiečių kalbas. Nanona virtuvėje krovė į dėžes atneštus produktus. Ji visados laukdavo šeimininko nurodymų, ką palikti namie ir ką parduoti turguje. Žmogynas, kaip ir daugelis provincijos bajorų, buvo pratęs gerti savo prastąjį vyną ir valgyti sugedusius vaisius. Apie penktą valandą popiet Grandė grįžo iš Anžero, paėmęs už savo auksą keturiolika tūkstančių frankų pinigais ir prisikimšęs portfelį karalystės iždo bonų gauti procentams iki tos dienos, kol sulauks rentos popierių. Kornuajė jis paliko Anžere, kad pašertų suplukusius arklius ir, davęs jiems gerai pailsėti, pamažu grįžtų namo.

– Parvažiavau iš Anžero, žmonele, – tarė jis. – Esu alkanas.

Nanona šūktelėjo jam iš virtuvės:

– Argi nuo vakar dienos nieko nevalgėt?

– Nieko, – atsakė žmogynas.

Nanona atnešė sriubos. De Grasenas atėjo gauti iš savo kliento instrukcijų, kai šeima jau sėdėjo prie stalo. Tėvas net nepažvelgė į brolėną.

– Valgykite, Grandė, – tarė bankininkas. – Pasikalbėsime ir taip. Ar žinote, kokia aukso kaina Anžere? Ten yra iš Nanto atvykusių aukso supirkinėtojų. Ketinu siųsti.

– Nebesiųskite, – atsakė žmogynas, – ten jau jo pakankamai. Mes per geri draugai, kad leisčiau jums veltui gaišti laiką.

– Bet juk auksas ten kainuoja trylika frankų penkiasdešimt santimų.

– Geriau sakykite – kainavo.

– Iš kurgi, po velnių, jo ten priplaukė?

– Šiąnakt buvau nuvažiavęs į Anžerą, – atsakė jam Grandė, nuleidęs balsą.

Bankininkas net krūptelėjo iš nuostabos. Paskui de Grasenas ir Grandė ėmė kalbėtis pašnibždomis, kartkarčiais pažvelgdami į Šarlį. Be abejo, tuo metu, kai buvęs kubilius paprašė bankininką nupirkti jam lakštų už šimtą tūkstančių livrų, de Grasenas vėl neištvėrė nesujudėjęs iš nuostabos.

– Pone Grandė, – kreipėsi jis į Šarlį, – aš važiuoju į Paryžių, ir, jei turėtumėte man ką pavesti...

– Nieko, pone, dėkoju, – atsakė Šarlis.

– Padėkokite nuoširdžiau, brolėne. Ponas vyksta sutvarkyti Gijomo Grandė įmonės reikalų.

– Argi dar būtų bent kiek vilties? – paklausė Šarlis.

– Na, ar jūs ne mano brolėnas? – sušuko kubilius su gerai vaidinamu išdidumu. – Jūsų garbė yra mūsų garbė. Argi jūs ne Grandė?

Šarlis pašoko, apkabino tėtušį Grandė, pabučiavo jį, išblyško ir išėjo. Eženi gėrėdamasi žiūrėjo į tėvą.

– Na, sudie, mano gerasis de Grasenai; aš nuolankus jūsų tarnas, o jūs tiems ponams gerai apsukite galvas!

Abu diplomatai pasispaudė rankas; buvęs kubilius palydėjo bankininką iki durų; paskui jas uždaręs grįžo ir smukdamas į krėslą tarė Nanonai:

– Duok man serbentinės!

Bet jis buvo per daug susijaudinęs ir negalėjo nustygti vietoje; atsistojo, pasižiūrėjo į pono de la Berteljero portretą ir ėmė dainuoti, savotiškai judėdamas; Nanona tai vadindavo šokio žingsniais:

Prancūzų gvardijoj turėjau
Aš gerąjį tėvelį...

Nanona, ponia Grandė ir Eženi tylėdamos pasižiūrėjo viena į kitą. Vynininko džiaugsmas, pasiekęs viršūnę, visad jas gąsdindavo. Greit baigė vakaroti. Pirmiausia, tėtušis Grandė norėjo anksti gulti, o kai jis guldavo, visi namai turėdavo miegoti: taip visa Lenkija turėdavo būti girta, kai karalius Augustas įsigerdavo. Be to, Nanona, Šarlis ir Eženi buvo ne mažiau nuvargę už šeimininką. O ponia Grandė miegodavo, valgydavo, gerdavo, vaikščiodavo taip, kaip norėdavo jos vyras. Bet vis dėlto per dvi valandas, skirtas virškinimui, kubilius, nusiteikęs išdaigauti kaip dar niekad, pasakė daug saviškų sentencijų, kurių ir vienos užteks jo sąmojui pavaizduoti.

Nurijęs savo serbentinę, jis pažvelgė į stikliuką:

– Dar nė lūpų nepridėjai, o taurelė jau tuščia! Tokia mūsų istorija. Negalima tuo pat metu būti ir nebūti. Pinigėliai negali riedėti ir likti jūsų piniginėje, kitaip gyvenimas būtų per daug gražus.

Jis buvo linksmas ir malonus. Kai Nanona atsinešė savo ratelį, jis jai tarė:

– Juk tu nuvargusi; mesk savo kanapes.

– O kam gi! Man bus nuobodu, – atsakė tarnaitė.

– Vargšė Nanona! Nori serbentinės?

– O, nuo serbentinės neatsisakau; ponia ją pagamina geriau nei vaistininkai. Ta, kur jie parduoda, kvepia vaistais.

– Jie prideda per daug cukraus, tas nustelbia kvapą, – tarė žmogynas.

Kitą dieną, kai šeima aštuntą valandą susirinko pusryčių, įvyko tikrai graži, natūrali tarpusavio sugyvenimo scena. Nelaimė staiga suartino ponią Grandė, Eženi ir Šarlį; net ir Nanona buvo su jais išvien, pati to nežinodama. Jie keturiese sudarė vieną šeimą. O senasis vynininkas, patenkinęs savo gobšumą ir būdamas tikras, jog greitai galės tą dabitą išsiųsti, nieko jam daugiau nedavęs, kaip tik nusipirkti bilietui iki Nanto, pasidarė beveik abejingas dėl jo buvimo namuose. Jis leido abiem vaikams – taip jis vadino Šarlį ir Eženi – elgtis, kaip jiems patinka, prižiūrint poniai Grandė, kuria jis moralės ir religijos dalykuose visiškai pasitikėjo. Jam pačiam rūpėjo planuoti pievas ir pakelės griovius, sodinti tuopas prie Luaros, rūpėjo žiemos darbai Fruafone ir sklypuose. Eženi prasidėjo meilės pavasaris. Nuo tos nakties, kai ji atidavė savo lobį pusbroliui, ir jos širdis nusekė paskui lobį. Būdami tos pačios paslapties bendrininkai, jie pasikeisdavo tik jiems vieniems suprantamais žvilgsniais, kurie jų jausmus pagilindavo, suartindavo ir juos abu, taip sakant, perkeldavo už kasdienybės ribų. Argi giminystė nepateisina tam tikro balso švelnumo ir žvilgsnių meilumo? Ir Eženi mielai ramindavo pusbrolio kančias vaikiškais gimstančios meilės džiaugsmais. Argi prasidedanti meilė ir prasidedąs gyvenimas

nėra žaviai panašūs? Ar kūdikis nėra migdomas švelniomis dainomis ir meiliais žvilgsniais? Ar jam nesekama stebuklinių pasakų, kurios paauksina jo ateitį? Ar viltis tolydžio neišskleidžia prieš jį savo spinduliuojančių sparnų? Ar jis nelieja pakaitomis džiaugsmo ir skausmo ašarų? Ar nesiginčija dėl niekų, dėl akmenėlių, iš kurių bando pasistatyti judančius rūmus, dėl gėlių, kurias užmiršta, kai tik jas nuskina? Ar jis nesiveržia sugauti laiką ir neskuba į gyvenimą? Pamilę mes antrąsyk išaugame. Eženi ir Šarliui vaikystė ir meilė buvo tapatybė: tai buvo pirmoji aistra su visais savo vaikiškumais, juo mielesnė jų širdžiai, nes jiedu buvo apgaubti liūdesio. Savo gimimo metu blaškydamasi gedulo šyduose, toji meilė dar puikiau derinosi su provinciniu šitų apgriuvusių namų paprastumu. Pasikeisdamas keliais žodžiais su pussesere šitame nebyliame kieme prie šulinio, būdamas šitame sodelyje, kur jiedu sėdėdavo iki saulėlydžio ant apkerpėjusio suolelio ir sakydavo vienas antram reikšmingus niekus, susitelkęs ramybėje, kuri tarp namų ir sutvirtinimų viešpatavo lyg po bažnyčios arkadomis, Šarlis suprato meilės šventumą, nes jo kilmingoji dama, jo mieloji Anetė, buvo jį supažindinusi tik su audringais meilės jausmais. Šiuo metu jis dėl skaisčios ir tikros meilės atsisakė paryžietiškos aistros – koketiškos, tuščios ir žibančios. Pamėgo šiuos namus, kurių papročiai jau nebeatrodė jam tokie juokingi. Jis nusileisdavo rytais žemyn pasikalbėti valandėlę su Eženi, kol Grandė ateis maisto duoti, o kai žmogyno žingsniai pasigirsdavo laiptuose, slėpdavosi sode. Šie rytiniai pasimatymai net Eženi motinai buvo paslaptis, o Nanona dėdavosi jų nematanti; jie buvo šiek tiek neteisėti ir teikdavo šiai nekalčiausiai pasaulyje meilei draudžiamų malonumų atspalvio. Vėliau, kai po pusryčių tėtušis Grandė išvykdavo žiūrėti savo žemių ir jose vykdomų darbų, Šarlis

pasilikdavo su motina ir dukra ir išgyvendavo iki tol nepatirtą malonumą, kad galėdavo ištiesęs rankas palaikyti nuvejamą siūlų sruogą, matyti jas dirbančias, girdėti jų šnekučiavimą. Jį labai jaudino to beveik vienuoliško gyvenimo paprastumas, atskleidęs jam šių pasaulio nepažįstančių sielų grožį. Anksčiau jis manė, kad Prancūzijoje tokių papročių negali būti, kad jie galimi tik Vokietijoje, ir tai nebent pasakose ir Ogiusto Lafonteno romanuose. Netrukus Eženi jam tapo Gėtės Margaritos idealu, tik be anos nuodėmės. Pagaliau diena po dienos jo žvilgsniai ir žodžiai vis labiau žavėjo vargšę mergaitę, ir ji gėrėdamasi davėsi meilės srovės nešama; Eženi griebėsi savo laimės, kaip plaukikas griebiasi gluosnio šakos, norėdamas išlipti iš upės ir pailsėti ant kranto. Argi artėjančio išsiskyrimo širdgėla jau neapgaubdavo liūdesiu džiaugsmingiausių, greitai skrendančių dienų valandų? Kasdien koks nors mažas įvykis jiems primindavo, jog reiks greitai skirtis. De Grasenui išvažiavus, po trijų dienų Grandė iškilmingai, kaip ir visi provincijos žmonės tokiais atvejais, nusivedė Šarlį į pirmosios instancijos teismą pasirašyti akto, kad atsisako tėvo palikimo. Baisus išsižadėjimas! Savotiškas atsimetimas nuo namų. Paskui Šarlis nuėjo pas notarą Kriušo surašyti dviejų įgaliojimų: vieno – de Grasenui, antro – draugui, kuriam buvo pavedęs parduoti savo daiktus. Vėliau teko atlikti formalumus užsienio pasui gauti. Pagaliau, kai buvo gauti paprasti gedulo drabužiai, kuriuos Šarlis užsakė Paryžiuje, jis pakvietė vieną Somiūro siuvėją ir pardavė jam savo atliekamus drabužius. Tai ypač patiko tėtušiui Grandė.

– O, štai dabar esi panašus į žmogų, kuris ruošiasi sėsti į laivą ir nori praturtėti! – pasakė Grandė, pamatęs Šarlį, apsivilkusį storos juodos gelumbės švarku. – Gerai, labai gerai!

– Prašau tikėti, pone, – atsakė jam Šarlis, – aš sugebėsiu prisitaikyti prie savo būklės.

– O kas čia? – paklausė žmogynas, žibančiomis akimis žiūrėdamas į saują aukso, kurį jam parodė Šarlis.

– Pone, aš surinkau savo segtukus, žiedus, visus man nebereikalingus papuošalus, kurie galėtų šiek tiek būti vertingi; tačiau, nieko nepažindamas Somiūre, norėjau šįryt jus paprašyti...

– Iš jūsų tai nupirkti? – pertraukė žmogynas.

– Ne, dėde, nurodyti man garbingą žmogų, kuris...

– Duokite man visa tai, brolėne. Nuėjęs į viršų, aš viską įvertinsiu ir grįžęs santimo tikslumu jums pasakysiu, kiek daiktai verti. Papuošalų auksas... – tarė jis, apžiūrinėdamas ilgą grandinėlę, – nuo aštuoniolikos iki devyniolikos karatų.

Žmogynas atkišo savo plačią ranką ir nusinešė aukso krūvą.

– Pussesere, – kreipėsi Šarlis, – leiskite pasiūlyti jums šią porą segtukų, kuriais galėsite susegti juostutes ant rankų. Taip dabar padaroma labai madinga apyrankė.

– Priimu nesvyruodama, pusbroli, – pasakė ji ir pažvelgė į jį reikšmingu žvilgsniu.

– O štai, teta, mano motinos antpirštis: aš jį rūpestingai saugojau kelionės reikmeninėje, – tarė Šarlis, įteikdamas poniai Grandė gražų auksinį antpirštį, kurio ji troško jau dešimtį metų.

– Trūksta žodžių mano dėkingumui išreikšti, brolėne, – tarė senoji motina, ir jos akyse sužibo ašaros. – Rytą ir vakarą prie savo maldų aš pridėsiu pačią karščiausiąją už jus – maldą už keliaujančiuosius. Jei numirčiau, Eženi išsaugos jums šitą brangenybę.

– Visų tų daiktų vertė – devyni šimtai aštuoniasdešimt devyni frankai septyniasdešimt penki santimai, brolėne, – pareiškė Grandė, atidarydamas duris. – Kad jums nereiktų vargti dėl pardavimo, aš atskaitysiu šią sumą... livromis.

Žodis *livromis* Luaros pakrantėse reiškia, kad šešių livrų ekiu reikia laikyti šešiais frankais, be atskaitymų.

– Aš nedrįsau jums to pasiūlyti, – atsakė Šarlis, – bet man būtų bjauru pardavinėti savo papuošalus mieste, kuriame jūs gyvenate. Savo nešvarius baltinius reikia skalbti namie, sakydavo Napoleonas. Aš jums labai dėkingas už paslaugą.

Grandė pasikrapštė ausį, ir valandėlę visi tylėjo.

– Brangusis dėde, – vėl pradėjo Šarlis, žiūrėdamas į jį su nerimu, tarsi bijodamas įžeisti jo jautrumą, – pusseserė ir teta mielai sutiko priimti iš manęs kai ką atminimui: teikitės ir jūs priimti šiuos rankogalių segtukus, nes man jų nebereikia: jie primins jums vargšą vaikiną, kuris, būdamas toli nuo jūsų, tikriausiai galvos apie tuos, kurie nuo dabar bus jo šeima.

– Berniuk mano, berniuk, nereikia taip savęs skriausti... Ką gi tu turi, žmonele? – kreipėsi jis godžiai į ją. – A, auksinis antpirštis! O tu, dukrele? Žiūrėk, deimanto sagutės! Gerai, aš priimu tavo segtukus, vaikeli, – kalbėjo jis, spausdamas Šarliui ranką. – Bet... tu man leisi... apmokėti... tavo... taip, tavo kelionę į Indiją. Taip, aš noriu apmokėti tau kelią. Be to, matai, vaikeli, įvertindamas tavo papuošalus, aš skaičiavau tik aukso svorį, o gal bus galima gauti ką nors ir už darbą. Taigi nutarta. Aš tau duosiu pusantro tūkstančio frankų... livromis; man paskolins Kriušo, nes aš nė skatiko neturiu; nebent Perotė sumokėtų man pavėluotą nuomos mokestį. Taip, taip, aš tuojau pas jį nueisiu.

Jis pasiėmė skrybėlę, užsimovė pirštines ir išėjo.

– Vadinas, išvažiuosite, – tarė Eženi, pažvelgdama į Šarlį liūdesio ir pasigėrėjimo kupinu žvilgsniu.

– Reikia, – atsakė jis, nuleisdamas galvą.

Jau keletą dienų Šarlio elgesys, judesiai, žodžiai atrodė kaip didžiai liūdinčio žmogaus, kuris, slegiamas milžiniškų pareigų, iš savo nelaimės vis dėlto semiasi naujos drąsos. Jis nebedūsavo, jis tapo vyru. Ir niekad Eženi geriau neįspėjo savo pusbrolio charakterio, kaip pamačiusi jį lipantį žemyn su storos juo-

dos gelumbės drabužiais, kurie labai tiko prie jo pablyškusio veido ir visos niūrios laikysenos. Tą dieną abi moterys apsivilko gedulinias drabužiais ir kartu su Šarliu dalyvavo gedulinėse Mišiose, kurios buvo atlaikytos parapijos bažnyčioje už velionio Gijomo Grandė vėlę.

Valgant antruosius pusryčius, Šarlis gavo laiškų iš Paryžiaus ir juos perskaitė.

– Na ką, pusbroli, ar jūs patenkintas savo reikalais? – tyliai paklausė Eženi.

– Niekad šitaip neklausinėk, dukrele, – pareiškė Grandė. – Kuriems galams! Juk aš tau nepasakoju apie savuosius, tai ko gi tu kiši nosį į pusbrolio reikalus? Duok jam ramybę.

– O, aš neturiu jokių paslapčių! – atsakė Šarlis.

– Ta ta ta ta! Suprasi kada nors, brolėne, kad prekyboje reikia laikyti liežuvį už dantų.

Kai abu įsimylėjėliai buvo sode vieni, Šarlis, traukdamas Eženi prie seno suolelio po riešutmedžiu, kur jiedu susėdo, tarė jai:

– Aš nenusivyliau Alfonsu, jis pasielgė nuostabiai. Sutvarkė mano reikalus išmintingai ir sąžiningai. Paryžiuje niekam nebesu skolingas, visi mano baldai parduoti už gerą kainą, ir jis man praneša, kad, vieno tolimųjų kelionių kapitono patariamas, už likusius tris tūkstančius frankų nupirkęs įvairių europietiškų prašmatnybių, už kurias Indijoje esą puikiai uždirbama. Mano krovinius jis išsiuntė į Nantą, kur kraunamas laivas plaukti į Javą. Po penkių dienų, Eženi, mums reikės atsisveikinti, galbūt amžinai, o gal tik ilgam laikui. Mano prekės ir dešimt tūkstančių frankų, kuriuos man siunčia du draugai, yra tik kukli pradžia. Negaliu tikėtis grįžti anksčiau kaip po daugelio metų. Brangioji mano pussesere, nesiekite savo gyvenimo su manuoju. Aš galiu žūti, jums gali pasitaikyti turtingas jaunikis...

– Ar mylite mane? – paklausė ji.

– O, taip! Labai! – atsakė jis su tokia stipria priegaide, kuri bylojo apie tokį pat stiprų jausmą.

– Aš lauksiu, Šarli. Dievuliau! Tėvelis stovi prie lango, – tarė ji, atstumdama Šarlį, kuris palinko jos apkabinti.

Ji pabėgo po arka, Šarlis paskui ją; jį pamačiusi, Eženi pasitraukė prie laiptų ir atidarė dureles. Paskui, nė nežinodama kur einanti, atsidūrė šalia Nanonos podėlio, tamsiausiame priemenės kampe. Čia ją atlydėjęs Šarlis paėmė už rankos, priglaudė prie krūtinės, apglėbė liemenį ir švelniai prispaudė ją prie savęs. Eženi nesipriešino; čia ji gavo ir pati grąžino tyriausią, meiliausią ir visų nuoširdžiausią bučinį.

– Brangioji Eženi, pusbrolis – geriau negu brolis, jis gali tave vesti, – tarė jai Šarlis.

– Taip ir tebūnie! – sušuko Nanona, atidarydama savo podėlio duris.

Nusigandę įsimylėjėliai spruko į salę, kur Eženi paėmė rankdarbį, o Šarlis pradėjo skaityti Marijos litaniją iš ponios Grandė maldaknygės.

– Na mat, – tarė Nanona, – mes visi meldžiamės.

Kai Šarlis pasisakė išvykstąs, Grandė ėmė smarkiai triūsti, kad žmonės pamanytų, jog labai rūpinasi brolėnu. Jis rodėsi dosnus visur, kur nieko nekainavo, pasisiūlė surasti pakuotoją, paskui pasakė, kad tas žmogus per brangiai prašąs už dėžes. Tad jis užsimanė būtinai pats padirbti dėžes ir sunaudojo joms senas lentas. Keldavosi anksti ir tvarkydavo, taikydavo, lygindavo, kaldavo lenteles, stengdamasis padaryti puikias dėžes, į kurias vėliau sukrovė visus Šarlio daiktus; pasisiūlė dėžes išsiųsti Luaros laivu, apdrausti ir laiku pristatyti į Nantą.

Po pasibučiavimo priemenėje Eženi valandos bėgo baisiai greit. Kartais ji norėdavo išvykti drauge su pusbroliu. Kas yra

pažinęs prieraišiausią aistrą, kurios amžių trumpina kasdien laikas, mirtina liga, vienos ar kitos žmogaus gyvenimo negandos, tas supras Eženi kančias. Ji dažnai verkdavo vaikščiodama po sodelį, kuris jai dabar buvo toks ankštas kaip ir kiemas, namai, miestas: ji iš anksto skrido į plačiąsias jūrų erdves. Pagaliau atėjo kelionės išvakarės. Rytą, kai nebuvo nei Grandė, nei Nanonos, brangioji dėžutė su abiem portretais buvo iškilmingai įdėta į vienintelį užrakinamą spintos stalčių, kuriame gulėjo dabar jau tuščia piniginė. Ši brangenybė nebuvo padėta be daugybės bučinių ir ašarų. Eženi, paslėpusi raktą ant savo krūtinės, neišdrįso neleisti Šarliui pabučiuoti į tą vietą, kur dabar buvo raktas:

– Jis čia pasiliks, mano drauge.

– Ir manoji širdis visados bus čia.

– Ak Šarli, taip negerai, – tarė ji, lyg ir bardamasi.

– Argi mes nevedę? – atsakė jis. – Tu man davei žodį, aš tau duodu manąjį.

– Tavo amžinai! – suskambėjo iš abiejų lūpų.

Šioje žemėje niekad nebuvo tyresnio pažado. Eženi skaistumas akimirksniu pašventė ir Šarlio meilę. Kitą rytą pusryčiai buvo liūdni. Net ir Nanonai, kuri laisvai galėjo reikšti savo jausmus, akyse spindėjo ašaros, nors Šarlis jai buvo padovanojęs auksu siuvinėtą chalatą ir kryželį, nešiojamą ant kaklo.

– Vargšas meilutis ponas išplaukia į jūrą... Tesaugo jį Dievas!

Pusę vienuoliktos visa šeima išlydėjo Šarlį į Nanto diližaną. Nanona paleido šunį, užrakino vartus ir paėmė nešti Šarlio miegamąjį maišą. Visi senosios gatvės prekybininkai stovėjo savo krautuvių tarpduriuose, norėdami pamatyti šią palydą, prie kurios aikštėje prisidėjo notaras Kriušo.

– Nepradėk verkti, Eženi, – pasakė jai motina.

– Na, brolėne, – tarė Grandė, prie viešbučio vartų bučiuodamas Šarlį į abu skruostus, – išvažiuokite beturtis, parvažiuokite

turtingas; jūs rasite savo tėvo garbę nepaliestą. Už tai atsakau aš, Grandė, o tada jau tik nuo jūsų priklausys, ar...

– Ak dėde, jūs sušvelninate mano išvykimo kartybę. Argi tai ne gražiausia dovana, kurią galėjote man įteikti?

Nesuprasdamas senojo kubiliaus žodžių ir jį pertraukdamas, Šarlis išliejo ant įraudusio dėdės veido dėkingumo ašaras, tuo tarpu Eženi iš visų jėgų spaudė pusbrolio ir tėvo rankas. Tik vienas notaras šypsojosi stebėdamasis Grandė gudrumu, nes tik jis vienas gerai suprato žmogyną. Keturi somiūriečiai, apsupti keliolikos žmonių, išbuvo šalia diližano iki pat jo išvažiavimo; paskui, kai jis išnyko už tilto ir jau dardėjo tolumoje, vynininkas tarė:

– Laimingos kelionės!

Laimė, tik vienas notaras Kriušo galėjo išgirsti šitą šūktelėjimą. Eženi su motina buvo nuėjusios į tą krantinės vietą, iš kur dar galėjo matyti diližaną, ir mojavo baltomis nosinėmis. O Šarlis atsakė joms, išskleisdamas savąją.

– Mama, aš norėčiau bent vieną akimirką turėti Dievo galybę, – pasakė Eženi, nebematydama Šarlio nosinaitės.

Kad nenutrūktų Grandė šeimos įvykių eiga, reikia iš anksto pažvelgti į tas operacijas, kurias, tarpininkaujant de Grasenui, Grandė atliko Paryžiuje. Praslinkus mėnesiui po bankininko išvažiavimo, Grandė savo rankose turėjo šimto tūkstančių livrų vertės valstybinės paskolos obligacijų, nupirktų lygiai aštuoniasdešimties frankų kursu. Net ir po Grandė mirties sąskaitybos knygų duomenys nė kiek nenušvietė tų priemonių, kuriomis, savo atsargumo pastūmėtas, jis pasinaudojo iškeisti piniginę obligacijų vertę į pačias obligacijas. Notaras Kriušo manė, kad Nanona, pati to nežinodama, buvo ištikimas pinigų pergabenimo įrankis. Apie tą laiką tarnaitė buvo išvykusi penkioms dienoms

į Fruafoną, turėjusi ten kažką sutvarkyti, tarsi žmogynas būtų kada galėjęs palikti ką nors neatlikta. Gijomo Grandė įmonės reikalai vyko taip, kaip kubilius buvo numatęs.

Kiekvienam žinoma, kad Prancūzijos bankas turi tiksliausių žinių apie didžiuosius Paryžiaus ir departamentų turtus. Somiūriečių de Graseno ir Felikso Grandė vardai ten buvo žinomi ir gerbiami, kaip gerbiamos finansinio pasaulio garsenybės, kurios remiasi milžiniškomis neįkeistomis savo žemėmis. Taigi pakako tik atvykti Somiūro bankininkui, įgaliotam, kaip buvo kalbama, garbingai likviduoti paryžiečio Grandė įmonės, ir prekybininko šešėlis tuoj buvo išgelbėtas nuo vekselių protestavimo gėdos. Antspaudai buvo nuplėšti dalyvaujant kreditoriams, ir notaras pagal visas taisykles ėmė surašinėti paliktą turtą. Netrukus de Grasenas sukvietė kreditorius, kurie vienu balsu išrinko likviduotojais Somiūro bankininką drauge su Fransua Keleriu, turtingos įmonės galva, vienu svarbiausių suinteresuotųjų asmenų, ir davė jiems visus įgaliojimus, reikalingus apsaugoti ir šeimos garbei, ir kreditorių interesams. Somiūro Grandė turtingumas ir viltis, kurią jis de Graseno lūpomis įžiebė kreditorių širdyse, palengvino susitarimą; tarp kreditorių neatsirado nė vieno nesukalbamo. Niekas nė nemanė perkelti savo skolos pelno ir nuostolių sąskaiton, ir kiekvienas galvojo: "Somiūro Grandė užmokės!"

Prabėgo šeši mėnesiai. Paryžiečiai išpirko apyvartoje esančius vekselius ir laikė juos savo portfeliuose. Tai buvo pirmoji išdava, kurios norėjo kubilius. Praslinkus devyniems mėnesiams po pirmo susirinkimo, abu likviduotojai išmokėjo kiekvienam kreditoriui po keturiasdešimt septynis nuošimčius. Ši suma buvo sudaryta smulkmeniškai ir tiksliai, pardavus vertybinius popierius, kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir apskritai viską, kas

priklausė velioniui Gijomui Grandė. Likvidacija buvo atlikta labai sąžiningai. Kreditoriai su pasitenkinimu pripažino nuostabų ir neginčijamą Grandė giminės garbingumą. Kai šie pagyrai tinkamai pasklido, kreditoriai paprašė likusios skolos dalies. Jiems teko parašyti ponui Grandė kolektyvinį laišką.

– Štai kaip! – pasakė buvęs kubilius, mesdamas laišką į ugnį. – Kantrybės, draugužiai!

Atsakydamas į šio laiško siūlymus, Somiūro Grandė pareikalavo deponuoti pas notarą visus skolos dokumentus, suteikiančius teisę į jo brolio palikimą, kartu pridedant ir jau gautų įmokų kvitus, lyg tam, kad būtų galima patikrinti sąskaitas ir tiksliai nustatyti palikimo dydį. Šis deponavimas sukėlė tūkstančius sunkumų. Kreditorius apskritai yra savotiškas maniakas. Šiandien jis pasirengęs susitarti, rytoj vėl nori viską sunaikinti ugnim ir krauju; po kiek laiko vėl pasidaro be galo geras. Šiandien jo žmona gerai nusiteikusi, jo paskutiniam mažyčiui išdygo dantukai, namie viskas sekasi gerai, – jis nenori prarasti nė skatiko; rytoj lyja, jis negali išeiti iš namų, jį apima melancholija, ir jis sutinka su visais pasiūlymais, kurie gali greičiau baigti reikalą; poryt jau jam reikia garantijų, o mėnesio pabaigoje jis jau pasiryžęs jus pakarti, tasai budelis! Kreditorius panašus į tą laisvą žvirblį, ant kurio uodegos mažiems vaikams patariama užberti druskos; bet pats kreditorius šį palyginimą pritaiko savo vekseliui, su kuriuo negali nieko pačiupti. Grandė gerai žinojo atmosferinius kreditorių svyravimus, ir jo brolio kreditoriai pasielgė, kaip jis ir buvo numatęs. Vieni supyko ir griežtai atsisakė deponuoti.

– Puiku! Viskas gerai, – sakė Grandė, trindamasis rankas, perskaitęs apie tai de Graseno laiškuose.

Kiti sutiko deponuoti su ta sąlyga, jei bus aiškiai pripažintos jų teisės, jeigu nereikės atsisakyti nė vienos ir jeigu jie galės pasilai-

kyti teisę paskelbti net bankrotą. Naujas susirašinėjimas, bet galiausiai Somiūro Grandė nusileido visoms reikalaujamoms sąlygoms. Po šitų nuolaidų griežtesni kreditoriai sutiko su švelnesnių kreditorių nuomone. Deponavimas įvyko, nors ir ne be skundų.

– Tasai žmogynas, – kalbėjo žmonės de Grasenui, – tyčiojasi ir iš jų, ir iš mūsų.

Praslinkus dvidešimt trims mėnesiams po Gijomo Grandė mirties, daugelis prekybininkų, pagauti paryžietiškų verslų sūkurio, užmiršo Grandė nesumokėtos skolos likutį arba prisimindavo jį tik tada, kai būdavo proga pasakyti:

– Aš pradedu manyti, kad keturiasdešimt septyni nuošimčiai yra viskas, ką galėjau iš čia išspausti.

Kubilius pasikliovė laiku, kuris, pasak jo, yra geroji dvasia. Trečiųjų metų gale de Grasenas parašė ponui Grandė, kad, jei jis sumokėsiąs dešimt nuošimčių likusios dviejų milijonų keturių šimtų tūkstančių frankų Grandė įmonės skolos, tai kreditoriai sutinką grąžinti jam savo vekselius. Grandė atsakė, kad notaras ir biržos makleris, kurių baisūs bankrotai buvę jo brolio mirties priežastis, esą gyvi; *jie* turėtų būti geresni, ir juos reiktų patraukti teisman, kad būtų galima kiek nors iš jų gauti ir šitaip sumažinti deficito dydį. Ketvirtųjų metų gale skola buvo tinkamai ir sėkmingai sumažinta iki milijono dviejų šimtų tūkstančių frankų. Tada prasidėjo šešis mėnesius užtrukusios derybos tarp likviduotojų ir kreditorių ir tarp Grandė ir likviduotojų. Galų gale, smarkiai spaudžiamas baigti reikalą, Somiūro Grandė devintą tų metų mėnesį atsakė abiem likviduotojams, kad jo brolėnas, praturtėjęs Indijoje, pareiškęs jam savo norą visiškai apmokėti tėvo skolas; jis negalįs pradėti šio mokėjimo, su juo nepasitaręs; jis laukiąs atsakymo. Penktųjų metų vidury kreditoriai vis dar tebebuvo raminami žodeliu *visiškai*, kurį kartkartėmis paleisdavo šaunusis kubilius, juokdamasis sau į barz-

dą, ir, visad gudriai nusišypsojęs ir pakeiksnojęs, sakydavo: "*Tie paryžiečiai!..*" Bet kreditorių laukė likimas, negirdėtas prekybos metraščiuose. Tada, kai šios istorijos įvykiai juos privers vėl pasirodyti, jų reikalai vis dar tebebus toje pat vietoje, kur juos laikė Grandė. Kai tik lakštų kursas pakilo iki šimto penkiolikos, tėtušis Grandė juos pardavė ir gavo iš Paryžiaus apie du milijonus keturis šimtus tūkstančių aukso frankų, ir šie jo statinaitėse susidėjo krūvon su šešiais šimtais tūkstančių frankų, kuriuos jam davė obligacijų nuošimčių nuošimčiai. De Grasenas apsigyveno Paryžiuje. Štai kodėl: pirmiausia, buvo išrinktas atstovu; paskui įsimylėjo; jis, šeimos tėvas, pasibodėjęs pilku Somiūro gyvenimu, įsimylėjo Floriną, vieną gražiausių karalienės teatro aktorių, ir bankininkas vėl virto karininku. Neverta kalbėti apie jo poelgį; Somiūre jis buvo pasmerktas kaip baisiai amoralus. Jo žmona jautėsi labai laiminga, kad jai pavyko atsidalyti turtą ir kad ji gebėjo tvarkyti Somiūro banko kontorą, veikusią ir toliau jos vardu, ir šitaip užkamšyti spragas, kurias jos turtui padarė pono de Graseno beprotybė. Kriušotininkai taip sumaniai pablogino ir taip jau blogą gyvanašlės būklę, jog ji labai nevykusiai išleido už vyro dukterį ir turėjo išsižadėti vilties apvesdinti sūnų su Eženi Grandė. Adolfas išvažiavo pas tėvą į Paryžių ir ten, pasak gandų, pasidarė didelis padauža. Ponai Kriušo triumfavo.

– Jūsų vyras neturi proto, – kalbėjo Grandė, už gerą laidą paskolindamas pinigų poniai de Grasen. – Man jūsų labai gaila, jūs esate gera moterėlė.

– Ak pone, – atsakė nelaimingoji moteriškė, – kas galėjo pamanyti, kad tą dieną, kai jūsų reikalais išvyko į Paryžių, jis žengė į savo pražūtį?

– Dangus liudytojas, ponia, jog aš iki paskutinės valandėlės dariau viską, kad tik jis ten nevyktų. Ponas pirmininkas viso-

mis jėgomis stengėsi jį pakeisti; ir mes dabar žinome, dėl ko jis taip spyrėsi ten važiuoti.

Taigi Grandė nebuvo de Grasenams niekuo įsipareigojęs.

Moterys visada turi daugiau priežasčių patirti skausmo negu vyrai ir daugiau negu jie kenčia. Vyras turi jėgos ir ją panaudoja: jis veikia, juda, dirba, mąsto, aprėpia ateitį ir joje susiranda paguodos. Taip gyveno Šarlis. Bet moteris lieka vietoje, akis į akį su savo sielvartu, nuo kurio niekas jos neatitraukia; ji nusileidžia iki dugno į tą prarają, kurią jai sielvartas atvėrė, išmatuoja ją ir pripildo savo apžadų ir ašarų. Taip gyveno Eženi. Ji atsidavė likimo valiai. Jausti, mylėti, kentėti, aukotis – visados bus moters gyvenimo turinys. Eženi privalėjo būti tikra moteris, tik neturėti guodėjo. Jei kas būtų surinkęs jos laimės akimirkas lyg vinis sienoje, kaip puikiai yra pasakęs Bosiuė, tai jų nebūtų buvę nė pilnos saujos. Sielvarto niekad netenka laukti, jis ir pas ją greitai atėjo. Kitą dieną, Šarliui išvykus, Grandė namai atgavo savo įprastą veidą visiems, tik ne Eženi, kuriai jie staiga pasirodė be galo tušti. Ji norėjo, kad Šarlio kambarys būtų toks, kokį jis paliko, tik tėvui nieko nesakė. Ponia Grandė ir Nanona mielai sutiko būti šito *status quo* bendrininkėmis.

– Kas žino, ar jis neparvažiuos anksčiau, negu mes tikimės, – pareiškė ji.

– Ak! Aš norėčiau jį čia matyti, – atsakė Nanona. – Baisiai prie jo pripratau! O jau kad meilus, o jau kad puikus buvo ponaitis, toks gražuolis, garbanotas kaip mergaitė.

Eženi pažvelgė į Nanoną.

– Švenčiausioji Mergele! Jūs, panele, turite tokias akis, kaip tik sielai pražudyti! Nežiūrėkite taip į žmones.

Nuo tos dienos panelės Grandė grožis įgijo naują atspalvį. Rimtos meilės mintys, kurios palengva apgaubė jos sielą, mylimos moters orumas suteikė jos bruožams tą spindesį, kurį ta-

pytojai vaizduoja aureole. Prieš atvykstant pusbroliui Eženi buvo galima palyginti su Švenčiausiąja Mergele prieš Pradėjimą; kai jis išvyko, ji tapo panaši į Mergelę Motiną: pažino meilę. Šitos dvi Marijos, tokios skirtingos ir taip gerai kai kurių ispanų tapytojų pavaizduotos, – tai vienas iš didingiausių paveikslų, kurių tiek daug turi krikščionybė. Šarliui išvažiavus, rytojaus dieną Eženi nuėjo išklausyti Mišių ir padarė apžadą kasdien jų klausyti, o grįždama iš bažnyčios, nusipirko miesto knygyne pasaulio žemėlapį, kurį prisikalė šalia veidrodžio, kad galėtų sekti pusbrolį, keliaujantį į Indiją, kad rytą ir vakarą galėtų nors trumpam persikelti į laivą, kuriuo jis plaukia, jį pamatyti, pasiteirauti tūkstančio dalykų ir paklausti jo:

– Ar tau gera? Ar tu nesikankini? Ar mąstai apie mane, matydamas šią žvaigždę, kurios grožį ir prasmę pažinti pats mane išmokei?

Paskui rytą Eženi susimąsčiusi sėdėdavo po riešutmedžiu ant kirvarpų sugraužto ir pilkomis kerpėmis apaugusio medinio suolelio, kur vienas antram jiedu kalbėjo tiek gražių dalykų, įvairiausių niekų, kur savo židiniui statė puikias oro pilis. Galvodavo apie ateitį, žiūrėdama į dangų pro siaurą sienų tarpą, į savo mūro sklypelį ir į stogą, po kuriuo buvo Šarlio kambarys. Žodžiu, tai buvo vieniša, tikra ir pastovi meilė, kuri įsiskverbia į visas mintis ir virsta substancija arba, kaip būtų pasakę mūsų tėvai, gyvenimo medžiaga. Kai vakare ateidavo jų aplankyti tariamieji tėtušio Grandė draugai, ji apsimesdavo linksma, tačiau ištisus rytmečius su motina ir Nanona kalbėdavo apie Šarlį. Nanona suprato, kad gali užjausti jaunosios šeimininkės kančias, neperžengdama savo pareigų senajam ponui, ir todėl sakydavo Eženi:

– Jei būčiau turėjusi vyrą, būčiau... sekusi paskui jį kad ir į pragarą. Būčiau jį... ką ten! Žodžiu, būčiau mielai už jį galvą

atidavusi; bet... niekai. Aš ir mirsiu nežinodama, kas yra gyvenimas. Ar patikėsite, panele, tas senis Kornuajė – nors ir neblogas žmogus – sukasi apie mano sijoną, be abejo, tik dėl mano santaupų, lygiai kaip ir tie, kurie, jums meilindamiesi, čia ateina uostinėti pono lobių. Aš tai matau, nes esu gudri, nors ir stora kaip statinė; ir ką gi, panele, tegu tai ir nėra meilė, bet man vis tiek dėl to malonu.

Taip praėjo du mėnesiai. Tų namų gyvenimą, anksčiau tokį vienodą, dabar įvairino paslaptis, nepaprastai įdomi, kuri dar glaudžiau siejo šias tris moteris. Po pilkšvomis salės lubomis Šarlis joms tebegyveno, tebevaikščiojo, tebesilankė. Rytą vakarą Eženi atidarydavo dėžutę ir apžiūrinėdavo tetos portretą. Vieną sekmadienio rytą ją užtiko motina, kai ji tetos portrete įsigilinusi ieškojo Šarlio bruožų. Tada ponia Grandė sužinojo baisiąją Eženi paslaptį – kad ji savo lobį iškeitė į keliautojo dėžutę.

– Tu jam viską atidavei?! – tarė išsigandusi motina. – Ką gi pasakysi tėvui per Naujuosius metus, kai jis norės pasižiūrėti tavo aukso?

Eženi akys pastiro, ir abi moterys pusę rytmečio praleido, mirtinos baimės apimtos. Jos taip buvo susijaudinusios, jog net nesuspėjo į Sumą ir nuėjo tik į karių Mišias. Už trijų dienų baigėsi 1819 metai. Už trijų dienų turėjo prasidėti siaubinga scena, miesčioniška tragedija be nuodų, be durklų, be pralieto kraujo, bet veikiantiems asmenims žiauresnė už visas dramas, kurios buvo įvykusios garsioje Atridų šeimoje.

– Kas laukia mūsų? – tarė ponia Grandė dukteriai, nuleisdama mezginį ant kelių.

Vargšė motina pastaraisiais dviem mėnesiais išgyveno tiek nerimo, jog vilnonės rankovės, taip jai reikalingos žiemai, vis dar nebuvo baigtos. Toji gyvenimo smulkmena, pažiūrėti visai nereikšminga, turėjo jai liūdnų pasekmių. Be šiltų rankovių ji

smarkiai peršalo, nes būgštaujant dėl vyro siaubingo pykčio, ją vis prakaitas mušė.

– Jei būtum patikėjusi man savo paslaptį, vargše vaikeli, manau, būtume turėjusios laiko parašyti ponui de Grasenui į Paryžių. Jis būtų galėjęs mums atsiųsti auksinių monetų, panašių į tavąsias, ir nors Grandė jas gerai pažįsta, galbūt...

– Bet iš kurgi būtume paėmusios tiek pinigų?

– Būčiau atidavusi savuosius. Be to, ponas de Grasenas mielai mums būtų...

– Dabar jau per vėlu, – atsakė Eženi dusliu ir pasikeitusiu balsu, pertraukdama motiną. – Juk jau rytoj rytą turėsime eiti į jo kambarį palinkėti jam laimingų metų?

– Bet kodėl gi, dukrele, nenueiti man pas ponus Kriušo?

– Ne, ne, tai reikštų jiems mane išduoti ir mums pasidaryti nuo jų priklausomoms. Be to, aš pasiryžusi. Pasielgiau gerai ir nieko nesigailiu. Dievas mane apsaugos. Tebūnie Jo šventa valia. Ak mamyte, jei jūs būtumėte perskaičiusi jo laišką, vien tik apie jį būtumėte tada galvojusi.

Kitą rytą, 1820 metų sausio 1 dieną, baisiausias siaubas, sukaustęs motiną ir dukterį, padiktavo joms, kaip geriausia pasiteisinti, kad nereikėtų eiti iškilmingai sveikinti Grandė į jo kambarį. 1819–1820 metų žiema buvo viena šalčiausių ano meto žiemų. Sniegas dengė stogus.

Išgirdusi, kad vyras jau vaikščioja po savo kambarį, ponia Grandė jam tarė:

– Grandė, liepk Nanonai truputį pakurti mano židinį; taip šalta, jog aš ir po antklode drebu. Mano amžiaus moteriai jau reikia tinkamos priežiūros. Be to, – sakė ji, truputį patylėjusi, – Eženi ateis čia apsirengti. Vargšė mergaitė gali susirgti, per tokius šalčius tvarkydamasi savo kambaryje. Paskui ateisime tau palinkėti laimingų metų prie židinio salėje.

– Ta ta ta ta, koks liežuvėlis! Kaip tu pradedi naujuosius metus, ponia Grandė! Niekad tiek daug nekalbėdavai. Bet, manau, nevalgei vyne mirkytos duonos?

Valandėlę buvo tylu.

– Na, gerai, – toliau kalbėjo žmogynas, kuriam žmonos pasiūlymas, matyt, patiko, – padarysiu, kaip jūs pageidaujate, ponia Grandė. Tu tikrai gera moteris, ir aš nenoriu, kad senatvėje tave ištiktų nelaimė, nors apskritai visi la Berteljerai iš titnago. Ką, ar ne tiesa? – šūktelėjo jis po valandėlės. – Ir mes esame iš jų tai paveldėję, dėkui Dievui.

Ir jis sukosėjo.

– Jūs linksmas šį rytą, pone, – rimtai pasakė vargšė moteris.

– Aš visad linksmas...

Ei kubiliau, tik linksmai!
Ir tvirti bus kubilai... –

pridūrė įeidamas pas žmoną visiškai apsirengęs. – Taip, po šimts pypkių, vis dėlto stiprokai šalta. Puikiai papusryčiausime, žmonele. De Grasenas man atsiuntė riebaus kepenų pašteto su godūnais! Einu, atnešiu jį iš diližano. Ten turi būti pridėtas dvigubas napoleonas Eženi, – sušnibždėjo kubilius jai į ausį. – Aš nebeturiu aukso, žmonele. Dar buvo keletas senų monetų, – galiu tau tai pasakyti, – bet jas teko išleisti reikalams.

Ir Naujųjų metų šventės proga jis ją pabučiavo į kaktą.

– Eženi! – sušuko geroji motina. – Nežinau, ant kurio šono tėvas miegojo, bet šįryt jis puikus žmogus. Niekis, kaip nors išsisuksime!

– Kas gi mūsų ponui pasidarė? – tarė Nanona, įeidama pas šeimininkę židinio pakurti. – Pirmiausia jis man pasakė: "Labas rytas, laimingų metų, žiople! Eik, pakūrenk žmonos kambarį, jai šalta". Aš visai apkvaišau, kai jis ištiesė ranką ir padovanojo man šešių frankų ekiu – visiškai naujutėlį! Štai pasižiūrėkite,

ponia. O, šaunus žmogus! Ir vis dėlto jis puikus. Yra tokių, kur juo senyn, juo šiurkštyn, o jis į senatvę darosi švelnesnis ir geresnis kaip jūsų serbentinė. Bais puikus, bais geras žmogus...

Šito džiaugsmo priežastis buvo labai pavykusi Grandė spekuliacija. Ponas de Grasenas, atskaitęs sumas, kurias jam buvo skolingas kubilius už pusantro šimto tūkstančių frankų olandiškų vekselių diskontavimą ir suteiktą avansinę paskolą papildyti šimto tūkstančių livrų sumai, skirtai rentos lakštams pirkti, siuntė jam diližanu trisdešimt tūkstančių frankų – pusmetinių nuošimčių likutį – ir pranešė, kad rentų kursas kyla. Tuo metu jų kursas buvo 89, o sausio pabaigoj garsiausi kapitalistai jas supirkinėjo po 92. Grandė per du mėnesius uždirbo dvylika savo kapitalo nuošimčių, išlygino sąskaitas ir nuo šiol turėjo kas pusmetį gauti po penkiasdešimt tūkstančių frankų, nemokėdamas nei mokesčių, nei reparacijų. Jis perprato galų gale, kad naudinga pirkti rentos lakštus – investiciją, su kuria provincijos žmonės niekaip negali apsiprasti, ir jau numatė, kad nespės sueiti penkeri metai ir jis valdys šešių milijonų kapitalą, sukauptą be ypatingo sumanumo; prie šio kapitalo pridėjus žemių vertę, turėjo susidaryti milžiniškas turtas. Šeši frankai, padovanoti Nanonai, gal buvo atlyginimas už tą didelę paslaugą, kurią tarnaitė, nė pati nesižinodama, padarė savo ponui.

– Oho! Kurgi taip iš pat ryto lekia tėtušis Grandė, lyg gaisrą pamatęs? – kalbėjo pirkliai, atidarydami krautuves.

Paskui matė jį grįžtantį nuo krantinės, lydimą kraustymų kontoros nešėjo, kuris karučiais vežė prikimštus maišelius.

– Vanduo visuomet veržiasi į upę, o žmogynas bėga prie savo ekiu, – kalbėjo vienas.

– Jie plaukia jam iš Paryžiaus, iš Fruafono, iš Olandijos! – pasakė antras.

– Pagaliau jis ir visą Somiūrą nupirks! – sušuko trečias.

– Jam ir šaltis nė už ką, amžinai laksto su reikalais, – kalbėjo viena moteris savo vyrui.

– Ei! Ei! Pone Grandė, gal jums nepatogu, – sušuko gelumbės pirklys, artimiausias jo kaimynas, – aš galėčiau jus nuo tos sunkenybės išvaduoti.

– Ką ten! Vieni variokai, – atsakė vynininkas.

– Sidabriniai, – tyliai tarė nešėjas.

– Jei nori, kad tave apdovanočiau, užčiaupk kakarinę, – tarė žmogynas nešėjui, atidarydamas vartus.

"A-a, sena lapė! O aš maniau, kad jis kurčias, – mąstė nešėjas. – Pasirodo, kai šalta, tai jis girdi".

– Še tau dvidešimt sū Naujiesiems metams, ir cit! Nešdinkis! – tarė jam Grandė. – Nanona grąžins tau karučius. Nanona, ar mano šarkos į bažnyčią išėjo?

– Taip, pone.

– Na, raityk kulnus! Prie darbo! – suriko jis, kraudamas jai maišelius.

Akimirksniu ekiu buvo nugabenti į jo kambarį, ir jis ten užsirakino.

– Kai pusryčiai bus suruošti, pabelsk man į sieną. Grąžink karučius į kontorą.

Šeima pusryčiavo tik dešimtą valandą.

– Čia tėvas nereikalaus parodyti aukso, – kalbėjo ponia Grandė dukteriai, parėjusi po Mišių. – Tik dėkis visai sušalusi. O paskui mes turėsime laiko vėl sutvarkyti lobį iki tavo gimimo dienos...

Grandė nulipo galvodamas tučtuojau Paryžiaus ekiu iškeisti į gryną auksą ir džiaugdamasis savo nuostabia spekuliacija valstybės rentų lakštais. Jis nusprendė taip dėti visas savo paja-

mas, kol lakštų kursas pasieks šimtą frankų. Ta jo mintis Eženi buvo fatališka. Kai tik jis įėjo, abi moterys palinkėjo jam laimingų Naujųjų metų, duktė – puldama ant kaklo ir jį myluodama, o ponia Grandė – rimtai ir oriai.

– O, o! Mano vaikeli, – tarė jis, bučiuodamas dukrą į skruostus, – matai, aš darbuojuosi tavo labui!.. Noriu tau laimės. O jei nori būti laimingas, reikia turėti pinigų. Be pinigų netoli važiuosi. Štai tau naujutėlis napoleonas, aš jį iš Paryžiaus liepiau atsiųsti. Garbės žodis, namie nėra nė kruopelės aukso. Tik tu viena jo turi. Parodyk man savo auksą, dukružėle.

– Oi, kad labai šalta! Pusryčiaukime, – atsakė Eženi.

– Na, gerai, tai po pusryčių, ką? Tai mums visiems padės virškinti. Tasai storulis de Grasenas vis dėlto mums šio to atsiuntė, – kalbėjo jis toliau. – Valgykite, vaikai, tai nieko nekainuoja. De Grasenui sekasi, aš juo patenkintas. Kad ir tinginių pantis, vis dėlto patarnauja Šarliui, ir dar veltui. Jis labai gerai tvarko vargšo velionio Grandė reikalus. – Ūūū, ūūū! – tarė po valandėlės pilna burna. – Tai skanumėlis! Nagi, valgyk, žmonele! Nuo tokio pašteto bent dvi dienas būsi sotus.

– Nenoriu valgyti. Tu gerai žinai, kad mano sveikata visai pašlijusi.

– Na, dar ko! Gali prisikimšti be baimės, pilvas nesprogs; juk tu iš la Berteljerų, stipri moteris. Tiesa, truputį pageltusi, bet aš mėgstu geltoną spalvą.

Pasmerktajam mirti gal nėra taip baisu laukti viešos ir gėdingos mirties, kaip baisu buvo poniai Grandė ir jos dukteriai laukti įvykių, kuriais turėjo baigtis šie šeimos pusryčiai. Juo linksmiau kalbėjo ir valgė senis vynininkas, juo labiau spaudė širdis abiem moterims. Tačiau duktė ir tada turėjo atramą: ji sėmėsi drąsos iš savo meilės.

"Dėl jo, dėl jo, – mąstė jinai, – aš iškęsčiau tūkstantį mirčių".

Taip galvodama žvilgčiojo į motiną drąsa liepsnojančiomis akimis.

– Nuimk visa tai, – paliepė Grandė Nanonai, kai apie vienuoliktą valandą pusryčiai buvo baigti, – bet stalo nenudenk. Mums bus patogiau peržiūrėti tavo mažytį lobį, – pridūrė žiūrėdamas į Eženi. – Mažytis! Garbės žodis, nebe mažytis. Tu turi penkis tūkstančius devynis šimtus penkiasdešimt devynis frankus auksu ir dar keturiasdešimt šio ryto, vadinasi, šešis tūkstančius frankų be vieno. Gerai, aš tau padovanosiu, pats padovanosiu tą franką sumai išlyginti, nes, matai, dukružėle... Na, o tu ko čia klausais? Greičiau sukis ir nešdinkis prie savo darbo, Nanona, – tarė žmogynas.

Nanona išnyko.

– Klausyk, Eženi, tu turi man atiduoti savo auksą. Juk neatsisakysi savo tėtušiui, dukružėle, a?

Abi moterys tylėjo.

– Aš nebeturiu aukso. Turėjau ir nebeturiu. Duosiu tau už jį šešis tūkstančius frankų livromis, ir tu juos investuosi, kaip aš patarsiu. Nereikia galvoti apie tuziną. Kai tave tekinsiu, o tai bus netrukus, surasiu tokį jaunikį, kuris galės tau padovanoti gražiausią tuziną, apie kokį vargu kas yra girdėjęs provincijoje. Klausyk, dukrele! Pasitaiko puiki proga: tu gali sudėti savo šešis tūkstančius frankų į rentinius valstybės iždo lakštus ir kas pusmetį gausi apie du šimtus frankų palūkanų – ir nei tau mokesčių, reparacijų, krušos, šalčių, potvynių – nieko, kas mažina pajamas. Gal tu nenori skirtis su savo auksu, a, dukružėle? Vis dėlto atnešk jį man. Aš ir vėl pririnksiu tau auksinių monetų – Olandijos, Portugalijos, Genujos, Mogolo rupijų – ir drauge su tomis, kurias dovanosiu tavo gimimo dienomis, per trejus me-

tus tu atgausi pusę savo gražaus mažyčio aukso lobio. Ką pasakysi, dukružėle? Nagi, pakelk nosytę! Eik, atnešk jį, tą savo gražuolėlį! Tu man turėtum akis išbučiuoti, kad tau papasakojau pinigų gyvenimo ir mirties paslaptis. Pinigai iš tikrųjų gyvena ir knibžda kaip žmonės: jie išeina, ateina, triūsia, dauginasi.

Eženi atsistojo, bet, žengusi kelis žingsnius durų link, staiga atsigręžė, pažvelgė tėvui į veidą ir pasakė:

– Aš nebeturiu *savo* aukso.

– Nebeturi savo aukso! – suriko Grandė, pašokdamas iš vietos lyg arklys, išgirdęs už dešimties žingsnių patrankos šūvį.

– Ne, nebeturiu.

– Klysti, Eženi!

– Ne.

– Prisiekiu savo tėvo pjautuvu!

Kai kubilius taip nusikeikdavo, drebėdavo grindys.

– Viešpatie tu mano! Kaip ponia išblyško! – suriko Nanona.

– Grandė, tavo pyktis mane pribaigs, – tarė vargšė moteris.

– Ta ta ta ta! Jūs, la Berteljerai, juk niekad nemirštat! Eženi, kur padėjote monetas? – suriko jis, puldamas prie jos.

– Pone, – tarė mergaitė, atsiklaupusi šalia ponios Grandė, – mamai labai bloga. Matote... Nežudykite jos.

Grandė išgąsdino išblyškęs žmonos veidas, kuris neseniai buvo toks pageltęs.

– Nanona, padėk man atsigulti, – pasakė motina silpnu balsu. – Aš mirštu...

Tuojau Nanona paėmė šeimininkę už parankės, taip pat ir Eženi, ir joms šiaip taip pavyko nuvesti ją į kambarį, nes ji alpo ant kiekvienos pakopos. Grandė liko vienas. Vis dėlto po kelių minučių jis palypėjo laiptais septynias ar aštuonias pakopas ir sušuko:

– Eženi, kai motina atsiguls, nulipkite žemyn.

– Gerai, tėveli.

Nuraminusi motiną, ji netrukus atėjo.

– Dukra, – tarė jai Grandė, – jūs man pasakysite, kur jūsų lobis.

– Jei jūs, tėveli, duodate man dovanas, kurių aš negaliu būti tikra šeimininkė, tai pasiimkite jas atgal, – šaltai atsakė Eženi, paimdama nuo židinio napoleoną ir atiduodama jį tėvui.

Grandė greit pačiupo napoleoną ir įsikišo į kišenaitę.

– Manau, kad aš tau nieko daugiau nebeduosiu! Nė tiek! – tarė jis, spragteldamas nykščio nagu į priekinius dantis. – Tai jūs niekinate savo tėvą? Jūs nepasitikite juo? Nežinote, kas yra tėvas? Jei jis jums nėra viskas, vadinasi, jis – niekas. Kur jūsų auksas?

– Tėveli, aš jus myliu ir gerbiu, nepaisydama jūsų pykčio; bet leiskite jums labai kukliai pareikšti, kad man jau dvidešimt treji metai. Jūs man pakankamai dažnai kartodavote, kad esu pilnametė, todėl aš tai įsidėmėjau. Aš pasielgiau su savo pinigais, kaip man patiko, ir būkite tikras, kad jie padėti gerai...

– Kur?

– Tai paslaptis, – atsakė ji. – Argi jūs neturite savo paslapčių?

– Bet argi aš ne šeimos galva, ar negaliu turėti savo reikalų?

– O čia mano reikalas.

– Matyt, tasai reikalas yra blogas, jei jūs jo negalite pasakyti tėvui, panele Grandė.

– Jis labai geras, bet aš negaliu jo pasakyti savo tėvui.

– Tai bent pasakykite, kada atidavėte savo auksą?

Eženi papurtė galvą.

– Jūs gimimo dieną dar jį tebeturėjote, ką?

Eženi, kurią meilė padarė tokią pat gudrią kaip jos tėvą šykštumas, pakartojo tą patį ženklą galva.

– Ar kas yra matęs tokį užsispyrimą ir tokią vagystę! – ėmė šaukti Grandė vis garsesniu balsu, kuris tolydžio vis smarkiau aidėjo namuose. – Kaip! Čia, mano namuose, pas mane, galėjo kas nors paimti tavo auksą! Vienintelį čia buvusį auksą! Ir aš

nežinau kas! Auksas – brangus daiktas. Garbingiausios mergaitės gali suklysti ir atiduoti nežinia ką, – tai pasitaiko tarp didikų ir net miestelėnų; bet atiduoti auksą!.. Juk jūs jį kam nors atidavėte, ką?

Eženi buvo nepalenkiama.

– Ar kas matė tokią dukterį! Ar aš ne jūsų tėvas?! Jei jūs kur nors jį įdėjote, gavote...

– Ar aš nebuvau laisva pasielgti su juo taip, kaip man atrodė geriau? Ar jis nebuvo mano?

– Bet tu dar vaikas!

– Pilnametė.

Apstulbęs dėl dukters logikos, Grandė išblyško, ėmė trypti, keiktis, pagaliau, atgavęs žadą, šaukti:

– Gyvate prakeikta! O, nedora sėkla! Tu gerai žinai, kad aš tave myliu, ir tai išnaudoji piktam! Ji smaugia savo tėvą! Dievaži! Tu būsi nusviedusi mūsų turtą po kojom tam driskiui tymo bateliais. Prisiekiu savo tėvo pjautuvu! Aš negaliu atimti tau palikimo, bet, prisiekiu statinėmis, tave prakeikiu – tave, tavo pusbrolį ir tavo vaikus! Tu nesulauksi nieko gero iš viso to, supranti? Jeigu tai Šarliui... Bet ne, negali būti! Kaip! Nejau tasai klastingas dabita būtų mane apiplėšęs!..

Jis pažvelgė į dukterį, kuri stovėjo tyli ir šalta.

– Nei ji sujuda, nei mirkteli! Ji didesnė Grandė už mane patį! Bet juk veltui neatidavei savo aukso? Na, sakyk!

Eženi pasižiūrėjo į tėvą pašaipiu žvilgsniu, kuris jį įžeidė.

– Eženi, jūs gyvenote pas mane, pas savo tėvą. Jei norite pasilikti čia, turite pasiduoti mano įsakymams. Kunigai jums liepia manęs klausyti.

Eženi nuleido galvą.

– Jūs įžeidžiate tai, kas man brangiausia, – kalbėjo jis toliau. – Nenoriu jūsų matyti, kol nepaklusite. Eikite į savo kambarį. Bū-

site ten tol, kol leisiu išeiti. Nanona nuneš jums duonos ir vandens. Girdėjote? Eikite!

Eženi pasruvo ašaromis ir nubėgo pas motiną...

Apsukęs keletą kartų per sniegą savo sodely, nė nejausdamas šalčio, Grandė staiga įtarė, kad duktė turbūt pas motiną, ir, džiaugdamasis užklupsiąs ją laužant įsakymą, vikriai it katė užbėgo laiptais ir pasirodė ponios Grandė kambaryje tuo metu, kai ji glostė Eženi galvą, o ši savo veidą buvo paslėpusi ant motinos krūtinės.

– Nurimk, mano vargše dukrele, tėvas atsileis.

– Ji nebeturi tėvo! – tarė kubilius. – Ar iš tikrųjų mudu, ponia Grandė, išauklėjome tokią nepaklusnią dukterį kaip ši? Gražus išauklėjimas, ypač religinis! Vadinas, jūs dar ne savo kambaryje? Na, į kalėjimą, panele, į kalėjimą!

– Jūs norite atimti man dukterį, pone? – tarė ponia Grandė, atkreipdama nuo karščio paraudusį veidą.

– Jei norite ją pasilikti, pasiimkite ją, ir abi kraustykitės iš mano namų... Po perkūnais, kur auksas? Kas atsitiko su auksu?

Eženi pakilo, išdidžiai pažvelgė į tėvą ir nuėjo į savo kambarį, o žmogynas apsuko duryse raktą.

– Nanona, – šūktelėjo jis, – užgesink židinį salėje!

Ir grįžęs atsisėdo į krėslą prie žmonos židinio, jai sakydamas:

– Ji, be abejo, atidavė auksą tam niekšingam suvedžiotojui Šarliui, kuriam tebuvo reikalingi vien mūsų pinigai.

Dukrai gresiąs pavojus ir jos meilė suteikė poniai Grandė pakankamai jėgų rodytis šaltai, nebyliai ir kurčiai.

– Aš nieko apie tai nežinojau, – atsakė ji, nusigręždama į sieną, kad išvengtų žaibuojančių vyro žvilgsnių. – Aš taip kenčiu dėl jūsų smurto, jog išeisiu iš čia tik kojomis į priekį, jei mano nuojauta manęs neapgauna. Jūs turėtumėte šią valandėlę pasigailėti manęs, pone, nes aš niekad nesu įskaudinusi jums šir-

dies, bent taip manau. Jūsų duktė jus myli; esu tikra, kad ji nekalta kaip naujagimis kūdikis; todėl nebauskite jos ir atšaukite savo sprendimą. Šaltis toks stiprus, jog dėl jūsų kaltės ji gali sunkiai susirgti.

– Nei aš ją matysiu, nei su ja kalbėsiu. Ji bus užrakinta kambaryje su duona ir vandeniu, kol nepatenkins tėvo reikalavimo. Po velnių! Šeimos galva turi žinoti, kur plaukia auksas iš jo namų. Ji turėjo rupijų, jos buvo gal vienintelės visoje Prancūzijoje, turėjo Genujos, Olandijos dukatų...

– Pone, Eženi vienintelis mūsų kūdikis, ir jei net į vandenį būtų įmetusi...

– Į vandenį! – suriko žmogynas. – Į vandenį! Tamsta iš proto išsikraustei, ponia Grandė. Jei aš ką pasakau, tai jau pasakyta, jūs tai žinote. Jei norite, kad namuose būtų ramybė, paveikite ją, kad prisipažintų, patraukite už liežuvio: moterys tokiuose dalykuose geriau sutaria negu mes, vyrai. Juk aš jos nesuėsiu, kad ir kažin ką ji būtų padariusi. Ar ji manęs bijo? Nors savo pusbrolį būtų nuauksinusi nuo galvos iki kojų, juk jis jau jūroje, ir jau nebepavysime...

–Tai kaip, pone...

Įjautrinta ją ištikusio nervų priepuolio, o gal ir dukters nelaimės, kuri atvėrė jos meilę ir sumanumą, ponia Grandė įžvalgiai pastebėjo siaubingą vyro nosies gumbo judesį tuo metu, kai ji ėmė kalbėti; todėl pakeitė mintį, nepakeisdama tono:

– Tai kaip, pone, argi aš turiu daugiau galios jai negu jūs? Ji man nieko nesakė, ji panaši į jus.

– Po velnių! Koks jūsų liežuvėlis šį rytą! Ta ta ta ta! Atrodo, tyčiojatės iš manęs. Turbūt jūs abi susitarusios?

Jis įsmeigė akis į žmoną.

– Iš tikrųjų, pone Grandė, jei norite mane nužudyti, tai jums tereikia ir toliau taip tęsti. Aš tai jums sakau, pone, ir pakarto-

čiau tą patį, jei tai man ir gyvybę atsieitų: jūs neteisus dukteriai, ji protingesnė už jus. Tie pinigai buvo jos, ji galėjo juos išleisti tik geram, ir vienas Dievas teturi teisę žinoti apie mūsų gerus darbus. Pone, maldauju, pasigailėkite Eženi!.. Tuo sušvelninsite smūgį, kurį man padarė jūsų pyktis, o gal išgelbėsite ir mano gyvybę. Dukrelę, pone, grąžinkite man dukrelę!

– Aš bėgu iš namų! – suriko jis. – Juose negalima gyventi: ir motina, ir duktė protauja ir kalba taip, tartum... Brrr! Tfu! Žiaurias dovanas paruošėte man Naujiesiems metams, Eženi! – šaukė jis. –Taip, taip, verkite! Grauš jus sąžinė už jūsų darbelius, girdit? Kam gi jūs valgote šešiskart per metų ketvirtį gerąjį Dievulį, jei slapta atiduodate savo tėvo auksą dykūnui, kuris sugrauš jūsų širdį, kai nebeturėsite ko jam duoti? Pamatysite, ko vertas jūsų Šarlis su savo tymo bateliais ir išpopstytu veideliu. Jis neturi nei širdies, nei sielos, jei išdrįsta imti vargšės mergaitės lobį be jos tėvų sutikimo.

Kai durys užsitrenkė, Eženi išėjo iš savo kambario ir nubėgo pas motiną.

– Jūs buvote labai drąsi dėl savo dukters, – tarė ji.

– Matai, vaikeli, kur mus veda uždrausti dalykai... Dėl tavęs turėjau sumeluoti.

– O, aš maldausiu Dievą, kad mane vieną nubaustų!

– Nejaugi tai tiesa, – įeidama tarė išsigandusi Nanona, – kad panelė turės misti tik duona ir vandeniu iki gyvos galvos?

– Kas gi čia ypatingo, Nanona, – ramiai atsakė Eženi.

– O, kaipgi aš galėsiu valgyti fripu užteptą duoną, kai namų panelė valgo sausą!.. Ne, ne.

– Nė žodžio apie tai, Nanona! – pasakė Eženi.

– Tegu mane papjauna, bet jūs pamatysite!

Pirmą kartą po dvidešimt ketverių metų Grandė pietavo vienas.

– Štai jūs ir našlys, pone, – tarė jam Nanona. – Labai nemalonu būti našliui, kai namuose dvi moterys.

– Aš su tavim nekalbu. Užčiaupk kakarinę, arba tave išvysiu. Ką ten turi savo kaistuve, kurį girdžiu kunkuliuojant ugniakure?

– Taukus lydau...

– Šįvakar bus svečių, pakurk židinį.

Ponai Kriušo, ponia de Grasen ir jos sūnus atėjo aštuntą valandą ir nustebo nematydami nei ponios Grandė, nei jos dukters.

– Žmona truputį negaluoja. Eženi budi prie jos, – atsakė senasis vynininkas, kurio veidas nerodė jokio susijaudinimo.

Po valandos nereikšmingo pokalbio ponia de Grasen, nuėjusi aplankyti ponios Grandė, sugrįžo žemyn, ir visi ėmė ją klausinėti:

– Kaip ponios Grandė sveikata?

– Visai prasta, visai, – atsakė ji. – Sveikatos būklė man atrodo tikrai kelianti nerimą. Jos amžiuje reikia imtis visų atsargumo priemonių, tėtuši Grandė.

– Pažiūrėsim, – atsakė išsiblaškęs vynininkas.

Visi jam palinkėjo labos nakties. Kai ponai Kriušo buvo gatvėje, ponia de Grasen jiems pasakė:

– Pas ponus Grandė kažkas nauja. Motina sunkiai serga, tik pati to nenumano. Dukters akys raudonos, tarsi būtų ilgai verkusi. Nejau jie susimanė ją ištekinti prieš jos valią?

Kai vynininkas atsigulė, Nanona, apsiavusi šlepetėmis, tyliai atėjo pas Eženi ir atnešė jai kaistuve iškeptą paštetą.

– Imkit, panele, – tarė geroji tarnaitė. – Kornuajė man davė kiškį. Jūs taip mažai valgote, jog šio pašteto jums užteks visai savaitei, o šaltyje jis nesuges. Bent jau nemisite vien sausa duona. Juk tai labai nesveika.

– Vargše Nanona! – tarė Eženi, spausdama jai ranką.

– Aš jį bais gerai, bais skaniai iškepiau, o *jis* visai ir nepastebėjo. Ir lašinių, ir lauro lapelių nupirkau už savo šešis frankus; juk ir aš savo pinigų šeimininkė.

Paskui tarnaitė pabėgo, nes jai pasirodė, kad ateina Grandė.

Per keletą mėnesių vynininkas nuolat aplankydavo žmoną įvairiu dienos metu, niekad neištardamas dukters vardo, nematydamas jos, neužsimindamas apie ją nė pusiau žodžio. Ponia Grandė iš savo kambario nebeišeidavo, o jos sveikata kasdien vis blogėjo. Niekas negalėjo palenkti senojo kubiliaus. Jis buvo nepajudinamas, kietas ir šaltas kaip granito stulpas. Ir toliau vis išeidavo ir pareidavo pagal savo įpročius; bet jau nebemikčiojo, mažiau kalbėjo, o tvarkydamas reikalus, pasidarė griežtesnis negu anksčiau. Neretai jam pasitaikydavo suklysti skaičiuojant.

– Pas ponus Grandė kažkas pasidarė, – kalbėjo kriušotininkai ir graseninınkai.

– Kas gi atsitiko Grandė namuose? – toks buvo įprastinis klausimas, kurį svarstydavo vakarais visuose Somiūro pobūviuose.

Eženi į bažnyčią eidavo lydima Nanonos. Jei ponia de Grasen išeinančią iš bažnyčios ją užkalbindavo keliais žodžiais, ji atsakydavo išsisukinėdama ir nepatenkindavo jos smalsumo. Baigiantis antram mėnesiui, Eženi kalinimo vis dėlto nebebuvo galima nuslėpti nei nuo Kriušo trejukės, nei nuo ponios de Grasen. Atėjo metas, kai pritrūko dingsčių jos nuolatiniam nebuvimui pateisinti. Vėliau – nors neįmanoma sužinoti, kas išdavė paslaptį, – visas miestas patyrė, kad nuo Naujųjų metų panelė Grandė tėvo įsakymu esanti uždaryta savo nekūrenamam kambaryje, gauna tik duonos ir vandens; kad Nanona gaminanti skanėstus ir nešanti jai naktimis; žinojo net ir tai, kad mergaitė galinti matyti ir slaugyti motiną tik tuo metu, kai tėvo nesą namie.

Tada Grandė elgesys buvo labai griežtai pasmerktas. Visas miestas paskelbė jį, taip sakant, už įstatymo ribų, prisiminė jo išdavystes, jo žiaurumus ir jį išskyrė iš bendruomenės. Kai jis praeidavo, visi šnibždėdamiesi žiūrėdavo į jį. Kai jo duktė, Nanonos lydima, leisdavosi vingiuota gatve Mišių ar mišparų, visi gyventojai smalsiai puldavo prie langų pasižiūrėti, kaip laikosi turtingoji įpėdinė ir kaip atrodo jos veidas, kuriame visad atsispindėdavo angeliškas švelnumas ir liūdesys. Jai nieko nereiškė kalinimas nei tėvo nemalonė. Argi ji nematydavo žemėlapio, suolelio, sodo, sienos sklypelio, argi nejausdavo ant lūpų medaus kvapsnio, kurį paliko meilės bučiniai? Kurį laiką ji nieko nežinojo apie mieste pasklidusias kalbas, kaip nežinojo ir jos tėvas. Tikėjimo kupina ir tyra Dievo akyse jos sąžinė ir jos meilė padėjo jai kantriai kęsti tėvo pyktį ir kerštą. Tačiau vienas skaudus sielvartas tildė visas kitas kančias. Jos motina, švelni ir gležna būtybė, suspindėjusi grožiu, kuriuo ją apšvietė prie kapo artėjanti josios siela, – nyko diena po dienos. Dažnai Eženi sau prikaišiojo, kad tai per ją žiauri ir lėta liga žudo motiną, nors pati ji čia niekuo dėta. Šie sąžinės priekaištai, kad ir motinos ramdomi, dar labiau ją siejo su jos meile. Kiekvieną rytą, kai tik tėvas išeidavo, ji atbėgdavo prie motinos lovos, ir ten Nanona atnešdavo jai pusryčius. Bet vargšė Eženi liūdna ir kenčianti dėl motinos skausmų, tyliu judesiu parodydavo Nanonai motinos veidą, verkdavo ir nedrįsdavo kalbėti apie pusbrolį. Ponia Grandė gaudavo pradėti pirmoji:

– Kur *jis*? Kodėl nerašo?

Ir motina, ir duktė neturėjo jokios nuovokos apie atstumus.

– Galvokime apie jį, mama, – atsakydavo Eženi, – bet nekalbėkime. Jūs sergate, jūs dabar pirma visko.

O *viskas* – tai buvo *jis*.

– Mano vaikeliai, – kalbėdavo ponia Grandė, – man visai negaila gyvenimo. Dievas suteikė man jėgų, kad galėčiau su džiaugsmu žiūrėti į savo vargų pabaigą.

Šios moters žodžiai visuomet būdavo šventi ir krikščioniški. Pirmaisiais metų mėnesiais, kai vyras, atėjęs pas ją pusryčiauti, imdavo vaikščioti po kambarį, ji kartodavo jam tuos pačius žodžius angeliškai švelniai, bet drauge ir tvirtai kaip moteris, kuriai mirties artuma suteikė drąsos, trūkusios jai visą gyvenimą.

– Pone, dėkoju jums už domėjimąsi mano sveikata, – atsakydavo ji į banaliausią jo klausimą, – bet jei norite man palengvinti paskutines gyvenimo valandėles ir sušvelninti skausmus, pasigailėkite dukters; pasirodykite esąs krikščionis, vyras ir tėvas.

Klausydamas šių žodžių, Grandė atsisėsdavo prie lovos ir elgdavosi kaip žmogus, kuris, matydamas užeinant smarkų lietų, ramiai pasislepia po įvažiuojamaisiais vartais: tylėdamas klausydavosi žmonos ir nieko neatsakydavo. Kai ji kreipdavosi į jį švelniausiais, graudžiausiais, religingiausiais maldavimais, jis jai tardavo:

– Šiandien tu truputį išblyškusi, mano vargše žmonele.

Galėjai manyti, jog tas žmogus visiškai užmiršo dukterį – taip bylojo akmeninė jo kakta, sučiauptos lūpos. Jo nesujaudindavo nė ašaros, riedančios per išblyškusį žmonos veidą, kai ji klausydavo jo nereikšmingų atsakymų, kurių žodžiai beveik nesikeisdavo.

– Teatleidžia jums Dievas, pone, kaip ir aš jums atleidžiu, – sakydavo ji. – Kada nors ir jūs būsite reikalingas atleidimo.

Žmonai susirgus, jis nebedrįso naudotis savo baisiuoju *ta ta ta ta*, bet ir jo despotizmo nenuginklavo šis švelnumo angelas, kurio nedailumas nyko diena po dienos, nustelbiamas dvasinių vertybių, pražydusių jos veide. Ji visa tapo vien tik siela. Atro-

dė, kad maldos dvasia nuskaidrino ir sušvelnino pačius šiurkščiausius jos veido bruožus, ir tas veidas ėmė spinduliuoti. Kas nėra stebėjęs šito pasikeitimo šventųjų veiduose? Ir labiausiai iškreiptus jų bruožus perkeičia sielos ypatybės, suteikiančios jiems savotiško dvasingumo, kuris priklauso nuo skaisčių ir kilnių minčių! Šitokia pasikeitusi žmonos išvaizda, kai kančios naikino paskutinius jos žmogiškosios esybės likučius, veikė, nors ir silpnai, senąjį kubilių, bet jo charakteris pasiliko geležinis. Jo žodžiai, tiesa, nebeskambėjo niekinamai, bet užtat jis dabar juo dažniau tylėdavo kaip žemė ir taip saugodavo savo pranašumą šeimoje.

Kai jo ištikimoji Nanona pasirodydavo turguje, jai ausis prazyzdavo visokios kūmutės, peikdamos jos šeimininką ir šaipydamosi iš jo; ir nors viešoji nuomonė atvirai smerkė tėtušį Grandė, tarnaitė gynė jį – saugojo namų garbę.

– Na tai kas? – sakydavo ji žmogyno peikėjams. – Argi mes į senatvę nepasidarome visi šiurkštesni? Kodėl jūs negalite sutikti, kad ir jis bent kiek pašiurkštėtų, šitas žmogus? Liaukitės su savo prasimanymais. Panelė gyvena kaip karalienė. Ji viena? Tai kas, jai taip patinka. Be to, mano ponai geriau žino, ką daro.

Ponia Grandė, labiau graužiama sielvarto negu ligos, kai po visų maldavimų nepavyko sutaikyti tėvo su Eženi, pagaliau, į pavasario pabaigą, vieną vakarą patikėjo savo slaptas kančias ponams Kriušo.

– Uždaryti dvidešimt trejų metų mergaitę, maitinti ją tik duona ir vandeniu!.. – sušuko pirmininkas de Bonfonas. – Ir be jokio pagrindo! Bet tai *smurtiškas tėvo valdžios naudojimas piktam; ji gali protestuoti, ir kiek tai par...*

– Et, brolėne, meskite tuos savo teisminius tarškalus, – tarė notaras. – Būkite rami, ponia, aš dar rytoj padarysiu galą tam kalinimui.

Eženi išgirdo, kad apie ją kalbama, ir išėjo iš kambario.

– Ponai, – prieidama tarė ji, kupina orumo, – aš jus prašau nesirūpinti šiuo reikalu. Tėvelis yra šeimininkas savo namuose. Kol gyvenu pas jį, turiu jo klausyti. Jo elgesio žmonės nederėtų teisti: nei pritarti, nei smerkti – jis už jį atsako tik prieš Dievą. Aš kreipiuosi į jūsų draugiškumą, prašydama šiuo reikalu visai nekalbėti. Smerkti mano tėvą – vadinasi, įžeisti mūsų pačių garbę. Esu jums dėkinga, ponai, už rūpinimąsi, bet būčiau dar dėkingesnė, jei nutildytumėte tuos užgaulius gandus, kurie sklinda mieste ir apie kuriuos aš atsitiktinai sužinojau.

– Ji teisingai sako, – tarė ponia Grandė.

– Panele, geriausias būdas sutrukdyti žmonėms plepėti yra grąžinti jums laisvę, – pagarbiai atsakė senasis notaras, paveiktas grožio, kurį vienatvė, liūdesys ir meilė suteikė Eženi.

– Tiek to, leisk, dukrele, ponui Kriušo sutvarkyti šį reikalą, nes už sėkmę jis atsako. Jis pažįsta tavo tėvą ir žino, kaip jį paveikti. Jei nori mane matyti laimingą bent tą trumpą laiką, kuris man dar liko gyventi, leiskis kaip nors sutaikoma su tėvu.

Kitą rytą Grandė, kaip buvo įpratęs nuo Eženi įkalinimo dienos, išėjo apsukti keleto ratų savo sodely. Šitam pasivaikščiojimui jis buvo pasirinkęs laiką, kai Eženi šukuodavosi. Priėjęs prie didžiojo riešutmedžio, žmogynas pasislėpdavo už jo kamieno, pastovėdavo ten keletą akimirksnių, stebėdamas ilgus dukters plaukus, ir, be abejo, dvejodavo: ar klausyti savo kieto būdo, ar nuėjus apkabinti savo vaiką. Dažnai jis ilgokai sėdėdavo ant supuvusio medinio suolelio, kur Šarlis su Eženi buvo prisiekę vienas antram amžiną meilę, o ji tuo metu taip pat slapčiomis stebėdavo tėvą arba sekdavo jį veidrodyje. Jei jis atsistodavo ir vėl pradėdavo vaikščioti, ji atsisėsdavo prie lango ir imdavo žiūrinėti sienos sklypelį, kur sviro gražiausios gėlės, kur iš ply-

šių stiebėsi Veneros papartis, vilnažolės ir dar vienas sodrus augalas, šilokas, geltonasis ar baltasis, gausiai augąs Somiūro ir Tūro vynuogynuose. Ponas Kriušo atėjo anksti ir gražų birželio rytmetį rado senąjį vynininką sėdintį ant suolelio, atsirėmusį į gretimo namo sieną ir stebintį dukterį.

– Kuo galiu patarnauti, pone Kriušo? – paklausė jis notarą.

– Atėjau pasikalbėti apie reikalą.

– A, a! Gal turite truputį aukso iškeisti man į ekiu?

– Ne, ne, šis reikalas ne apie pinigus, o apie jūsų dukterį Eženi. Visi žmonės kalba apie ją ir apie jus.

– Ko jie kišasi? Ir paskutinis vargšas savo namuose ponas.

– Sutinku, vargšas gali ir nusižudyti, arba ir dar blogiau – išmesti savo pinigus pro langą.

– Kaip?

– Še! Taigi jūsų žmona sunkiai serga, mano bičiuli. Jums netgi reikėtų pasitarti su ponu Beržerenu – jai gresia mirtis. Jei staiga numirtų be tinkamo gydymo, aš manau, jūs nebūtumėte ramus.

– Ta ta ta ta! Jūs žinote, kas mano žmonai! Tie gydytojai kai įkelia koją į namus, tai paskui ir vaikšto po penkis-šešis kartus per dieną.

– Pagaliau, Grandė, darykite, kaip jums atrodo geriau. Mes seni bičiuliai; visame Somiūre nėra kito žmogaus, kuris labiau už mane imtų į širdį visa, kas susiję su jumis; aš turėjau jums tai pasakyti. Dabar tebūnie, kaip sau norite; jūs ne vaikas ir žinote, ką daryti. Tiek to. Beje, aš pas jus atėjau kitu reikalu. Galbūt dar rimtesniu. Be to, juk jūs nenorite žudyti savo žmonos, – ji jums per daug naudinga. Taigi pagalvokite, kokia susidarytų jūsų ir jūsų dukters padėtis, jei ponia Grandė numirtų. Jums tektų atsiskaityti su Eženi, nes jūsų ir žmonos turtas yra bendras. Jūsų duktė turės teisę reikalauti turto dalybų, parduoti Fruafoną. Žodžiu, ji yra savo motinos įpėdinė, o jūs žmonos turto paveldėti negalit.

Tie žodžiai žmogyną trenkė kaip perkūnas, nes apie įstatymus jis taip tvirtai nenutuokė kaip apie savo prekybą. Jis niekad ir nepagalvojo apie licitavimą.

– Taigi aš patariu jums elgtis su ja švelniau, – baigė notaras.

– Bet ar jūs žinote, Kriušo, ką ji padarė?

– Ką? – tarė Kriušo, kuriam buvo įdomu išgirsti Grandė prisipažinimą ir sužinoti vaidų priežastį.

– Atidavė savo auksą.

– Gerai, o ar jis buvo jos? – paklausė notaras.

– *Visi* man taip sako! – sušuko žmogynas, tragiškai nuleisdamas rankas.

– Argi dėl tokių niekų, – kalbėjo toliau notaras, – ketintumėte užkirsti kelią toms nuolaidoms, kurių turėsite jos prašyti, kai motina mirs?

– Oho! Jūsų nuomone, šeši tūkstančiai frankų auksu – niekai?

– Et, mano senas bičiuli, o ar jūs žinote, kiek kainuos jūsų žmonos palikimo aprašymas ir dalybos, jei Eženi to pareikalaus?

– Kiek?

– Du, trys, gal net keturi šimtai tūkstančių frankų! Kaip be licitavimo ir pardavimo nustatysi tikrąją turto vertę? O tarp savęs susitarus...

– Prisiekiu savo tėvo pjautuvu! – suriko vynininkas ir išblyškęs atsisėdo. – Mes dar pažiūrėsime, Kriušo.

Valandėlę patylėjęs ir pasikamavęs, žmogynas pažvelgė į notarą.

– Gyvenimas žiaurus! Jame daug kančių! Kriušo, – pareiškė jis iškilmingai, – juk jūs nenorite manęs apgauti, duokit garbės žodį, kad tai, ką čia man giedate, paremta įstatymu. Parodykite kodeksą, noriu matyti kodeksą!

– Vargšas mano drauge, – atsakė notaras, – ar aš nežinau savo amato?

– Vadinas, tai tiesa! Aš būsiu savo dukters apiplėštas, užmuštas, surytas!

– Ji motinos įpėdinė.

– Tai kam gi reikalingi vaikai! Ak, mano žmonelė, aš ją myliu. Laimė, ji dar stipri: juk ji la Berteljer.

– Jai nė mėnesio nebeliko gyventi.

Kubilius pliaukštelėjo sau į kaktą, paėjo, grįžo ir, išgąstingai žiūrėdamas į Kriušo, tarė:

– Tai kas daryt?

– Eženi galės visiškai atsisakyti motinos palikimo. Juk jūs nenorite atimti jai įpėdinystės teisių, tiesa? Bet, jei norit išgauti iš jos tokį aktą, nesielkite su ja žiauriai. Tai, ką aš čia jums sakau, mano seni, priešinga mano interesams. Juk koks gi mano darbas? – likvidacijos, aprašymai, pardavimai, dalybos...

– Pažiūrėsim, pažiūrėsim. Nebekalbėkim apie tai, Kriušo. Jūs man visus vidurius susuksite. Gal gavote aukso?

– Ne, bet turiu keletą senų luidorų, kokią dešimtį, aš jums juos atiduosiu. Mano gerasis bičiuli, susitaikykite su Eženi. Matote, visas Somiūras jus smerkia.

– Kvailiai!

– O lakštai jau po devyniasdešimt devynis. Būkite bent kartą gyvenime patenkintas.

– Po devyniasdešimt devynis, Kriušo?

– Taip.

– Ėhė! Devyniasdešimt devyni! – tarė žmogynas, iki vartų palydėdamas senąjį notarą.

Per daug susijaudinęs dėl ką tik įvykusio pokalbio, jis nebegalėjo nurimti kambariuose, todėl nuėjo pas žmoną ir jai tarė:

– Na, motin, gali praleisti dieną su savo dukteria, aš einu į Fruafoną. Būkite meilios. Šiandien mūsų jungtuvių diena, ma-

no geroji žmonele: štai tau dešimt ekiu Dievo Kūno procesijos altorėliui. Jau taip seniai tu nori jį įrengti, pasismagink! Linksminkitės, džiaukitės, būkite sveikos! Tegyvuoja džiaugsmas!

Jis numetė dešimt monetų po šešis frankus ant žmonos lovos, paėmė jos galvą ir pabučiavo į kaktą.

– Tau geriau, žmonele, tiesa?

– Kaip galite manyti, kad priimsite visa atleidžiantį Dievą į savo namus, jei laikote dukterį ištremtą iš savo širdies? – pasakė ji susijaudinusi.

– Ta ta ta ta! – atsakė tėvas švelniu balsu. – Pažiūrėsim.

– Dieve geriausias! Eženi! – sušuko motina, rausdama iš džiaugsmo. – Eikš, pabučiuok tėvelį, jis tau atleidžia!

Bet žmogyno jau nebebuvo. Jis dūmė, kiek kojos neša, į savo vynuogynus, stengdamasis sutvarkyti išblaškytas mintis. Tuo metu Grandė pradėjo septyniasdešimt šeštus metus. Per pastaruosius dvejus metus jo gobšumas išaugo, kaip išauga ir visos patvariosios žmogaus aistros. Kaip ir visi šykštuoliai, garbėtroškos, kaip visi žmonės, kurie savo gyvenimą yra paaukoję kokiai nors vienai vienintelei idėjai, jis ypatingai prisirišo prie savo aistros simbolio. Matyti auksą, turėti aukso pasidarė jo viešpataujančia manija. Jo despotizmas didėjo proporcingai gobšumui, ir netekti nors mažiausios turto dalies, jei mirtų žmona, jam atrodė kažkas *priešgamtiška*. Pasakyti dukteriai savo turto dydį, aprašyti visą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, parduoti jį iš varžytynių?..

– Tai reikštų persipjauti gerklę, – garsiai pasakė jis, stovėdamas vynuogyno viduryje ir apžiūrinėdamas medelius.

Pagaliau apsisprendė; grįžo į Somiūrą per pietus, ryžęsis nusilenkti Eženi, gerintis jai, pataikauti, kad tik galėtų mirti karališkai, iki paskutinio atodūsio laikydamas rankose savo milijonų vadžias.

Tuo metu, kai žmogynas, atsitiktinai pasiėmęs visraktį, lapės žingsniais kopė laiptais pas žmoną, Eženi buvo atsinešusi prie motinos lovos dailiąją savo reikmeninę. Kol Grandė nebuvo namie, jos abi smaginosi ieškodamos Šarlio bruožų jo motinos portrete.

– Kakta ir burna visai kaip jo! – kalbėjo Eženi tą akimirką, kai vynininkas atidarė duris.

Pamačiusi žmogyno žvilgsnį, mestą į auksą, ponia Grandė suriko:

– Dieve, pasigailėk mūsų!

Žmogynas šoko prie reikmeninės kaip tigras prie miegančio vaiko.

– O koks čia daiktas? – tarė griebdamas lobį ir nešdamasis prie lango. – Grynas auksas! Auksas! – sušuko jis. – Daugybė aukso! Bus pora svarų. Aha! Tai Šarlis davė tau už gražiąsias monetas, a? Kodėl anksčiau to nesakei? Tai geras biznis, dukružėle! Tu esi mano duktė, dabar aš tave pažįstu. (Eženi visa drebėjo.) Tai Šarlio, tiesa? – kalbėjo žmogynas.

– Taip, tėveli, tai ne mano. Ši dėžutė palikta šventam saugojimui.

– Ta ta ta ta! Jis paėmė tavo turtą. Reikia atgauti tavo mažąjį lobį.

– Tėveli!..

Žmogynas norėjo išsiimti peilį ir atlupti auksinę plokštelę, tam reikėjo pasidėti reikmeninę ant kėdės. Eženi šoko jos pagriebti, bet kubilius, neišleidęs iš akių nei dukters, nei dėžutės, taip smarkiai ją atstūmė, jog jinai parkrito ant motinos lovos.

– Pone! Pone! – šaukė motina, pakildama lovoje.

Grandė išsiėmė peilį ir jau taikėsi lupti auksą.

– Tėve! – sukliko Eženi, puldama ant kelių ir šliauždama artyn prie žmogyno ištiestomis rankomis. – Tėve, dėl visų šven-

tųjų ir Švenčiausiosios Mergelės, dėl Kristaus, kuris mirė ant kryžiaus, dėl savo amžino išganymo, dėl mano gyvybės, tėve – nelieskite jos! Ši dėžutė ne jūsų ir ne mano; ji nelaimingo giminaičio, kuris man ją patikėjo, ir aš turiu jam grąžinti ją nepaliestą.

– Kodėl gi ją apžiūrinėjai, jeigu ji palikta saugoti? Žiūrėti blogiau, negu liesti.

– Tėve, nenaikinkite jos, jūs nuplėšite man garbę! Tėve, ar girdite?

– Pone, pasigailėkite! – ištarė motina.

– Tėve! – suriko Eženi taip smarkiai, jog persigandusi Nanona atbėgo į viršų.

Eženi griebė jai po ranka pasitaikiusį peilį ir juo apsiginklavo.

– Na, ir kas toliau? – ramiai tarė Grandė, šaltai šypsodamasis.

– Pone, pone, jūs mane pribaigsite! – tarė motina.

– Tėve, jei jūsų peilis atkirs nors dalelytę šito aukso, aš persmeigsiu save štai šituo. Jūs jau mirtinai susargdinote mano motiną, nužudysite dar ir savo dukterį. Dabar pradėkite. Smūgis už smūgį.

Grandė laikė peilį ties reikmenine ir dvejodamas pažvelgė į dukterį.

– Nejaugi tu galėtum taip padaryti, Eženi? – tarė jis.

– Taip, pone, – atsakė motina.

– Jeigu ji pasakė, tai ir padarys! – suriko Nanona. – Būkite protingas, pone, bent kartą gyvenime.

Kubilius valandėlę žiūrėjo pakaitomis čia į auksą, čia į dukterį. Ponia Grandė apalpo.

– Žiūrėkite, pone brangusis, ponia miršta! – suriko Nanona.

– Tiek to, dukrele, nesipykime dėl dėžutės. Imk ją! – gyvai sušuko kubilius, mesdamas reikmeninę ant lovos. – O tu, Nanona, bėk, pakviesk poną Beržereną. – Na, mama, – tarė jis, bučiuodamas žmonos ranką, – žiūrėk, jau nieko: mes susitaikėme.

Tiesa, dukružėle? Daugiau nebebus sausos duonos, tu valgysi visa, ką tik norėsi. O! Ji atmerkia akis. Na, mama, mamyte, motušėle, nusiramink! Štai žiūrėk, aš bučiuoju Eženi. Ji myli savo pusbrolį, ištekės už jo, jei tik nori; išsaugos jam dėžutę. Tik gyvenk ilgai, mano vargše žmonele! Na, pajudėk gi! Klausyk, tu turėsi gražiausią altorių, koks kada nors yra buvęs Somiūre!

– Dieve mano! Kaip jūs galite taip elgtis su savo žmona ir vaiku! – pasakė ponia Grandė silpnu balsu.

– Aš daugiau taip nebedarysiu, ne! – sušuko kubilius. – Tu tuojau pamatysi, mano vargše žmonele.

Jis nuėjo į savo kabinetą ir grįžo su sauja luidorų, kuriuos pabėrė ant lovos.

– Imk, Eženi, imk, žmonele, tai jums, – tarė, ranka sklaidydamas luidorus. – Nagi, pralinksmėk, mano žmonele, būk sveikutėlė: nieko netrūks nei tau, nei Eženi. Štai jai šimtas auksinių. Tu jų neatiduosi, Eženi? Štai šitų, ką?

Ponia Grandė su dukteria nustebusios pažvelgė viena į antrą.

– Pasiimkite juos, tėveli; mums reikia tik jūsų švelnumo.

– Na, gerai, tebūnie taip, – tarė dėdamasis luidorus į kišenę. – Gyvenkime kaip geri draugai. Kas dieną kartu eisime pietauti į salę, kas vakarą žaisime loto po porą sū. Krėsite savo pokštus! Taip, žmonele?

– Labai norėčiau, jei tik tai jums būtų malonu, – atsakė mirštančioji, – deja, aš nebegalėsiu atsikelti.

– Vargše mamyte, – tarė kubilius, – tu nežinai, kaip aš tave myliu. Ir tave, dukrele!

Jis stipriai ją apkabino ir pabučiavo.

– O! kaip gera bučiuoti savo dukrelę po nesusipratimų! Dukružėle tu mano!.. Nagi pažiūrėk, motušėle, mes dabar kaip vienas! Nešk ir paslėpk šitą, – tarė jis Eženi, rodydamas į dėžutę. – Eik, nebijok. Aš niekad tau nė neužsiminsiu apie ją.

Netrukus atėjo ponas Beržerenas, garsiausias Somiūro gydytojas. Apžiūrėjęs ligonę, jis tvirtai pareiškė Grandė, kad jo žmona sunkiai serganti, bet visiška dvasios ramybė, švelni priežiūra ir kruopštus slaugymas galėtų atitolinti jos mirtį iki rudens.

– O ar tai brangiai kainuos? – paklausė žmogynas. – Reikės vaistų?

– Vaistų mažai, bet daug priežiūros, – atsakė gydytojas, negalėdamas sulaikyti šypsenos.

– Žodžiu, pone Beržerenai, – tarė Grandė, – jūs garbingas žmogus, juk taip? Aš pasitikiu jumis. Lankykite mano žmoną tiek kartų, kiek jums atrodys reikalinga. Išsaugokite man gerąją žmonelę; matote, aš ją labai myliu, nors taip ir neatrodo, nes viskas vyksta mano viduje ir graužia man sielą. Turiu sielvarto. Sielvartas mane aplankė, kai mirė brolis, dėl kurio švaistau Paryžiuje tiek pinigų... akys pagaliau iš kaktos lenda! Ir galo dar nematyti. Sudie, pone. Jei dar galima išgelbėti mano žmoną, išgelbėkite ją, tegu tai kainuotų ir šimtą, ir du šimtus frankų.

Nors Grandė ir karštai troško, kad pasveiktų žmona, kurios palikimo neišspręstas klausimas jam būtų buvęs tas pats kaip mirtis; nors jis kiekviena proga pareikšdavo tikrą paslaugumą mažiausiems nustebintos motinos ir dukters norams; nors Eženi ir švelniausiai slaugė motiną, – ponios Grandė gyvenimas artėjo prie mirties. Kasdien vis silpo ir nyko, kaip nyksta dauguma tokio amžiaus moterų, kai jas ištinka liga. Pasidarė gležnutė lyg medžių lapai rudenį. Suspindėjo dangaus spinduliais kaip tie lapai, kai juos peršviečia ir paauksina saulė. Tai buvo mirtis, verta jos gyvenimo, tikrai krikščioniška mirtis; ar negalima pasakyti – iškilni?

1822 metų spalio mėnesį ypatingai sušvito jos dorybė, jos angeliška kantrybė ir jos meilė dukteriai; ji užgeso neištarusi mažiausio skundo. Avinėlis be jokios dėmės, ji žengė į dangų ir

nesigailėjo šioje žemėje nieko, o tik švelniosios savo šalto gyvenimo draugės, kuriai paskutiniai jos žvilgsniai, atrodė, pranašavo tūkstančius nelaimių. Ji bijojo palikti šią avelę, baltą kaip ir ji, vienišą tarp egoistų žmonių, kuriems terūpėjo jos kailis, jos turtai.

– Mano vaikeli, – pasakė ji prieš paskutinį atodūsį, – laimė tik danguje, tu kada nors tai suprasi.

Kitą dieną po motinos mirties Eženi rado naujų priežasčių mylėti tiems namams, kur ji gimė, kur tiek iškentėjo, kur ką tik mirė jos motina. Negalėjo be ašarų žiūrėti į salės langą ir į paaukštintą kėdę. Manė iki šiol nepažinusi savo senojo tėvo sielos, nes jis ėmė su didžiausiu švelnumu ją rūpintis: užsukdavo pasiūlyti jai rankos einant pusryčių, ištisas valandas žiūrėdavo į ją beveik geru žvilgsniu, o kartais rydavo ją akimis, tartum būtų buvusi auksinė. Senasis kubilius buvo toks nebepanašus į save, taip jaudindavosi būdamas su dukterimi, jog Nanona ir kriušotininkai, stebėdami šitą jo silpnybę, manė, kad taip yra dėl senyvo jo amžiaus, ir netgi baiminosi, kad nesusilpnėtų jo protinės galios; tačiau tą dieną, kai šeima apsivilko gedulą, po pietų, kurių buvo pakviestas ir notaras Kriušo, vienas težinojęs savo kliento paslaptį, žmogyno elgesio priežastis paaiškėjo.

– Mano brangusis vaikeli, – kreipėsi jis į Eženi, kai buvo viskas nuimta nuo stalo ir rūpestingai uždarytos durys, – štai tu savo motinos įpėdinė, ir mudviem reikia sutvarkyti keletą reikaliukų. Tiesa, Kriušo?

– Taip.

– Argi jau būtina atlikti tai šiandien, tėveli?

– Taip, taip, dukružėle. Nebegalėčiau ilgiau ištverti šito netikrumo. Nemanau, kad tu norėtum skaudinti man širdį.

– O tėveli!..

– Na, tai dar šįvakar reikia viską sutvarkyti.

– Ko gi jūs iš manęs norite?

– Mat, dukrele, tai ne mano reikalas. Pasakykite jai, Kriušo.

– Panele, jūsų tėvelis nenorėtų nei dalyti, nei parduoti savo žemių, nei mokėti milžiniškų mokesčių už piniginį kapitalą, kuris gali pas jį rastis. O tam tikslui reiktų išvengti aprašymo to turto, kuris šiuo metu tebėra nepadalytas tarp jūsų ir tėvelio...

– Kriušo, ar jūs tuo esate visai tikras, jei taip kalbate vaikui?

– Leiskite man pasakyti, Grandė.

– Taip, taip, mano drauge. Nei jūs, nei mano dukrelė nenorite manęs apiplėšti. Ar ne taip, dukružėle?

– Bet, pone Kriušo, ką gi aš turiu padaryti? – paklausė nekantraudama Eženi.

– O štai ką, – atsakė notaras: – reikėtų pasirašyti šį aktą, kuriuo atsisakytumėte savo motinos palikimo ir suteiktumėte savo tėvui teisę naudotis visu jūsų bendruoju turtu, o jis užtikrina jums jo nuosavybę...

– Aš nieko nesuprantu, ką jūs man kalbate, – atsakė Eženi. – Duokite man aktą ir parodykite vietą, kur turiu pasirašyti.

Tėtušis Grandė žvilgčiojo pakaitomis į aktą ir į dukterį, į dukterį ir į aktą taip baisiai susijaudinęs, jog turėjo nusišluostyti keletą prakaito lašų, kurie jam iššoko ant kaktos.

– Dukružėle, – tarė jis, – man labiau patiktų, kad tu, užuot pasirašiusi šį aktą, kurio įregistravimas brangiai kainuotų, sutiktum visiškai atsisakyti vargšės velionės motinos palikimo ir patikėtum savo ateitį man. Tada aš tau kas mėnesį mokėčiau po šimtą frankų. Tu galėtum užsakyti Mišių, kiek tik norėtum ir už ką tik norėtum... Na, šimtas frankų per mėnesį livromis?

– Aš padarysiu taip, kaip jums patiks, tėveli.

– Panele, – tarė notaras, – mano pareiga pareikšti jums, kad jūs netenkante viso...

– O Dieve mano, – tarė ji, – argi man tai rūpi?

– Tylėk, Kriušo. Jau pasakyta, pasakyta! – sušuko Grandė, imdamas dukters ranką ir kirsdamas į ją savąja. – Eženi, tu neatsisakysi savo žodžių, juk tu garbinga mergaitė, a?

– O tėveli!..

Jis karštai ją pabučiavo, vos nepasmaugęs savo glėbyje.

– Na vaikeli, tu suteikei savo tėvui gyvybę; bet iš tikrųjų tik grąžini jam tai, ką jis tau yra davęs: mes – atsiteisę. Štai kaip dera tvarkyti reikalus. Gyvenimas yra reikalų tvarkymas. Laiminu tave! Tu dora mergaitė ir labai myli savo tėtuką. Daryk dabar, ką nori. Vadinas, iki rytojaus, Kriušo, – tarė žiūrėdamas į išsigandusį notarą. – Būkite malonus paruošti atsisakymo aktą teismo kanceliarijoje.

Kitą dieną apie dvyliktą valandą buvo pasirašytas pareiškimas, kuriuo Eženi pati save apiplėšė. Tačiau, kad ir davęs žodį, senasis kubilius pirmųjų metų pabaigoj dar nebuvo įteikęs nė vieno skatiko iš šimto mėnesinių frankų, kuriuos taip iškilmingai dukteriai prižadėjo. Ir kai Eženi juokais jam tai priminė, jis negalėjo susilaikyti neparaudęs; guviai užkopęs į savo kabinetą, grįžo rodydamas jai apie trečdalį tų papuošalų, kuriuos buvo paėmęs iš brolėno.

– Žiūrėk, mažyte, – tarė pašaipiai, – ar norėtum paimti tuos daiktelius už savo dvylika šimtų frankų?

– O tėveli! Tikrai man juos atiduodate?

– Aš tiek pat jų tau duosiu ateinančiais metais, – pasakė berdamas papuošalus į jos prijuostę. – Taip per trumpą laiką tu turėsi visas jo sagutes, – pridūrė trindamasis rankas, laimingas, kad gali spekuliuoti dukters jausmais.

Vis dėlto, kad ir stiprus būdamas, senis norėjo supažindinti dukterį su ūkio paslaptimis. Dvejus metus iš eilės liepė jai tvar-

kyti smulkiuosius namų reikalus ir priiminėti duokles už žemę, o pats tą jos darbą prižiūrėjo. Neskubėdamas, pamažu išsakė jai savo sklypų, fermų vardus ir dydį. Į trečiuosius metus taip pripratino ją prie visų savo šykštavimo būdų, taip vykusiai juos pavertė jos pačios įpročiais, jog be baimės atidavė jai maisto sandėlio raktus ir paliko ją namų šeimininke.

Penkeri metai praėjo be jokio žymesnio įvykio vienodame Eženi ir jos tėvo gyvenime. Vis tie patys veiksmai, tolydžio taisyklingai atliekami kaip chronometriški seno laikrodžio švytavimai. Niūri panelės Grandė melancholija niekam nebuvo paslaptis; bet, kad ir galima buvo nujausti tos melancholijos priežastį, nė vienas Eženi ištartas žodis niekad nedavė pamato somiūriečių spėliojimams apie turtingosios įpėdinės širdies būklę. Vieninteliai jos svečiai būdavo trys Kriušo ir keletas jų draugų, kuriuos šie nejučiomis buvo įvedę į namus. Jie išmokė ją lošti vistą ir kas vakarą ateidavo sulošti partijos. 1827 metais jos tėvas, vis rimčiau negaluodamas, norom nenorom turėjo atskleisti jai savo žemės turtų paslaptis ir patarė, jei pasitaikytų sunkumų, kreiptis į notarą Kriušo, kurį žinojo sąžiningą esant. Į tų pat metų pabaigą žmogynas, aštuoniasdešimt antraisiais savo amžiaus metais, buvo ištiktas paralyžiaus, kuris greitai progresavo. Ponas Beržerenas pasmerkė Grandė mirti. Mąstydama, kad netrukus pasiliks visai viena pasaulyje, Eženi ėmė laikytis arčiau tėvo ir, taip sakant, stipriau suveržė šią paskutinę meilės grandį. Kaip visoms mylinčioms moterims taip ir jai meilė buvo visas pasaulis, o Šarlio nebuvo šalia jos. Ji kilniai ir rūpestingai slaugė seną tėvą, kurio protinės galios ėmė silpnėti, bet šykštumas instinktyviai laikėsi. To žmogaus ir mirtis buvo tokia kaip ir gyvenimas. Iš pat ryto jis liepdavo nustumti jį su kėde prie sienos tarp židinio ir durų į jo kabinetą, kuris buvo,

be abejonės, pilnas aukso. Čia jis ir tūnodavo nejudėdamas, tačiau vis žiūrėdamas į atėjusius jo lankyti žmones ir į geležimi apkaustytas duris. Prašydavo paaiškinti mažiausią išgirstą garsą, ir notaras labai stebėjosi, kad jis girdi net savo šuns žiovavimą kieme. Iš savo tariamo sustingimo pabusdavo tą dieną ir valandą, kai reikėdavo priimti duokles, atsiskaityti su nuomininkais arba išduoti pakvitavimus. Tada judindavo savo krėslą ant ratukų, kol atsidurdavo priešais kabineto duris. Liepdavo dukteriai atidaryti jas ir prižiūrėdavo, kad ji pati slapčia sukrautų pinigų maišelius vieną ant kito ir kad gerai užrakintų duris. Kai tik ji grąžindavo jam brangųjį raktą, kurį senis visuomet laikydavo liemenės kišenaitėje ir kartkarčiais čiupinėdavo, jis tyliai grįždavo į ankstesnę vietą. Tuo metu jo senasis bičiulis notaras, nujausdamas, kad turtingoji įpėdinė būtinai ištekės už jo brolėno, jei tik negrįš Šarlis Grandė, padvigubino savo globą ir paslaugumą: kasdien ėjo teirautis Grandė įsakymų, jo pavedamas vaikščiojo į Fruafoną, į pievas, į vynuogynus, pardavinėjo derlių ir viską vertė auksu ir sidabru, kuris paslapčia dėjosi prie maišelių, sukrautų kabinete. Pagaliau atėjo merdėjimo dienos, kuriomis stiprus žmogyno organizmas grūmėsi su nykimu. Jis ir toliau norėjo sėdėti prie židinio, priešais savo kabineto duris. Traukė prie savęs ir ritino visus apklotus, kuriais buvo dangstomas, ir sakė Nanonai:

– Slėpk, slėpk tai, kad man nepavogtų!

Kai pajėgdavo atmerkti akis, kuriose dar glūdėjo visa jo gyvybė, tuoj pat nukreipdavo jas į kabineto duris, už kurių gulėjo jo lobiai, klausdamas dukters:

– Ar jie ten yra? Ar jie ten yra? – ir jo balse skambėdavo paniška baimė.

– Taip, tėveli.

– Saugok auksą! Padėk aukso prieš mane!

Eženi paberdavo jam luidorų ant stalo, ir jis ištisas valandas išsėdėdavo įsmeigęs akis į auksinukus kaip pradedąs matyti kūdikis, kuris beprasmiškai įsistebeilija į tą patį daiktą; ir kaip kūdikiui jam lūpas ištempdavo nevalinga šypsena.

– Tai mane sušildo! – kartais sakydavo jis, ir jo veide sušvisdavo palaimi išraiška.

Kai klebonas atėjo suteikti paskutinių sakramentų, jo akys, jau kelias valandas atrodžiusios nebegyvos, staiga atgijo, kai tik pastebėjo kryžių, žvakides, sidabrinį švęsto vandens indą, į kurį įsmeigė žvilgsnį, o jo nosies gumbas sukrutėjo paskutinį kartą. Kai kunigas, duodamas jam pabučiuoti Nukryžiuotąjį, priartino prie jo lūpų paauksintą kryžių, jis siaubingai sujudėjo norėdamas pačiupti kryžių ir už šią paskutinę pastangą užmokėjo gyvybe; pašaukė Eženi, kurios jau nebematė, nors ji klūpėjo priešais ir ašaromis vilgė jau atšalusią jo ranką.

– Tėveli, palaiminkit mane, – paprašė ji.

– Gerai saugok viską! Už viską man atsiskaitysi ten! – pasakė šiais paskutiniais žodžiais įrodydamas, kad krikščionybė turinti būti šykštuolių religija.

Taip Eženi Grandė pasiliko vienų viena šiuose namuose, nebeturėdama nieko daugiau, kaip tik Nanoną, į kurią galėjo pažvelgti būdama tikra, kad ją išgirs ir supras, – Nanoną, tą vienintelę būtybę, kuri ją mylėjo dėl jos pačios ir su kuria galėjo kalbėtis apie savo sielvartus. Didžioji Nanona jai buvo tikra apvaizda. Tad ji jau buvo nebe tarnaitė, o klusni draugė.

Po tėvo mirties Eženi sužinojo iš notaro Kriušo, kad ji turinti tris šimtus tūkstančių livrų pajamų iš savo nekilnojamojo turto Somiūro apygardoje ir triprocentinėmis obligacijomis šešis milijonus, investuotus šešiasdešimties frankų kursu, kuris tuomet

jau buvo pakilęs iki septyniasdešimt septynių; be to, du milijonus auksu ir šimtą tūkstančių frankų ekiu monetomis, neskaitant dar negautų mokesčių likučių. Bendroji jos turtų vertė siekė septyniolika milijonų.

– Kurgi mano pusbrolis? – klausė ji savęs.

Tą dieną, kai notaras Kriušo pranešė savo klientei, kokį ji gavo palikimą, tiksliai suskaičiuotą ir laisvą nuo skolų, Eženi praleido viena su Nanona; jos sėdėjo abipus židinio tuščioje salėje, kur viskas kėlė prisiminimus, pradedant paaukštinta kėde, ant kurios sėdėdavo jos motina, ir baigiant stikline, iš kurios gėrė jos pusbrolis.

– Nanona, mes likome vienos!

– Taip, panele, ir jei tik žinočiau, kur jis yra, tasai švelnuolėlis, pėsčia eičiau jo ieškoti.

– Mus skiria jūra, – pasakė Eženi.

Tuo metu, kai vargšė įpėdinė verkė savo senosios tarnaitės draugėje tuose šaltuose ir tamsiuose namuose, kurie jai sudarė visą pasaulį, nuo Nanto iki Orleano nebuvo kitos kalbos, kaip tik apie septyniolika panelės Grandė milijonų. Vienu pirmųjų savo veiksmų ji paskyrė dvylikos šimtų frankų rentą iki gyvos galvos Nanonai, kuri, jau turėdama savąją šešių šimtų frankų rentą, tapo turtinga nuotaka. Nė mėnesio nepraslinko, ir ji iš mergystės įžengė į moterystę, globojama Antuano Kornuajė, kuris buvo paskirtas vyriausiuoju panelės Grandė žemių ir kitų nuosavybių prižiūrėtoju. Ponia Kornuajė, palyginti su savo amžininkėmis, turėjo didelių pirmenybių. Nors buvo penkiasdešimt devynerių metų amžiaus, tačiau pažiūrėti atrodė ne daugiau kaip keturiasdešimties. Jos stambūs bruožai nepasidavė laiko įtakai. Dėl vienuoliško gyvenimo būdo ji galėjo juoktis iš senatvės – toks skaistus buvo jos veidas ir geležinė sveikata. Jos

išvaizda turbūt niekad nebuvo tokia puiki kaip jungtuvių dieną. Pagaliau jai pravertė ir negražumas, kai ji pasirodė žmonėms tokia stambi, riebi, stipri, su laimės išraiška savo nesenstančiame veide, jog kai kas net ėmė pavydėti Kornuajė jo dalios.

– Jos veidas skaistus, – kalbėjo gelumbės pirklys.

– Ji dar gali turėti vaikų: išsilaikiusi lyg sūryme, leiskite pasakyti! – tarė druskos pirklys.

– Ji turtinga. Tas bernas Kornuajė čia gerai nutaikė, – pareiškė kitas kaimynas.

Kai eidavo iš senų namų ir leisdavosi vingiuota gatve į parapijos bažnyčią, Nanona, visų kaimynų mylima, susilaukdavo tik pagyrimų. Jungtuvių proga Eženi jai padovanojo tris tuzinus stalo reikmenų. Kornuajė, nustebintas tokio dosnumo, kalbėjo apie savo šeimininkę su ašaromis akyse: dėl jos būtų davęs ir galvą nukirsti. Likusi Eženi patikėtine, ponia Kornuajė buvo ne mažiau laiminga, kaip ir gavusi vyrą. Pagaliau ji turėjo teisę atrakinėti ir užrakinėti maisto sandėlį, išdavinėti rytais maistą, kaip darydavo velionis jos šeimininkas. Be to, jos žinioje buvo dvi tarnaitės – virėja ir kambarinė, įpareigota adyti namų baltinius ir prižiūrėti panelės drabužius. Kornuajė ėjo iš karto dvejas pareigas: sargo ir ūkvedžio. Nereikia nė sakyti, kad Nanonos parinkta virėja ir kambarinė buvo tikri perlai. Taigi panelė Grandė turėjo keturis be galo jai ištikimus tarnus. Fermeriai net nepastebėjo žmogyno mirties – taip griežtai jis buvo nustatęs savo administravimo įpročius, kuriais rūpestingai sekė ponas ir ponia Kornuajė.

Eženi sulaukė trisdešimties metų, nepatyrusi dar jokio gyvenimo džiaugsmo. Jos blanki ir liūdna vaikystė prabėgo šalia motinos, kuri nuolat kentėjo dėl savo neįvertintos, įžeistos širdies. Su džiaugsmu pasitraukdama iš šio pasaulio, motina gai-

lavo dukters, kuriai reikėjo likti gyventi, ir paliko jos sieloje švelnius sąžinės priekaištus ir amžiną gailestį. Pirmoji ir vienintelė meilė Eženi buvo liūdesio šaltinis. Keletą dienų mačiusi mylimąjį, ji atidavė jam savo širdį tarp dviejų paslapčia gautų ir jam grąžintų bučinių; paskui jis išvažiavo ją palikęs, ir juos skyrė ištisas pasaulis. Ta meilė, kurią pasmerkė tėvas, jai kainavusi beveik motinos gyvybę, suteikė tik kančias, susipynusias su trapiomis viltimis. Tad iki šiol ji veržėsi į laimę, eikvodama jėgas, o naujų negalėjo pasisemti. Dvasiniame gyvenime, kaip ir fiziniame, vyksta įkvėpimas ir iškvėpimas: siela turi įkvėpti kitos sielos jausmus, juos perkeisti savyje, kad galėtų grąžinti dar turtingesnius. Be šito gražaus žmogiškojo reiškinio nėra širdžiai gyvenimo: jai trūksta tada oro, ji kenčia ir nyksta. Eženi pradėjo kentėti. Turtas jai nebuvo nei galia, nei paguoda: ji galėjo gyventi vien meile, religija, tikėjimu ateitimi. Meilė išaiškino jai amžinybės prasmę. Jos širdis ir Evangelija buvo jai du pasauliai, stovį prieš akis. Dieną naktį jos mintys nuolat sukdavosi apie du dalykus, kurie jai galbūt jungėsi į vieną. Ji susitelkdavo mylėdama ir tikėdama esanti mylima. Per septynerius metus jos aistra aprėpė viską. Jos lobiai buvo ne milijonai, kurių pajamos nuolat augo, bet Šarlio dėžutė; du portretai, pakabinti viršum lovos; papuošalai, kuriuos turėjo išpirkusi iš tėvo ir su pasididžiavimu išdėsčiusi ant vatos sluoksnio spintos stalčiuje; tetos antpirštis, kuriuo naudodavosi jos motina ir kurį ji kasdien imdavo lyg šventenybę, ruošdamasi siuvinėti, – Penelopės darbas, pradėtas tik tam, kad galima būtų ant piršto užmauti šį auksinį daiktelį, pilną prisiminimų.

Neatrodė įtikima, kad panelė Grandė norėtų ištekėti, dar gedului nepasibaigus. Jos nuoširdus pamaldumas visiems buvo žinomas. Todėl Kriušo šeima, kurios politikai išmintingai va-

dovavo senasis abatas, tik apsupo įpėdinę ir rodė jai didžiausią rūpestingumą. Kiekvieną vakarą jos salė prisirinkdavo pilna žmonių, karščiausių ir labiausiai atsidavusių vietos kriušotininkų, kurie visais balsais stengėsi giedoti pagyras namų šeimininkei. Ji turėjo nuolatinį savo rūmų gydytoją, kapelioną, savo rūmų damą, vyriausiąjį rūmininką, savo ministrą pirmininką, o ypač savo kanclerį, kanclerį, norintį visur jai patarti. Jei įpėdinė būtų pareikalavusi pažo, kad neštų jos drabužių priedurą, jai būtų suradę ir pažą. Tai buvo karalienė, ir jokiai karalienei taip apsukriai nebuvo meilinamasi. Didelės sielos žmonės niekad nepataikauja; taip daro tik menkadvasiai, kurie geba dar labiau sumenkėti, kad galėtų geriau įsiterpti į gyvybinę erdvę asmens, kuris juos traukia. Po pataikavimu slepiasi savinauda. Todėl visi, kurie ateidavo kas vakarą panelės Grandė – arba, kaip jie sakydavo, panelės de Fruafon – salės užpildyti, nuostabiai gebėdavo panelę girti. Šis liaupsinimų koncertas, Eženi visai neįprastas, iš pradžių versdavo ją raudonuoti; bet, nors ir itin nedailūs būdavo komplimentai, nejučiomis jos ausis taip įprato klausytis jos grožio pagyrimų, jog, jeigu kuris atvykėlis būtų taręs ją negražią esant, tas priekaištas būtų buvęs jai daug skaudesnis negu prieš aštuonerius metus. Galiausiai ji pamėgo šitas galantiškas pagyras, kurias slapta dėdavo prie savo stabo kojų. Pamažu įprato būti laikoma valdove ir kas vakarą matyti savo rūmus pilnus žmonių. Ponas pirmininkas de Bonfonas buvo šios draugijos herojus, ir nepaliaujamai čia būdavo giriamas jo protas, jo asmuo, jo išsilavinimas, jo meilumas. Vienas, būdavo, pastebi, kad per septynerius metus jis labai padidinęs savo turtą, kad Bonfonas duodąs mažiausia dešimt tūkstančių frankų metinių pajamų ir, kaip visi ponų Kriušo dvarai, esąs apsuptas plačių įpėdinės žemių.

– Žinote, panele, – kalba kitas nuolatinis svečias, – ponai Kriušo turi keturiasdešimt tūkstančių livrų metinių pajamų!

– O jų santaupos! – pagriebia sena kriušotininkė panelė de Gribokur. – Neseniai vienas ponas atvyko iš Paryžiaus ir siūlo notarui Kriušo du šimtus tūkstančių frankų už jo kontorą. Jis turės ją parduoti, nes gali būti paskirtas taikos teisėju.

– Jis pats nori užimti teismo pirmininko vietą, ponui de Bonfonui pasitraukus, ir griebiasi atsargumo priemonių, – atsako ponia d'Orsonval: – mat ponas pirmininkas bus Apeliacinių rūmų tarėjas, o paskui ir jų pirmininkas: dėl savo gabumų jis neabejotinai šito pasieks.

– Taip, tai ypatingas žmogus, – patvirtina kitas. – Ar jums neatrodo, panele?

Ponas pirmininkas stengėsi prisitaikyti prie to vaidmens, kurį norėjo vaidinti. Nors buvo keturiasdešimties metų, nors jo veidas atrodė tamsus, nepatrauklus, suvytęs kaip beveik visų teisininkų veidai, bet rengdavosi lyg jaunuolis, žaisdavo lazdele, niekad nešniaukšdavo tabako pas panelę de Fruafon, visuomet ateidavo pas ją su baltu kaklaraiščiu ir marškiniais, dėl kurių stambiai klostytos krūtinės buvo panašus į kalakutų giminės atstovą. Jis familiariai kreipdavosi į gražiąją įpėdinę sakydamas: "Mūsų brangioji Eženi". Žodžiu, scena, kuria prasideda šis pasakojimas, kartojosi maždaug vienodai ir toliau, pasikeitė nebent veikiančiųjų asmenų skaičius, į loto vietą atėjo vistas, o pono ir ponios Grandė jau nebebuvo. Šunes vis tebesekiojo Eženi ir jos milijonus, tik dabar šunų buvo daugiau, jie geriau lojo ir sutartiniau supo savo grobį. Jei Šarlis būtų grįžęs iš Indijos glūdumos, jis būtų radęs tuos pačius asmenis ir tuos pačius siekius. Ponia de Grasen, kuriai Eženi buvo gera ir maloni, vis dar kėlė rūpestį ponams Kriušo. Tačiau Eženi dabar, kaip ir anuo-

met, būtų buvusi svarbiausias asmuo paveiksle; kaip ir anuomet – Šarlis čia būtų buvęs valdovas. Vis dėlto būta ir pažangos. Puokštę kadaise pirmininkas įteikdavo Eženi gimimo dienos progomis, o dabar kasdien. Kas vakarą jis atnešdavo turtingajai įpėdinei didelę ir puikią puokštę, kurią ponia Kornuajė visiems matant pamerkdavo į vazą, o kai tik svečiai išsiskirstydavo, paslapčia išmesdavo į patvorį. Pavasario pradžioje ponia de Grasen mėgino sudrumsti kriušotininkų laimę, kalbėdama Eženi apie markizą de Fruafoną, kurio susmukę namai vėl galėtų atsigauti, jei įpėdinė panorėtų jam grąžinti dvarą vedybine sutartimi. Ponia de Grasen liaupsino Eženi pero titulą, markizės titulą, o pajuokiamą jos šypseną suprasdama kaip pritarimą, vaikštinėjo ir šnekėjo, kad pono pirmininko Kriušo vedybų klausimas nesąs taip pažengęs į priekį, kaip kad daugeliui atrodą.

– Nors ponui de Fruafonui penkiasdešimt metų, – sakydavo ji, – bet jis neatrodo senesnis už poną Kriušo; tiesa, jis našlys, turi vaikų, bet jis – markizas, bus Prancūzijos peras, o mūsų laikais pabandykite rasti kitą tokį jaunikį. Aš žinau iš tikrų šaltinių, kad tėtušis Grandė, sujungdamas savo žemes su Fruafono dvaru, buvo nusibrėžęs tikslą susigiminiuoti su Fruafonais. Man dažnai apie tai kalbėdavo. Jis buvo gudrus, tasai žmogynas.

– Kaip, Nanona, – vieną vakarą tarė Eženi guldama, – nejaugi per septynerius metus jis man nė karto neparašys?..

Kai Somiūre vyko visi tie dalykai, Šarlis krovėsi turtus Indijoje. Pirmiausia labai pelningai pardavė savo prekes. Netrukus jau turėjo šešis tūkstančius dolerių. Pusiaujo krikštas privertė jį atsisakyti daugelio prietarų; jis suprato, kad atogrąžų kraštuose, kaip ir Europoje, geriausia priemonė praturtėti yra prekiauti žmonėmis. Todėl nuvyko į Afrikos pakrantes ir ėmė supirkinėti negrus; šalia prekybos negrais prekiavo ir daiktais, pelningiau-

siai juos parduodamas įvairiose rinkose, kur tik jį nuvesdavo naudos troškimas. Jis taip karštai griebėsi verslo, jog nebeturėjo nė vienos laisvos valandėlės. Jį apvaldė noras vėl pasirodyti Paryžiuje su visu milžiniško turto tviskėjimu ir atgauti padėtį, dar puikesnę už aną, iš kurios buvo nusmukęs. Nuolatiniai susidūrimai su įvairiais žmonėmis ir kraštais, skirtingų papročių stebėjimas pakeitė jo pažiūras, ir jis virto skeptiku. Prarado tvirtą teisingumo ir neteisingumo sampratą matydamas, kad tai, kas vienoje šalyje laikoma dorybe, kitoje laikoma nusikaltimu. Nuolat gyvendama tik pelno reikalais, jo širdis atšalo, surembėjo, sužiaurėjo. Grandė giminės kraujas prabilo tikruoju savo balsu: Šarlis pasidarė šiurkštus ir gobšus. Pardavinėjo kinus, negrus, kregždžių lizdus, vaikus, aktorius; lupikavo plačiu mastu. Įprotis apeiti muitinių taisykles padarė jį nejautrų žmogaus teisėms. Jis važinėdavo į Sen Tomą pusvelčiui supirkti piratų prigrobtų prekių ir gabendavo jas į vietas, kur jų trūkdavo. Kilnus ir skaistus Eženi veidas lydėjo jį pirmojoje kelionėje lyg madonos paveikslas, kurį ispanų jūreiviai pasikabina laive, ir savo pirmuosius pasisekimus jis priskirdavo magiškai šitos švelnios mergaitės troškimų ir maldų įtakai, bet vėliau negrės, mulatės, baltosios, javietės, Egipto šokėjos, orgijos su spalvotosiomis moterimis ir nuotykiai įvairiose šalyse visiškai nustelbė pusseserės, Somiūro namų, suolelio, pasibučiavimo priemenėje atminimą. Jis beprisimindavo tik mažą sodelį, apsuptą senų mūrų, nes ten prasidėjo nuotykinga jo dalia, ir išsižadėjo savo šeimos: dėdė jam buvo tik senas šuo, paglemžęs jo papuošalus; Eženi nedomino nei jo širdies, nei minčių: ji išliko tik jo versle kaip šešių tūkstančių frankų kreditorė. Tokie darbai ir tokios mintys paaiškina, kodėl Šarlis Grandė tylėjo. Indijoje, Sen Tome, Afrikos pakrantėse, Lisabonoje ir Jungtinėse Valstijose spekuliantas, ne-

norėdamas kompromituoti savo vardo, pasivadino Sefero slapyvardžiu. Karlas Seferas be pavojaus galėjo rodytis visur – nenuilstąs, drąsus, godus kaip žmogus, pasiryžęs praturtėti *quibus-cumque viis**, skubąs baigti gėdingą darbą, norėdamas likusias savo gyvenimo dienas gyventi kaip garbingas žmogus. Todėl per trumpą laiką nuostabiai praturtėjo. Ir štai 1827 metais grįžo į Bordo gražiu "Marijos Karolinos" laivu, priklausančiu vienai rojalistų prekybos firmai. Jis vežėsi trijose gerai apkaustytose statinėse milijono devynių šimtų tūkstančių frankų vertės aukso smėlio, iš kurio tikėjosi uždirbti septynis ar aštuonis nuošimčius, iškeisdamas jį Paryžiuje monetomis. Tuo pat laivu plaukė ir vienas jo didenybės karaliaus Karolio X rūmų kamerjunkeris, ponas d'Obrionas, geras senukas, kuriam užteko kvailumo vesti madingą moterį ir kuris turėjo turtų Indijos vandenyno salose. Norėdamas kompensuoti, ką iššvaistė ponia d'Obrion, jis buvo nuvykęs realizuoti savo nuosavybių. Tie d'Obrionai, ponas ir ponia – iš d'Obrion de Biuš giminės, kurios paskutinis kaptalis[13] mirė prieš 1789 metus – buvo priversti gyventi iš dvidešimt tūkstančių livrų metinių pajamų ir turėjo negražią dukterį, kurią motina norėjo išleisti už vyro, neduodama jokio kraičio, nes viso jų turto jiems vos užteko gyventi Paryžiuje. Dukters ištekinimas buvo toks užmojis, kurio sėkmė atrodė abejotina visai diduomenei, nors ji ir pažįsta madingų ponių apsukrumą. Net ir pati ponia d'Obrion, žiūrėdama į savo dukrelę, beveik netekdavo vilties užkarti ją ant sprando kokiam nors vyriškiui, kad ir beprotiškiausiai trokštančiam tapti aristokratu. Panelė d'Obrion buvo ištįsusi kaip žiogas, liesa, nupiepusi, paniekos iškreiptomis lūpomis, o virš jų kyšojo kiek per ilga nosis;

* Bet kokiais būdais *(lot.)*.

nosies galas buvo storas ir šiaip jau gelsvas, tačiau pavalgius visas paraudonuodavo: tai buvo savotiškas vegetatyvinis reiškinys, kuris išblyškusiame ir nuobodulio paženklintame veide atrodė daug nemalonesnis negu kuriame nors kitame. Žodžiu, ji buvo tokia duktė, kokios galėjo trokšti dar graži trisdešimt aštuonerių metų motina, pati tebenorinti patikti. Stengdamasi išlyginti šiuos trūkumus, markizė d'Obrion suteikė dukteriai nepaprastai aristokratišką išvaizdą; privertė laikytis specialios higienos, dėl kurios nosis laikinai įgydavo normalią kūno spalvą, išmokė skoningai rengtis, gražių manierų, tų melancholiškų žvilgsnių, kurie sudomina vyrą ir jis pradeda manyti, kad štai sutiko taip ilgai ieškotą angelą; išmokė laiku parodyti kojytę, kad vyras imtų grožėtis jos mažumu tą valandėlę, kai nosis įžūliai įsigeistų parausti; žodžiu, ji pavertė savo dukterį gana patrauklia mergina. Plačių rankovių, apgaulingų liemenėlių, stipriai veržiančių korsetų, išpūstų ir rūpestingai papuoštų suknelių padedama įstengė sukurti tokių nuostabių moteriškų eksponatų, kuriuos būtų reikėję išstatyti muziejuje, kad galėtų mamytės pasimokyti. Šarlis labai suartėjo su ponia d'Obrion, kuri ypač norėjo su juo artimiau susidraugauti. Daugelis netgi tvirtina, kad per kelionę gražiajai poniai d'Obrion geros buvusios visos priemonės tokiam turtingam žentui sužvejoti. Išlipę Bordo mieste 1827 metų birželio mėnesį, ponas, ponia, panelė d'Obrion ir Šarlis apsistojo tame pačiame viešbutyje ir kartu išvyko į Paryžių. D'Obrionų rūmai buvo apdėti ipotekomis, ir Šarlis turėjo tuos rūmus išpirkti. Mamytė jau buvo kalbėjusi, kokia ji būsianti laiminga, galėdama apatinį namų aukštą skirti žentui ir dukrelei. Pati nepripažindama aristokratiškų pono d'Obriono prietarų, Šarliui Grandė ji buvo prižadėjusi išrūpinti iš gerojo Karolio X karališkąjį įsakymą, kuriuo jam, Grandė, būtų su-

teikiama teisė vadintis d'Obrionų pavarde, priimti jų herbą ir, įkūrus trisdešimt šešių tūkstančių livrų metinių pajamų Obriono majoratą, paveldėti Obriono kaptalio de Biuš ir markizo d'Obriono titulus. Sudėjus turtus, gyvenant sutartinai ir pasinaudojant sinekūra, būsią galima pakelti d'Obrionų rūmų metines pajamas iki šimto tūkstančių livrų.

– O kai turi šimtą tūkstančių livrų metinių pajamų, garsų vardą, šeimą, vietą karaliaus rūmuose – nes aš pasirūpinsiu, kad jus paskirtų kamerjunkeriu – gali pasiekti visa, ko tik nori, – kalbėjo ji Šarliui. – Tad jūs galėsite būti, kuo panorėsite: referentu valstybės taryboje, prefektu, ambasados sekretorium, ambasadorium. Karolis X labai myli d'Obrioną, jie pažįstami nuo mažens.

Svaigdamas nuo šios moters sukurstytų svaičiojimų, Šarlis kelionėje puoselėjo visas tas viltis, kurias jam pakišo vikri ranka lyg draugiškus prisipažinimus, išliejamus tiesiai iš širdies į širdį. Manydamas, kad tėvo reikalus bus sutvarkęs dėdė, jis jau save regėjo įsitvirtinusį Sen Žermeno priemiestyje, kur tuo metu visi norėjo patekti ir kur, prisidengęs panelės Matildos mėlynos nosies šešėliu, jis pasirodysiąs jau grafu d'Obrionu, kaip ponai Drė vieną gražią dieną pavirto didikais Brezė. Apakintas klestinčios Restauracijos, kurią jis buvo palikęs dar svyruojančią, pagautas aristokratiškų idėjų spindesio, jis ir Paryžiuje neišsiblaivė nuo laive prasidėjusio svaigulio, tad nusprendė padaryti visa, kad tik galėtų pasiekti tą aukštą padėtį, kurią jo egoistė uošvė jam buvo nupiešusi. Todėl ir pusseserė jam bebuvo tik taškelis šitos žėrinčios perspektyvos erdvėje. Jis pasimatė su Anete. Kaip aukštuomenės moteris Anetė buvusiam draugui karštai patarė šitas vedybas ir pažadėjo remti visus jo ambicingus sumanymus. Anetė susižavėjo planu ištekinti negražią ir nuobodžią merginą už Šarlio, kurį gyvenimas Indijoje padarė

labai patrauklų: jo oda buvo įdegusi saulėje, judesiai pasidarė ryžtingi, drąsūs kaip žmonių, kurie papratę kirsti iš peties, viešpatauti, laimėti. Šarlis Paryžiuje ėmė laisviau kvėpuoti pamatęs, kad čia gali atlikti tam tikrą vaidmenį.

De Grasenas, sužinojęs, kad Šarlis parvažiavo, kad greit bus vestuvės ir kad jis praturtėjęs, nuėjo pas jį pasikalbėti dėl trijų šimtų tūkstančių frankų, kuriais sūnus galėjo baigti mokėti tėvo skolas. Jis rado Šarlį besitariantį su auksakaliu, kuriam buvo užsakyta vestuvinė dovana panelei d'Obrion ir kuris dabar buvo užsukęs parodyti papuošalų brėžinių. Be puikių deimantų, kuriuos Šarlis buvo parsivežęs iš Indijos, jaunųjų židinio išpuošimas, sidabriniai indai, stambūs ir smulkūs juvelyriniai dirbiniai kainavo daugiau kaip du šimtus tūkstančių frankų. Šarlis, nepažinęs de Graseno, priėmė jį įžūliai, kaip ir tiko madingam kavalieriui, kuris Indijoje įvairiose dvikovose buvo nudėjęs keturis vyrus. Ponas de Grasenas atėjo pas jį jau trečią kartą. Šarlis jį išklausė šaltai; paskui jam atsakė nė nepasistengęs kaip reikiant suprasti:

– Mano tėvo reikalai – ne mano reikalai. Aš jums dėkingas, pone, už tuos žygius, kurių teikėtės imtis ir iš kurių man nebus naudos. Aš ne tam savo veido prakaite surinkau beveik porą milijonų, kad juos nusviesčiau tėvo kreditoriams.

– O jei po kelių dienų jūsų tėvas bus paskelbtas bankrutavęs?

– Pone, po kelių dienų aš vadinsiuos grafas d'Obrionas. Jūs gerai suprantate, kad tas dalykas man bus visiškai nebesvarbus. Be to, jūs geriau už mane žinote, kad jei žmogus turi šimtą tūkstančių livrų metinių pajamų, tai jo tėvas niekad nėra bankrutavęs, – pridūrė mandagiai parodydamas ponui de Grasenui duris.

Tų pat metų rugpjūčio pradžioje Eženi sėdėjo ant medinio suolelio, kur pusbrolis jai buvo prisiekęs amžiną meilę ir kur ji

ateidavo pusryčiauti, kai būdavo gražus oras. Gaivus džiaugsmingas rytas priminė vargšei mergaitei didžiuosius ir mažuosius jos meilės įvykius ir po jų ištikusią katastrofą. Saulė nušvietė gražų sienos sklypelį, visą suskeldėjusį, beveik sugriuvusį, kurį keistoji įpėdinė buvo uždraudusi liesti, nors Kornuajė dažnai savo žmonai kartodavo, kad ta siena gali griūti ir ką nors užmušti. Kaip tik tuo metu pasibeldė laiškanešys, padavė laišką poniai Kornuajė, ir ši atėjo į sodą šaukdama:

– Panele, laiškas!

Ji padavė laišką šeimininkei ir paklausė:

– Ar tai tas, kurio laukiate?

Šitie žodžiai suskambėjo lygiai taip skardžiai Eženi širdyje kaip tarp kiemo ir sodo sienų.

– Paryžius!.. Iš jo! Jis grįžo.

Eženi išblyško ir valandėlę nelietė laiško. Ji taip drebėjo, jog negalėjo nei jo atplėšti, nei perskaityti. Didžioji Nanona stovėjo įsirėmusi į šonus, o džiaugsmas lyg dūmai veržėsi iš jos veido bruožų...

– Nagi skaitykite, panele...

– Ak Nanona, kodėl jis grįžta pro Paryžių, jei išvyko pro Somiūrą?

– Skaitykite, sužinosite.

Eženi drebėdama atplėšė laišką. Iš jo iškrito čekis *ponios de Grasen ir Korė* banko kontorai Somiūre. Nanona jį pakėlė.

"Mano brangioji pussesere..."

"Aš jau nebe Eženi", – pagalvojo ji, ir jai suspaudė širdį.

"Manau, kad jums..."

– Jis man sakydavo *tu*!

Ji sukryžiavo rankas, nedrįsdama toliau skaityti, ir stambios ašaros užplūdo jai akis.

– Ar jis mirė? – paklausė Nanona.

– Tada nebūtų parašęs, – tarė Eženi.

Ji perskaitė visą laišką. Štai jis:

"Mano brangioji pussesere, manau, kad jums bus malonu sužinoti apie mano pasisekimus. Jūs atnešėte man laimę, grįžau turtingas; aš klausiau, kaip patarė dėdė, apie kurio mirtį, taip pat ir apie tetos mirtį ką tik sužinojau iš pono de Graseno. Mūsų tėvų mirtis yra neišvengiamas gamtos dėsnis, ir mes turime užimti jų vietą. Tikiuosi, kad dabar jūs jau esate nurimusi. Niekas negali atsispirti laikui, aš tai pats patiriu. Taip, mano brangioji pussesere, deja, iliuzijų metas man jau praėjo. Ko gi norėti! Klajodamas po daugybę šalių, apmąsčiau gyvenimą. Išvykdamas buvau dar vaikas, grįžau jau vyras. Šiandien galvoju apie daugelį dalykų, kurie man kitados nė į galvą neateidavo. Jūs esate laisva, mano pussesere, ir aš esu dar laisvas; atrodo, niekas nekliudo įgyvendinti mūsų mažyčių sumanymų; tačiau aš esu per daug atviro būdo, tad negaliu nuo jūsų slėpti savo padėties. Anaiptol neužmiršau, kad nepriklausau pats sau; savo ilgose kelionėse nuolat prisimindavau medinį suolelį..."

Eženi pašoko, tartum po ja būtų buvusios žarijos, ir nuėjusi atsisėdo ant kiemo laiptelių.

"... medinį suolelį, ant kurio mes prisiekėme mylėti vienas antrą amžinai; priemenę, pilką salę, mano kambarį palėpėje ir tą naktį, kai jūs savo jautriu patarnavimu man palengvinote susikurti ateitį. Taip, šitie atsiminimai palaikydavo mano drąsą, ir aš kalbėdavau sau, kad jūs visad galvojate apie mane, kaip ir aš dažnai galvodavau apie jus mūsų sutartą valandą. Ar jūs žiūrėdavote į debesis devintą valandą? Taip, juk tiesa? Ir aš nenoriu apvilti tos man šventos draugystės; ne, neturiu jūsų apgaudinėti. Šiuo metu svarstomas mano vedybų klausimas, jos atitinka mano nusistatymą, kurį esu susidaręs. Meilė vedant tik chimera. Šiandien patirtis man sako, kad reikia klausyti visų vi-

suomenės dėsnių ir žiūrėti visų tų reikalavimų, kuriuos visuomenė paprastai teikia vedyboms. O tarp mūsų, pirmiausia, yra amžiaus skirtumas, kuris galbūt labiau atsilieptų jūsų ateičiai, mano brangioji pussesere, negu manajai. Aš jums nekalbėsiu nei apie jūsų gyvenimo būdą, nei apie jūsų išauklėjimą, nei apie jūsų papročius, kurie jokiu atžvilgiu nesiderina su Paryžiaus gyvenimu ir, be abejonės, visai neatitiktų mano vėlesniųjų planų. Aš ketinu gyventi plačiai, priiminėti daug svečių, o jūs, kiek prisimenu, mėgstate ramų ir tylų gyvenimą. Ne, aš būsiu dar atviresnis, nes noriu, kad jūs būtumėte mano būklės teisėja; jums reikia ją žinoti, ir jūs turite teisę apie ją spręsti. Šiuo metu aš turiu aštuoniasdešimt tūkstančių livrų metinių pajamų. Šis turtas leidžia man susigiminiuoti su d'Obrionų šeima, kurios įpėdinė, jauna devyniolikos metų mergaitė, ištekėdama už manęs, duoda man savo vardą, titulą, kamerjunkerio vietą jo didenybės rūmuose ir puikiausią visuomeninę padėtį. Prisipažinsiu jums, mano brangioji pussesere, kad aš visiškai nemyliu panelės d'Obrion; bet ją vesdamas užtikrinu savo vaikams tokią visuomeninę padėtį, kurios nauda ateityje bus neapskaičiuojama: monarchistinės idėjos kasdien vis labiau įsigali. Taigi po keliolikos metų mano sūnus, tapęs markizu d'Obrionu, turėdamas majoratą su keturiasdešimt tūkstančių livrų pajamų, galės užimti valstybėje tokią vietą, kokia tik jam patiks. Mes priklausome savo vaikams. Matote, pussesere, kaip nuoširdžiai aš jums išdėstau savo širdies, savo vilčių ir savo turto būklę. Galimas daiktas, kad ir jūs per septynerius mūsų nesimatymo metus jau užmiršote mūsų vaikiškas svajones, bet aš neužmiršau nei jūsų atlaidumo, nei savo žodžių: prisimenu juos visus, net ir visai neįpareigojančius, kurių kitas jaunas vyras, ne toks sąžiningas kaip aš, neturįs tokios jaunos ir garbingos širdies, nė neprisimintų. Sakydamas jums, kad ketinu vesti tik dėl išskaičiavimo ir kad dar prisimenu mūsų vaikišką meilę, argi neatsiduodu visiškai jūsų valiai, argi jūsų nepadarau savo likimo šeimininke ir argi nesakau

jums, kad, jei tik man reikėtų atsisakyti visuomeninių ambicijų, aš mielai pasitenkinčiau ta paprasta ir skaisčia laime, kurios tokius jaudinančius vaizdus jūs man atvėrėte..."

– Tan ta ta. – Tan ta ti. – Tin ta ta. – Tun! – Tun ta ti. – Tin ta ta... – dainavo Šarlis Grandė pagal *Non piu andrai* ariją pasirašydamas:

Jums palankus pusbrolis Šarlis

– Po perkūnais! Štai ką reiškia laikytis visų mandagumo taisyklių, – tarė jis sau.

Paskui, suieškojęs čekį, dar prirašė:

"P.S. Prie šito laiško pridedu aštuonių tūkstančių frankų čekį de Grasenų banko kontorai, išrašytą jūsų vardu ir apmokėtiną auksu, – tai skola su nuošimčiais, kurią jūs malonėjote man duoti. Aš laukiu iš Bordo vienos dėžės; joje yra keletas daiktų, kuriuos man leisite jums įteikti kaip mano amžino dėkingumo liudijimą. Mano reikmeninę galite man prisiųsti diližanu į d'Obrionų rūmus Ilereno Berteno gatvėje".

– Diližanu! – tarė Eženi. – Daiktą, už kurį aš tūkstantį kartų būčiau atidavusi savo gyvybę!

Baisi ir visiška katastrofa. Laivas skendo nepalikdamas nei virvės, nei lentos beribiame vilčių vandenyne. Kai kurios moterys, pasijutusios apleistos, stengiasi savo mylimąjį išplėšti iš varžovės rankų, nužudo ją ir bėga į pasaulio galą, į kartuves ar į kapus. Tai, be abejonės, gražu; tokio nusikaltimo akstinas yra kilni aistra, kuri nebepaiso žmogiškojo teisingumo. Kitos moterys nuleidžia galvą ir kenčia tyliai: jos keliauja merdėjančios ir nusivylusios, verkdamos ir atleisdamos, melsdamos ir gyven-

damos prisiminimais iki paskutinio atodūsio. Tai yra meilė, tikroji meilė, angelų meilė, išdidi meilė, kuri savo skausmu gyvena ir juo miršta. Toks buvo ir Eženi jausmas, kai perskaitė šitą baisų laišką. Ji pakėlė akis į dangų, mąstydama apie paskutinius savo motinos žodžius, kuri, kaip ir daugelis mirštančiųjų, aiškiaregės žvilgsniu įžvelgė ateitį; paskui, prisimindama šitą pranašišką mirtį ir gyvenimą, Eženi peržvelgė visą savo likimą. Jai teliko išskleisti sparnus, kreiptis į dangų ir gyventi malda iki išsivadavimo dienos.

– Mano motina teisybę sakė, – tarė ji verkdama. – Kentėti ir mirti.

Lėtais žingsniais ji nuėjo iš sodo į salę. Priešingai savo įpročiui, nėjo per priemenę; bet ir vėl jai priminė pusbrolį ta sena pilka svetainė, kur ant židinio nuolat stovėdavo taip gerai pažįstama lėkštutė; kiekvieną rytą ji vartodavo ją pusryčiaudama, taip pat kaip ir seną Sevro porceliano cukrinę. Šis rytas, matyt, jau turėjo būti jai toks iškilmingas ir pilnas įvykių. Nanona pranešė, kad atėjo klebonas. Klebonas, ponų Kriušo giminaitis, buvo pirmininko de Bonfono šalininkas. Prieš keletą dienų senasis abatas jį prašė pasikalbėti su panele Grandė ir išaiškinti grynai religiniu atžvilgiu jos pareigą ištekėti. Pamačiusi savo ganytoją, Eženi manė, kad jis atėjo tūkstančio frankų, kuriuos ji kas mėnesį duodavo vargšams šelpti, ir nusiuntė Nanoną jų atnešti; bet klebonas ėmė šypsotis.

– Šiandien, panele, atėjau pakalbėti su jumis apie vieną vargšę mergaitę, kuria domisi visas Somiūras ir kuri, nebūdama gailestinga pati sau, negyvena krikščioniškai.

– Dieve mano! Atėjote pas mane, kunige klebone, tokią valandą, kai aš nepajėgiu galvoti apie savo artimą, esu visiškai susirūpinusi pati savim. Esu labai nelaiminga ir neturiu kitos

prieglaudos, kaip tik bažnyčią; jos prieglobstis pakankamai platus visiems mūsų skausmams sutalpinti, ir jos gailestingumo jausmai pakankamai turtingi, kad galėtume semtis iš jų nebijodami, jog išseks.

– Puiku, panele. Rūpindamiesi šita mergaite, mes kaip tik rūpinsimės jumis. Klausykite. Jei norite įgyti išganymą, turite pasirinkti vieną iš dviejų kelių: arba palikti pasaulį, arba pasiduoti jo reikalavimams; paklusti savo žemiškajai paskirčiai arba savo dangiškajai paskirčiai.

– Ak! Jūs prabilote man tuo metu, kai aš troškau išgirsti balsą. Taip, Dievas jus čia atsiuntė, kunige klebone. Aš atsisveikinsiu su pasauliu ir gyvensiu tik Dievui tyloje ir vienatvėje.

– Reikia, mano dukrele, gerai apmąstyti tokį griežtą pasirinkimą. Moterystė – gyvenimas, o vienuolės šydas – mirtis.

– Ir gerai, tebūnie mirtis, greičiau noriu numirti, kunige klebone! – pasakė ji su nepaprastu įkarščiu.

– Mirtis? Bet jūs turite svarbių pareigų visuomenei, panele. Argi nesate neturtingųjų motina, kuriems duodate drabužių, žiemą kuro, vasarą darbo? Jūsų didžiulis turtas yra skola, kurią reikia grąžinti, ir jūs šventai su tuo sutikote. Palaidoti save vienuolyne būtų egoizmas, o pasilikti netekėjusia moterim neprivalote. Pirmiausia, ar jūs galėtumėt viena valdyti savo milžinišką turtą? Jūs galbūt jį prarastumėte. Tuojau susilauktumėte daugybės bylų ir patektumėte į neišpainiojamas painiavas. Patikėkite savo ganytoju: jums reikalingas vyras; turite išsaugoti tai, ką jums davė Dievas. Aš jums kalbu kaip brangiausiai savo kaimenės avelei. Jūs per daug nuoširdžiai mylite Dievą, todėl galėtumėte būti išganyta ir gyvendama pasaulyje, kurio esate viena gražiausiųjų puošmenų ir kuriam duodate švento gyvenimo pavyzdį.

Šią akimirką ponia de Grasen paprašė pranešti apie save. Ji atėjo keršto ir didelio nusivylimo vedama.

– Panele... – tarė ji. – Ak, čia ir kunigas klebonas... Aš tyliu; atėjau pasikalbėti su jumis apie vieną reikalą, bet matau, kad jūs užsiėmusi svarbiu pokalbiu.

– Ponia, – tarė klebonas, – aš jums užleidžiu vietą.

– O kunige klebone, – tarė Eženi, – grįžkite po keleto minučių, jūsų parama šiuo metu man labai reikalinga.

– Taip, mano vargšas vaikeli, – pasakė ponia de Grasen.

– Ką jūs norite pasakyti? – paklausė panelė Grandė ir klebonas.

– Argi aš nežinau, kad grįžo jūsų pusbrolis ir kad jis veda panelę d'Obrion?.. Nuo moters žvilgsnio niekas nepasprunka.

Eženi paraudo ir nutilo; bet tuojau pasiryžo ateityje laikytis šaltai, kaip darydavo jos tėvas.

– Ką gi, ponia, – atsakė ji pašaipiai, – matyt, nuo mano žvilgsnio viskas pasprunka, – aš jūsų nesuprantu. Kalbėkite, kalbėkite prie kunigo klebono, juk žinote, kad jis mano dvasios vadovas.

– Na, gerai, panele, štai ką man rašo de Grasenas. Skaitykite.

Eženi perskaitė tokį laišką:

"Mano brangioji žmonele, Šarlis Grandė parvyko iš Indijos ir jau mėnuo gyvena Paryžiuje..."

"Mėnuo!" – pamąstė Eženi ir nuleido ranką.

Po valandėlės ji vėl ėmė skaityti.

"Man teko du kartus laukti prieškambaryje, kad gaučiau pakalbėti su tuo būsimuoju grafu d'Obrionu. Nors visas Paryžius kalba apie jo vedybas ir visi užsakai jau paskelbti..."

"Vadinas, jis man rašė tuo metu, kai..." – pagalvojo Eženi.

Ji nebaigė, nesuriko kaip paryžietė: "Niekšas!" Bet, nors ir neišreikšta, jos panieka dėl to nebuvo mažesnė.

"... iki vedybų dar toli: markizas d'Obrionas neatiduos savo dukters bankrutavusio tėvo sūnui. Aš nuėjau jam pranešti, kaip mes, jo dėdė ir aš, rūpinomės jo tėvo reikalais ir kaip apsukriai mums pavyko raminti kreditorius iki šios dienos. O tas įžūlus vaikėzas man, ištisus penkerius metus dieną ir naktį pasiaukojamai gynusiam jo interesus ir garbę, išdrįso atsakyti, kad jo tėvo reikalai nesą jo reikalai! Įgaliotinis turėtų teisę pareikalauti iš jo trisdešimt–keturiasdešimt tūkstančių frankų honoraro – vieno nuošimčio nuo bendros skolos sumos. Bet dar pažiūrėsim! Jis pagal įstatymus skolingas kreditoriams milijoną du šimtus tūkstančių frankų, ir aš pasistengsiu, kad jo tėvą paskelbtų bankrutavusiu. Įsipainiojau į šį reikalą, pasitikėdamas to senojo krokodilo Grandė žodžiu, ir daviau pažadų šeimos vardu. Jei ponas grafas d'Obrionas mažai rūpinasi savo garbe, tai mano garbė man labai rūpi. Aš paaiškinsiu kreditoriams savo padėtį. Vis dėlto aš per daug gerbiu panelę Eženi, su kuria geraisiais laikais ketinome susigiminiuoti, todėl nepradėsiu veikti anksčiau, negu tu pakalbėsi su ja apie šį reikalą..."

Čia Eženi šaltai atidavė laišką, nebaigusi jo skaityti.

– Dėkoju jums, – pasakė ji poniai de Grasen. – *Pažiūrėsime...*

– Jūsų balsas suskambėjo visiškai taip kaip velionio jūsų tėvelio, – pareiškė ponia de Grasen.

– Ponia, jūs turite mums išmokėti aštuonis tūkstančius ir šimtą frankų auksu, – kreipėsi į ją Nanona.

– Taip, tiesa. Būkite maloni eiti kartu su manim, ponia Kornuajė.

– Kunige klebone, – tarė Eženi su kilniu santūrumu, įkvėptu minties, kurią ji buvo pasiruošusi klebonui pasakyti, – ar būtų nuodėmė, gyvenant moterystėje, likti nekaltai?

– Man nežinoma, kaip sprendžiamas toks sąžinės reikalas. Jei norite sužinoti, ką apie tai mano savo veikale *De Matrimonio* garsusis Sančesas, aš galėsiu jums tai pasakyti rytoj.

Klebonas išėjo. Panelė Grandė nuėjo į savo tėvo kabinetą ir ten viena praleido ištisą dieną, nesutikdama net pietų nulipti, nors Nanona ir labai ją prašė. Ji pasirodė tik vakare, kai susirinko nuolatiniai jos draugijos svečiai. Niekad Grandė šeimos salė nebuvo tokia pilna kaip šį vakarą. Naujiena apie Šarlio grįžimą ir jo paiką neištikimybę jau buvo pasklidusi visame mieste. Bet, kad ir labai svečiai buvo akylūs, jų smalsumas nebuvo patenkintas. Eženi, tai numanydama, neleido savo ramiame veide atsispindėti nė vienam žiauriam išgyvenimui. Norintiems pareikšti jai užuojautą liūdnais žvilgsniais ar žodžiais, gebėjo atsakyti šypsena. Pagaliau ji išmoko pridengti savo nelaimę mandagumo skraiste. Apie devintą valandą partijos pasibaigė, lošėjai pakilo nuo stalų, atsiskaitė ir, ginčydamiesi dėl paskutinių visto ėjimų, prisidėjo prie kalbančiųjų draugijos. Tuo metu, kai susirinkusieji visi sukilo ir ruošėsi skirstytis, atsitiko nelauktas įvykis, nuskambėjęs visame Somiūre, o iš ten – apygardoje ir keturiose kaimyninėse prefektūrose.

– Pasilikite, pone pirmininke, – tarė Eženi ponui Bonfonui, kai tas ėmė savo lazdą.

Tarp gausiai susirinkusių svečių nebuvo nė vieno, kurio nebūtų sujaudinę šie žodžiai. Pirmininkas išblyško ir turėjo atsisėsti.

– Milijonai pirmininkui, – tarė panelė de Gribokur.

– Aišku, pirmininkas de Bonfonas veda panelę Grandė! – sušuko ponia d'Orsonval.

– Štai kur geriausias kirtis visoje partijoje, – tarė abatas.

– Tai puikus *schleem**, – tarė notaras.

* Didysis kirtis *(kortų lošimo ir sport. term.)*.

Kiekvienas pasakė savo žodį, kiekvienas surezgė savo sąmojį, ir visi žiūrėjo į įpėdinę, pakilusią ant savo milijonų kaip ant pjedestalo. Drama, prasidėjusi prieš devynerius metus, artėjo prie atomazgos. Viso Somiūro akivaizdoje paprašyti pirmininką pasilikti – argi tai nebuvo tas pat kaip pareikšti, kad ji sutinka už jo ištekėti? Mažuose miestuose gero elgesio taisyklės taip griežtai saugojamos, jog toks jų sulaužymas prilygsta pačiam iškilmingiausiam pažadui.

– Pone pirmininke, – tarė jam Eženi sujaudintu balsu, kai jiedu liko vieni, – aš žinau, kuo jums patinku. Prisiekite palikti mane laisvą visą gyvenimą, nepriminti nė vienos tų teisių, kurias jums suteiktų vedybos, ir mano ranka priklauso jums. O! – kalbėjo ji toliau, matydama jį puolantį ant kelių, – aš dar ne viską pasakiau. Nedera jūsų apgauti, pone. Širdyje turiu neišdildomą jausmą. Draugiškumas bus vienintelis jausmas, kurį galėsiu padovanoti savo vyrui: nenorėčiau nei įžeisti savo vyro, nei nusižengti savo širdies reikalavimams. Tačiau jūs turėsite mano ranką ir mano turtą tik vienos didelės paslaugos kaina.

– Esu viskam pasiruošęs, – atsakė pirmininkas.

– Štai pusantro milijono frankų, pone pirmininke, – tarė ji, ištraukdama ant krūtinės paslėptą orderį šimtui Prancūzijos banko akcijų. – Važiuokite į Paryžių, tik ne ryt, ne šiąnakt, bet tuojau pat. Nuvykite pas poną de Graseną, sužinokite visų mano dėdės kreditorių vardus, sušaukite juos, apmokėkite visas dėdės paliktas skolas – pagrindinę sumą ir penkis nuošimčius palūkanų nuo paskolos gavimo iki tos dienos, kurią apmokėsite, pagaliau pasistenkite gauti bendrą notaro pakvitavimą, surašytą pagal visus formalumus. Jūs teisininkas, aš tik jumis pasitikiu šiuo reikalu. Esate nuoširdus ir doras žmogus; pasitikėsiu jūsų žodžiu, kad galėčiau praeiti pro gyvenimo pavojus, saugo-

ma jūsų vardo. Būsime atlaidūs vienas antram. Mes jau taip seniai pažįstami, esame beveik giminaičiai; jūs nenorėsite padaryti manęs nelaimingos.

Pirmininkas puolė prie turtingosios įpėdinės kojų, virpėdamas iš džiaugsmo ir laimės.

– Aš būsiu jūsų vergas! – pasakė jis.

– Kai gausite kvitą, pone, – kalbėjo ji toliau, šaltai į jį pažvelgdama, – nuneškite jį kartu su visais dokumentais mano pusbroliui Grandė ir perduokite jam šį laišką. Jums grįžus, aš ištesėsiu savo žodį.

Pirmininkas suprato, kad už panelės Grandė ranką jis turi būti dėkingas įžeistos meilės jausmui, todėl kuo greičiausiai paskubėjo įvykdyti jos įsakymą, bijodamas, kad įsimylėjusieji kaip nors nesusitaikytų.

Kai ponas de Bonfonas išėjo, Eženi krito į krėslą ir pasruvo ašaromis. Viskas buvo baigta. Pirmininkas paėmė pašto arklius ir kitos dienos vakarą pasiekė Paryžių. Kitą rytą nuėjo pas de Graseną. Teisėjas sušaukė kreditorius į notaro kontorą, kur buvo deponuoti skolos dokumentai, ir jie susirinko visi ligi vieno. Nors tai buvo ir kreditoriai, tačiau reikia pripažinti tiesą: atėjo nevėluodami. Ten pirmininkas de Bonfonas panelės Grandė vardu sumokėjo jiems priklausomą skolą ir nuošimčius. Nuošimčių sumokėjimas buvo vienas nuostabiausių to meto įvykių Paryžiaus prekybos gyvenime. Kai kvitas buvo įregistruotas, o de Grasenui išmokėtas penkiasdešimties tūkstančių frankų honoraras, kurį jam už vargą paskyrė Eženi, pirmininkas nuvyko į d'Obrionų rūmus ir ten rado Šarlį, vos parėjusį į savo apartamentus, prislėgtą ką tik įvykusio pokalbio su uošviu. Senasis markizas pareiškė, kad jo duktė priklausysianti Šarliui tik su ta sąlyga, jei būsią sumokėta visiems Gijomo Grandė kreditoriams.

Pirmininkas pirmiausia įteikė jam šį laišką:

"Mano pusbroli, ponas pirmininkas de Bonfonas sutiko įteikti jums visų mano dėdės skolų apmokėjimo kvitą ir mano pažymėjimą, kad tas sumas esu gavusi iš jūsų. Man čia kalbėjo apie bankrotą! Pamaniau, kad bankrutavusio tėvo sūnus galbūt negalėtų vesti panelės d'Obrion. Taip, mano pusbroli, jūs gerai įvertinote mano būdą ir mano įpročius: be abejo, aš netinku aukštuomenės gyvenimui, nepažįstu nei žmonių išskaičiavimų, nei jų papročių ir nemokėčiau jų draugijoje suteikti jums tų malonumų, kurių ten norite rasti. Būkite laimingas, pasiduodamas visuomenės reikalavimams, kuriems paaukojote mūsų pirmąją meilę. Norėdama, kad jūsų laimei nieko netrūktų, aš nieko daugiau negaliu jums pasiūlyti, kaip tik jūsų tėvo garbę. Sudie. Jūs visada turėsite ištikimą draugę – savo pusseserę.

Eženi"

Pirmininkas nusišypsojo išgirdęs šūktelėjimą, kurio šis garbėtroška neįstengė sulaikyti tą akimirką, kai į rankas gavo akto originalą.

– Mes galime vienas antram pranešti apie mūsų jungtuves, – pasakė jam pirmininkas.

– A, jūs vedate Eženi? Ką gi, labai džiaugiuos, tai gera mergaitė. Vadinas, – tarė jis, pritrenktas staiga šovusios minties, – ji turtinga?

– Prieš keturias dienas, – atsakė pirmininkas pašaipiai, – ji turėjo apie devyniolika milijonų, bet šiandien beturi tik septyniolika.

Šarlis apstulbęs žiūrėjo į pirmininką.

– Septyniolika... mili...

– Septyniolika milijonų. Taip, pone. Iš viso mudu abu, panelė Grandė ir aš, vedę turėsime septynis šimtus penkiasdešimt tūkstančių livrų metinių pajamų.

– Mielas giminaiti, – tarė Šarlis, kiek atsikvošėjęs, – mes galėsime vienas antram padėti kilti.

– Sutinku, – atsakė pirmininkas. – Štai dar dėžutė, kurią turiu perduoti tiesiog jums, – pridūrė padėdamas ant stalo dėžutę, kurioje buvo reikmeninė.

– Tad štai, brangusis, – tarė įeidama markizė d'Obrion ir nekreipdama dėmesio į Kriušo, – visai nesirūpinkite tuo, ką jums pasakė tas vargšas d'Obrionas, kuriam kunigaikštienė de Šoljė apsuko galvą. Aš jums kartoju: niekas nesutrukdys jūsų vedybų...

– Niekis, ponia, – atsakė Šarlis. – Trys milijonai buvusių mano tėvo skolų vakar apmokėta.

– Pinigais? – paklausė ji.

– Viskas: pagrindinė suma su nuošimčiais; ir aš reabilituosiu jo atminimą.

– Kokia kvailystė! – sušuko uošvė. – Kas tasai ponas? – sukuždėjo jinai savo žentui į ausį, pastebėjusi Kriušo.

– Mano reikalų įgaliotinis, – atsakė jis tyliai.

Markizė paniekinamai linktelėjo ponui de Bonfonui ir išėjo.

– Mes jau keliame vienas antrą, – pasakė pirmininkas, pasiimdamas skrybėlę. – Sudie, giminaiti.

"Toji Somiūro papūga tyčiojasi iš manęs. Taip ir norėčiau suvaryti jam šešis colius geležies į pilvą".

Pirmininkas išėjo. Po trijų dienų ponas de Bonfonas, grįžęs į Somiūrą, paskelbė savo jungtuves su Eženi. Po pusės metų jis buvo paskirtas Anžero karališkųjų apeliacinių rūmų tarėju. Prieš palikdama Somiūrą, Eženi atidavė sulydyti taip ilgai jos brangintų papuošalų auksą ir jį paaukojo kartu su pusbrolio aštuoniais tūkstančiais frankų auksinei Aukojimo taurei padirbdinti; ji padovanojo ją savo parapijos bažnyčiai, kur tiek daug buvo už *jį* meldusis! Po to ji leido laiką čia Anžere, čia Somiūre. Jos

vyras, pasižymėjęs, parodęs ypatingą paslaugumą vieno politikos įvykio metu, tapo rūmų pirmininku, o po kelerių metų pagaliau ir vyriausiuoju pirmininku. Jis nekantriai laukė visuotinių rinkimų, norėdamas gauti kėdę Atstovų rūmuose. Jis jau troško pero vardo, o tada...

– Tada karalius bus jo pusbrolis? – sakydavo Nanona, didžioji Nanona, ponia Kornuajė, Somiūro pilietė, kuriai šeimininkė papasakodavo apie visas tas didybes.

Vis dėlto ponui pirmininkui de Bonfonui (jam galiausiai pavyko nusikratyti Kriušo pavardės) nepasisekė įgyvendinti nė vieno savo ambicingo siekimo. Jis mirė, praėjus vos savaitei po išrinkimo Somiūro atstovu. Dievas, kuris viską mato ir niekad klaidingai nepanaudoja savo rykštės, nubaudė jį, be abejo, už tuos išskaičiavimus, tą juridinį apsukrumą ir smulkmeniškumą ruošiant savo vedybų sutartį, kuria būsimasis vyras ir žmona *"tuo atveju, jei neturėtų vaikų, visiškon nuosavybėn atiduoda vienas antram visą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, nieko iš jo neišskirdami ir nepalikdami, netgi nedarydami formalaus aprašymo, kad ir jų įpėdiniai ar suinteresuoti asmenys būtų nuo to atleisti, turint galvoje, kad aukščiau minėtas atidavimas nuosavybėn..."* ir t.t. Ši klauzulė gali tinkamai paaiškinti tą didžią pagarbą, kurią pirmininkas nuolat rodė ponios de Bonfon valiai ir vienatvei. Moterys laikė poną vyriausiąjį pirmininką vienu iš švelniausių vyrų, gailėdavo jo ir dažnai net imdavo kaltinti Eženi skausmą ir aistrą, bet taip, kaip jos moka kaltinti moterį – su žiauriausiu atsargumu.

– Turbūt ponia pirmininkienė de Bonfon sunkiai serga, kad palieka savo vyrą vienišą. Vargšelė! Ar ji greitai pasveiks? Kas gi jai yra – gastritas ar vėžys? Kodėl nesikreipia į gydytojus? Pastaruoju metu ji visai pagelto; turėtų vykti pasitarti su Pary-

žiaus garsenybėmis. Kaip ji gali nenorėti kūdikio? Girdėjau, ji labai mylinti savo vyrą. Kodėl gi neduoti jam įpėdinio? Žinote, tai tiesiog baisu! O jeigu čia tik užgaida, tai jau reiktų ir visai smerkti... Vargšas pirmininkas!

Apdovanota tuo subtiliu jautrumu, kurį nuolatiniais apmąstymais išsiugdo žmogus, gyvenąs vienatvėje, ir tuo dideliu akylumu, kuriuo suvokia į savo regėjimo lauką patenkančius daiktus, Eženi, nelaimės ir paskutinio savo patyrimo išmokyta viską atspėti, žinojo, kad pirmininkas laukia jos mirties, trokšdamas pats vienas valdyti milžinišką turtą, kurį dar padidino savo palikimais dėdė notaras ir dėdė abatas, Dievo pasišaukti pas save. Vargšė atsiskyrėlė gailėjo pirmininko. Apvaizda atkeršijo už ją vyrui, kuris su išskaičiavimu ir gėdingu abejingumu gerbė kaip tvirčiausią savo laidą tą beviltišką aistrą, kuria gyveno Eženi. Duoti gyvybę kūdikiui – argi tai nebūtų reiškę sunaikinti tas egoizmo viltis, tuos garbėtroškos džiaugsmus, kuriuos puoselėjo vyriausiasis pirmininkas? Ir štai Dievas nusviedė aukso krūvas savo kalinei, kuri buvo abejinga auksui ir kuri ilgėjosi dangaus, kuri gyveno šventomis mintimis pamaldi ir gera, kuri paslapčia nuolat padėdavo nelaimingiesiems. Ponia de Bonfon liko našlė, būdama trisdešimt trejų metų, turėdama aštuonis šimtus tūkstančių livrų pajamų, dar graži, kaip būna graži moteris prieš keturiasdešimtuosius metus. Jos veidas baltas, tyras ir ramus. Jos balsas švelnus ir santūrus, jos judesiai paprasti. Jai būdinga visas kančios kilnumas ir šventumas asmens, nesusitepusio bendraujant su pasauliu, bet taip pat ir senmergės nelankstumas ir smulkmeniški įpročiai, įgyti gyvenant siaurą provincijos gyvenimą. Nors ir turėdama aštuonis šimtus tūkstančių livrų pajamų, ji gyvena taip, kaip gyveno vargšė Eženi Grandė: pakuria savo kambario krosnį tik tomis dienomis, kuriomis

jos tėvas kadaise leisdavo jai kurti salės židinį, ir užgesina vadovaudamasi taisyklėmis, kurių laikėsi savo jaunystės metais. Visad rengiasi taip, kaip rengdavosi jos motina. Somiūro namai, namai be saulės, be šilimos, melancholiški, nuolat dengiami šešėlių, yra jos gyvenimo atvaizdas. Ji rūpestingai renka savo pajamas ir galbūt atrodytų šykšti, jei visų apkalbų nepaneigtų kilniu turto naudojimu. Religinių ir labdaros organizacijų rėmimas, senelių prieglauda ir krikščioniškos mokyklos vaikams, turtinga viešoji biblioteka kiekvienais metais liudija, jog ji nėra šykšti, kaip jai prikiša kai kurie asmenys. Somiūro bažnyčios jai dėkingos už daugelį pagražinimų. Ponia de Bonfon, juokais vadinama *panele,* visiems įkvepia didelę pagarbą. Ši kilni širdis, plakusi tik švelniausiems jausmams, vis dėlto turėjo pasiduoti žmogiškosios savinaudos išskaičiavimams. Pinigams buvo lemta suteikti savo šaltas spalvas šitam dangiškam gyvenimui ir įdiegti nepasitikėjimą jausmais šiai moteriai, kuri visa buvo vien tik jausmas.

– Tik tu viena mane myli, – sakydavo ji Nanonai.

Šitos moters ranka gydo visų šeimų slaptąsias žaizdas. Eženi artėja į dangų, lydima daugybės gerų darbų. Jos sielos didybė sušvelnina jos išauklėjimo menkumą ir jos ankstesnio gyvenimo įpročius. Tokia yra šitos moters istorija, moters, kuri, būdama pasaulyje, nėra pasaulio, moters, kuri buvo sukurta žmonos ir motinos didybei, tačiau neturi nei vyro, nei vaikų, nei šeimos. Prieš keletą dienų iškilo jos naujų vedybų klausimas. Visi somiūriečiai kalba apie ją ir poną markizą de Fruafoną, kurio šeima pradeda supti turtingąją našlę kaip kadaise ponai Kriušo. Žmonės šneka, kad Nanona ir Kornuajė palaiką markizą, tačiau čia nėra nė šešėlio tiesos. Nei didžioji Nanona, nei Kornuajė neturi tokio sumanumo, kad galėtų suvokti pasaulio sugedimą.

PAAIŠKINIMAI

[1] *...gal koks Lygos šalininkas iškeikė Henriką IV...* – *Lyga* – katalikų sąjunga, įkurta 1576 m. kunigaikščio de Guise'o ginti katalikų tikėjimą nuo kalvinistų. Henrikas IV (1553–1610), staiga priėmęs kalvinistų tikėjimą ir likęs gyvas per Šv. Baltramiejaus nakties žudynes, panaikino Lygą.

[2] *...apie poną Lafitą...* – *Lafitas* (Jacques Laffite, 1767–1844) – žymus prancūzų finansininkas.

[3] *...turėjo jie ir savo Pacus.* – *Pacai* (Pazzi) – Florencijos gvelfų šeima, kuri visuomenės gyvenime varžėsi su Medičiais.

[4] *...visos giminės Taleranas...* – *Taleranas* (Charles Maurice de Talleyrand-Périgord) – garsus prancūzų diplomatas, buvęs vyskupas, paskui Užsienio reikalų ministras, paskui ambasadorius.

[5] *...kadaise dėvėjęs raudoną kepuraitę...* – Raudonas kepures, vad. frygiškomis, dėvėjo jakobinai per Prancūzijos didžiąją revoliuciją.

[6] *...Vestalio pieštos ir Findeno puikiai išraižytos moterų figūros...* – *Vestalis* ir *Findenas* – anuo metu garsūs meistrai.

[7] *...pamėgdžiodamas lordo Bairono pozą Čantri paveiksle.* – *Čantri* (Sir Francis Legatt Chantrey 1781–1841) – žymus anglų portretistas skulptorius.

[8] *Tai verta Fobla.* – *Fobla* – XVIII a. prancūzų rašytojo Louvet de Couvray nuotykių romano „Ševaljė de Fobla meilės nuotykiai" herojus.

[9] *Pavojingi ryšiai* – prancūzų rašytojo Pierre'o Choderlos de Laclos (1741–1803) romanas, išleistas 1782 m.

[10] *...pamačius Mane-Tekel-Fares...* – Senajame Testamente minimas Baltazaras šiuos slaptingus žodžius pamatė išryškėjusius sienoje.

[11] *Jeremijus Bentamas* (Jeremy Bentham, 1748–1832) – anglų filosofas ir juriskonsultas.

[12] *...išvengti Jeremijaus raudų...* – Turima omeny Senojo Testamento „Jeremijaus raudos".

[13] *Kaptalis* – stambus žemių savininkas, senjoras.

Balzac, Honoré de

Ba 346 Eženi Grandė: romanas / Honoré de Balzac; iš prancūzų kalbos vertė Antanas Šereika. – Vilnius: Vaga, 1999. – 207 p. – (Populiarioji VAGOS klasika)

ISBN 5-415-01369-5

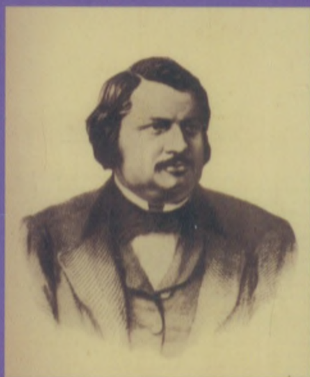
Tai viena geriausių prancūzų rašytojo H. de Balzaco knygų apie šykštuolį tėvą ir nuoširdžią bei pasiaukojamą jo dukters meilę pusbroliui.

UDK 840-3

Honoré de Balzac
Eženi Grandė
Romanas

Viršelio dailininkė *D. Rybakovienė*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Maketavo *J. Morkūnienė*
Korektorė *E. Ramonaitienė*

Užsakymas 232
Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
Spausdino „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas

Honoré de Balzac (1799-1850)

„Eženi Grandė" - romanas, turėjęs įeiti į „privataus gyvenimo scenas"; viskas jame išdėstyta aplink stulbinančiai balzakišką paveikslą - tėtušį Grandė. Šita knyga, kuri dėl estetinių sumetimų (kompozicijos paprastumas, turinio vientisumas) ir dėl dorovinių sumetimų (prakilni Eženi meilė, didžiosios Nanonos atsidavimas) yra viena geriausių Balzaco knygų, - autoriaus nuomone, tik „gera noveliukė, kuri turės gerą paklausą", bet neverta lyginti su „Luji Lamberu". Šiuo atveju Balzacas klydo. Šitoje puikioje knygoje viskas domino skaitytoją: visiems